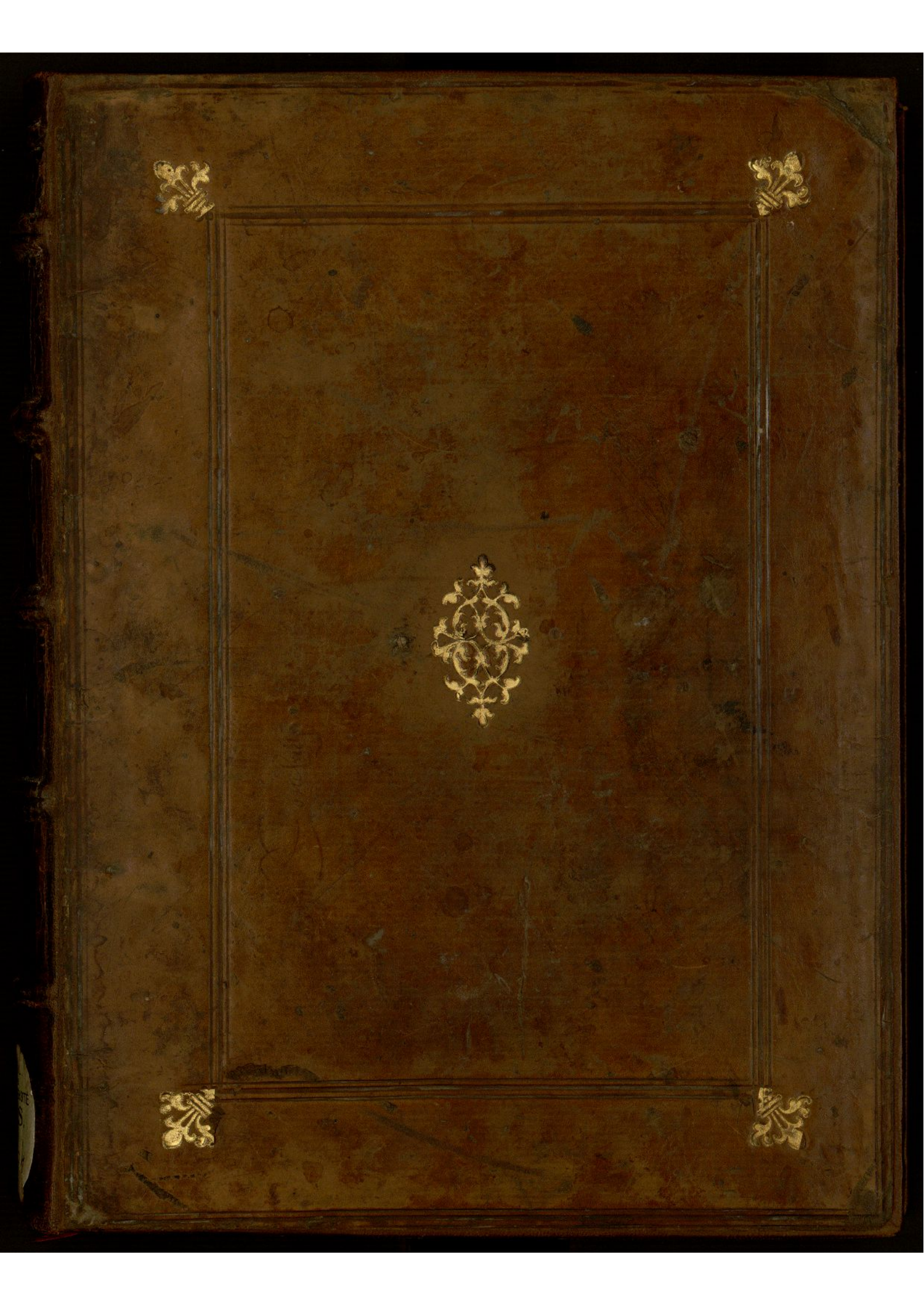




BIBL.
DE
L'UNIVERSITÉ
MS.
1104

BIBL.
DE
L'UNIVERSITÉ
MS.

1104



ARISTOTELIS

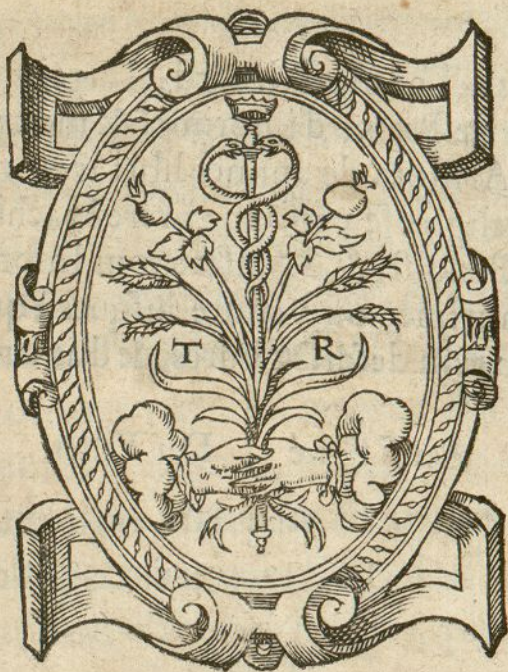
de animo libri tres Ioachimo

PERONIO BENEDICTI-

no Cormæriaceno interprete.

Eiusdem Perionij in eosdem libros observationes.

Ad D. Petrum Castellanum pontificem Matisconensem.



P A R I S I I S,

*Apud Thomam Richardum, sub Bibliis aureis,
è regione Collegij Remensis.*

I 5 4 9.

PRIVILEGE.

Il est permis à Thomas Richard, Imprimeur & libraire de l'Vniuersité de Paris, d'imprimer & mettre en vente un liure intitulé Aristote de animo libri tres, nouuellement composé par religieuse personne Frere Ioachim Perion, de l'ordre saint Benoit, & defenses à tous Imprimeurs & Libraires ne l'imprimer ou vendre iusques à quatre ans, sur peine de cōfiscation desdictz liures, & d'amande arbitraire.

Ainsi signé Du Tillet.

D. Petro Castellano pontifici

MATISCONENSI IOACHIM

mus Perionius Benedictinus Cormæriacenus.

S. P. D.



Agnus est locus nec minùs utilis & iucundus, Petre Castellane pōtifex, atque haud scio an alius homine dignior, quo philosophi de animo disputare solent. Nam cum turpe sit, de aliis rebus ignorantem quid ipse sit disserere, cōstemùsque homines ex corpore & animo, certè hæc de animo quæstio hominis propria videtur maximè. Cùmque ex cognitione non corporis, sed animi, qui rationis, qua belluis præstamus, est particeps, cuius rei causa nati fictique sumus, intelligamus: maximà hæc eadem cognitio nobis, & utilitatem affert, & voluptatem. Magnus verò hic locus est, quo omnis vitæ actio, omnes virtutes, artes ac disciplinæ continentur. Est enim is animus, in quo vitæ omnis fons situs est, omniùmque virtutum & artium semina quædam insita aut potius innata sunt. Sed vt magnus est, sic difficilem eum esse cum res ipsa, quæ omnem sensum effugit, tum philosophorum, qui de eo aliquid tradiderunt, multæ ac variæ sententiæ opinionésque declarant. Quæ etsi ratione quadam omnes minimè caruerūt, ea tamen in qua Aristoteles fuit, ita vera est, vt reliquæ eiiciendæ, hæc vna illius retinenda videatur. Ac tribus quidem ille libris hanc de animo quæ-

A ij

stionem complexus est, sed in primo, eorum qui ante
ipsum de animi natura explicauerant sententias, ut
scis & commemorauit & refellit, quò facilius mētem
suam in cæteris exponeret. Eos ego cum in latinum
conuersos ederem, ad te potissimum mittendos cen-
sui, quòd cum Aristotelea omnia, tum hæc illius tibi
valde probari intelligerem. Obseruationes quasdam
adieci, & eas perpaucas instituto meo consentaneas.
Verborum enim in iis sum, non rerum explanator &
æstimator. Quo in genere quoniam ea quæstio quæ
de ἐντελεχεία tractari solet versatur, eam omnino præ-
termittendam non putavi. Vale clarissime pontifex.
Lutetiæ Parisiorum xii. Cal. Aprilis M. D. XLVIII.
ratione Gallica.

ARISTOTELIS DE

ANIMO LIBER PRIMVS

Ioachimo Periono Benedictino Cormæriaceno
interprete.



Q^{uoniam} in rerum præclararum earumque, quæ in
honore ac precio habentur cognitionem aliam
alia maiorem ac præstantionem existimemus,
vel quòd certior sit, vel quòd in rebus & præ-
stantioribus & maiorem admirationem excitantibus ver-
setur, profectò his duabus de causis scientiam quæ de ani-
mo instituitur, in primis rectè collocabimus: videturque e-
ius cognitio cum ad omnem veritatem, tum vel maximè ad
naturæ cognitionem magnum afferre adiumentum, quip-
pe cum animatum quasi fons quidam & principium sit.
Propositum est autem nobis hoc loco primùm naturam eius
& essentiam cognoscere, deinde ea omnia quæ in eum con-
ueniunt: quorum partim sunt propriæ animi affectiones,
partim eo auctore etiam animalibus conueniunt. Sed diffi-
cillimum est omnino aliquam de eo cognitionem persuasio-
nèmq; sumere. Cum enim communis etiam multis aliis hæc
sit questio, (de natura dico & essentia) fortasse cuipiam
vna quædam via & ratio esse videatur eorum omnium,
quorum essentiam instituiamus cognoscere, quemadmodum
etiam earum proprietatum quæ per aliud conueniunt, de-
monstratio. Itaque hæc quærenda & inuestiganda ratio
est. Quòd si non est vna & communis quædam ratio quæ
in quærenda rei natura cernatur, difficilior etiam hæc ex-

A iij

*liber. 1.
de quo examinatur
de animo
sententia*

*cap. 1.
de dignitate diffinitionis
de voluntate de animo
sententia*

*bonum est bonum voluntatis
a dignitate bonis sententia
de animo quæ aparet
partim & in voluntate
demonstrationem partim
in voluntate non sententia
sententia non sententia*

*bonum est voluntatis propria
voluntatis bonis sententia
voluntatis*

*bonum est voluntatis quo
habundant ordinem proprium
voluntatis bonis voluntatis
de animo diffinitionis aparet
per se est de parte modi
voluntatis voluntatis
voluntatis bonis voluntatis
voluntatis bonis voluntatis*

*voluntatis diffinitionis est
voluntatis partibus
voluntatis voluntatis
voluntatis voluntatis*

ARISTOTELIS DE ANIMO

istit disputatio. Erit enim explicandum quis cuiusque sit
modus. Si verò perspicuum sit, vtrum demonstratio, an di-
uisio, an aliqua etiam alia docendi ratio, quæstio est. Pra-
terea multis quæstionibus erroribusque implicita sunt ea,
de quibus quærendum est. Alia enim aliorum principia
sunt. vt numerorum atq; planorum. Sed primùm necessa-
riò exponendum est quo in rerum genere versetur, & quid
sit, id est, sit ne aliquid & essentia, qualitas, quantitas, an
aliqua alia earum categoriarum, quas explicauimus: Hoc
etiam docendum est, sitne, in iis quæ esse possunt, an in iis
potius, quæ re ipsa sunt. Non enim parui refert. Viden-
dum etiam est, vtrum ex partibus constet, an in partes di-
uidi non possit: & vtrum sit omnis animus eiusdem speciei,
necne. Si non vnius speciei, vtrum specie an genere differat.
Hoc enim tempore qui loquuntur ac quærent de animo, de
solo humano quærent videntur. Obseruandum etiam est,
ne lateat nos, sitne eius vna ratio & definitio, quemadmo-
dum animalis, an diuersa cuiusq; vt equi, vt canis, vt ho-
minis, vt dei. Animal autem commune aut nihil est, aut
posterius itémq; si quid aliud cõmune dicatur. Iam verò
multi animi nō sunt, sed partes: dicēdū est, vtrū antè quæ-
rendum sit de toto animo, an de partibus. Difficile etiam
est, quænam horum alia ab aliis differat explicare, & v-
trum de partibus primū, an de officiis earū quærent debea-
mus, vt de intelligētia, an de ea parte animi quæ est mentis
& rationis particeps: & de sensus munere, an de parte quæ
sensus est. Similis est ratio cæterorum. Si munera quæ sunt
primū quærendum est, rursus quæret aliquis, sitne de iis
quæ his obiciuntur ante quærendum, veluti vtrum de re

prolepsis

quæ sub sensum cadit, an de vi sentiendi: de re, quæ ratione
 cernitur, an de ea parte animi quæ est mentis atque ratio-
 nis. Videtur autem non solum utile esse quid quidque sit co-
 gnoscere, ad earum causarum quæ naturis essentiisq; con-
 ueniunt, cognitionem & sciētiam, quemadmodum in ma-
 thematicorum artibus quid sit rectum, quid inflexum, aut
 quid linea, aut quid planum ad perspicendum quot rectis
 trianguli anguli pares sint, sed etiam ea quæ accidunt &
 conueniunt, ad intelligendam rei naturam magnum af-
 ferunt adiumentum. Cum enim de iis quæ rem conse-
 quuntur, vel omnibus, vel plurimis aliquid ad opinionem
 explicare possumus, tum deniq; aliquid de rei natura &
 essentia rectissimè poterimus dicere. Nam cum omnis pro-
 bationis & demonstrationis initium à definitione sumen-
 dum sit, non est id quidem dubiū, quin eæ definitiones qui-
 bus ea quæ rem consequuntur, non solum cognosci non pos-
 sunt, sed ne adumbrari quidem ea facile est, dialecticæ sint
 omnes & minus plenæ. Hoc etiam dubitationem affert, a-
 nimi perturbationes sintne communes omnes, ad totūque
 pertineant, an sit aliqua etiam ipsius animi propria. Hoc
 enim intelligi necesse est, et si difficile potest. Quanquam
 autem ex plurimis animus, nec accipere vlla vel pati, nec
 facere videtur sine corpore, ut irasci, cōfidere, appetere, &
 omnino sentire: tamen intelligentia eius maximè propria
 videtur. Quod si hoc ipsum aut actio est eius partis animi
 in qua visa imprimuntur, aut sine ea non est, certè sine cor-
 pore constare nullo modo potest. Ac si quod est munus, &
 si qua est ^{reperitur} perturbatio animi propria, is separari potest. Sin
 nullum eius proprium est, separari non potest, sed quemad-

de re accidunt ea quæ
 aliquando ad se referuntur
 et patet quod non est
 probatum quod sit
 probatum quod sit
 probatum quod sit
 probatum quod sit

Alia diffinitio est
 et pars appertinet
 hoc probatur per proprium
 sit et patet quod non est

ARISTOTELIS DE ANIMO

*apparet fuisse affectiones
communes*

modum ei quod rectum est, quia rectum sit, multa accidunt
& conueniunt, veluti aneam sphaeram per punctum tan-
gere, non tamen eam tanget cum separatum erit id quod re-
ctum est. Separari enim non potest, siquidem semper est cor-
pori alicui coniunctum. Videntur etiam omnes animi per-
turbationes cum corpore coherere, ut ira, ut clementia, ut
metus, ut misericordia, ut audacia, praeter gaudium, a-
mor & odium. Nam simul atque haec insunt, aliquid cor-
pus patitur & accipit. Quod hinc perspicui potest, quia
interdum à magnis & euidentibus quae incidunt pertur-
bationibus, nec iracundia concitatur, nec metu commoue-
mur, nonnunquam verò à paruis iisque obscuris commoue-
mur, cum corpus irascitur, & ita affectum est, ut cum-
rascitur. Quod hinc etiam est euidentius. Cum enim res
nulla terribilis occurrit, in iis sumus perturbationibus, in
quibus is qui metu afficitur. Quod si ita est, profectò per-
turbationes rationes sunt & cogitationes cum materia
coniunctae. Ex quo fit, ut etiam definitiones sint eiusdem ge-
neris, veluti ira motus est quidam talis corporis, aut partis,
aut facultatis profectus ab hoc huius gratia, ob eamque
causam physici est demum animi, aut omnis, aut eiusmodi
cognitionem propositam habere. Sed aliter physicus, aliter
dialecticus quodque horum definit, ut si quaeratur quid sit
ira, hic libidinem ultionis ob hanc causam definit: ille verò,
feruorem sanguinis in corde, aut caloris. Atqui eorum hic
materiam explicat, ille formam atque rationem. Haec e-
nim forma & ratio est ipsius rei, quam necesse est esse in
materia huiusmodi, si sit in rerum natura. Id quod in domo
perspici licet, cuius forma & ratio haec erit, integumentum

*de ratione deffendat
affectiones rationis*

*est quia physici a dialectico
in ratione deffendi*

quod ventorum, imbrium, & caloris impulsus incommoda-
 que propulset. In qua tradenda physicus lapides, & late-
 res lignaque explicabit, alter in his formam quæ hac vel
 illa de causa adhibita sit. Vter tandem horum physicus
 habendus est? isne qui ita in materia occupatus est, vt for-
 mam ignoret, an is qui solam formam consēctatur, an po-
 tius qui in vtroque versatur? Illorum verò aliquis vterque
 est, aut non est quisquam, qui in iis rebus quæ materiæ ita
 conueniunt, vt separētur, nec quatenus separari possunt oc-
 cupatus sit. Sed ~~physicus in iis omnibus versatur, quæ sunt~~
~~huius vel illius corporis, & huius vel illius materiei offi-~~
~~cia & consequentia.~~ Quæ autem non sunt eiusmodi, in iis
 alius occupatus est. Ac si in aliquibus versetur casu ac for-
 tuito, artifex, vt faber, & medicus. In iis autem quæ sepa-
 rari illa quidem non possunt, sed quatenus non sunt huius
 vel illius corporis proprietates, & ex detractiōe rei de
 materia constant mathematicus cernitur. Quatenus verò
 separata, detractæque sunt, primus philosophus. Sed eò re-
 uertendum est, vnde fluxit oratio. Diximus animi pertur-
 bationes esse, quæ à materie animalium quam natura de-
 derit, abesse non possint, siquidem eiusmodi sunt, ira &
 metus, non quemadmodum linea & extremitas. Necesse
 est autem eos qui de animo disputāt, simul de iis querere,
 quæ suppetere debent, persequentēsque priorum sententias,
 eadem oratione persequi eos omnes, qui aliquid de eo dixe-
 rūt, vt & ea quæ præclare ab eis tradita sunt, mutuemur,
 & quæ secus, ea prætermittamus. Disputationis autem
 initio ea ponemus quæ ei à natura conuenire maximè vi-
 dentur. Id quidem quod animatum est, ab eo quod animo

*Physicus est qui
 in materia occupatus est
 ut faber*

*Physicus est qui
 in materia occupatus est
 ut faber*

Cap. ij.

ARISTOTELIS DE ANIMO

caret, duabus rebus maximè distingui videtur motu & sensu. De animo verò hæc potissimum ab iis qui ante nos fuerunt, accepimus. Nonnulli enim in ea sententia sunt, ut dicant, primum ac maximè animum esse id quod moueat, qui cum existimarèt id quod ipsum se non agitet, non posse aliud motu ciere, animū aliquid esse eorum quæ ita mouerent, putauerunt. Itaque Democritus ignem quendam & calorem eum esse dicit. Cum enim numerus sit infinitus figurarum & corpusculorū quæ diuidi non possunt, ea quæ rotunda sint, ignem & animum censet esse, ut in aëre ea quæ ramenta vocantur, quæ in radiis qui per fenestras introeunt, videntur. quorum concursum & dissipationem principia ait esse naturarum omnium. Quæ in sententia est quoque Leucippus. Horum autem quæ rotunda sunt, animum esse dicunt, quòd huiusmodi fluxus facilimè per vniuersitatem possunt peruadere, & mouere cætera omnia, cum ipsa etiam motu creantur, quod existimauit animum esse, id quod motum animantibus afferat. Quocirca vitæ finem ac terminum esse respirationem, cum id quod corpora circumfundit cogitur, exhalatque figuras, quæ animantibus motum afferunt, propterea quòd nec ipsæ quiescunt, nec extrinsecus vnquam vllum adiuumentum afferatur, cum alia eiusdem generis respirando introeant. Prohibere enim ea ne, quæ in animantibus insint, effluant, cum id quod vim habet concretionis, ipsa cohibeant & coërceant, atque ad eum finem viuere animantia, quoad hoc facere possint. Videtur etiam id quod à Pythagoricis traditur, eodem pertinere. Eorum enim nonnulli tradiderunt animum esse ea corpuscula quæ in aëre videantur

quidam id quod hæc moueat. Quæ quidem perpetuo motu
 cieri diximus, si sit tranquillitas. Eadem est sententia eo-
 rum, qui aiunt animum esse id quod seipsum mouet. Vi-
 dentur enim hi omnes existimare motum animi proprium
 esse maximè, cæterisque omnibus animum motum afferre,
 ipsum autem à se moueri, propterea quòd nihil cernerent
 quod vim mouendi haberet, quin ipsum quoque moueretur.
 Itémque Anaxagoras animum esse dicit qui moueat & si
 quis alius dixit, à mente hanc vniuersitatem moueri. Sed
 non omnino eadem eius quæ Democriti, sententia est. Hic
 enim omnino idem animum & mentem dicit esse. Id enim
 verè esse, quod esse videatur. Itaque præclarè ab Homero
 dictum esse, Hectorem iacere aliud sentiētem. Non igitur
 mentem vt vim quandam ad verum adhibet, sed idem a-
 nimum mentémque esse confirmat. Anaxagoras autem
 minus de his sententiam suam exponit. Multis enim locis
 causam boni & recti mentem tradit. Alibi verò mentem
 idem dicit esse quod animum. In omnibus enim animanti-
 bus eam inesse & magnis & paruis, & iis quæ in precio
 habentur & in iis quæ non habentur. Sed perspicuum est
 eam mentem, quæ ex prudentia nominatur, non omnibus
 æquè animantibus, imò verò ne omnibus quidem homini-
 bus esse concessam. Atque ij quidem omnes, qui rationem
 habuerunt motus rerum animatarum animum id, in quo
 vis esset maxima ad mouendum esse posuerunt. Qui autem
 cognitionem in eo & sensum rerum, quæ sunt spectarunt,
 ij animum principia dicunt. quorum partim plura princi-
 pia faciunt, partim hoc vnum, vt Empedocles ex elementis
 omnibus, esse autem vnumquodque horum animum tradit
 his versibus.

ARISTOTELIS DE ANIMO

Terram nanque homines ex terra vidimus ipsi,
Sic genus ex vnda nostrum cognouit & vndam,
Aethere diuinum sic aethera, & ignibus ignes.
Visus amore amor est, tristi discordia lite.

Eodemq; modo Plato in Timæo animū ex elementis facit. Rem enim similem simili cognosci, res autem constare ex principiis. Similia ab eo in libris quos de philosophia scripsit, tradita sunt. Ipsum enim animal ex vnius idea primique longitudine, latitudine, & altitudine constare, ceteraque eodem modo. Præterea alio etiam modo hæc tradit, mentem esse vnum, duo scientiam vno enim modo vnum dici. Latitudinis autem numerum opinionem, soliditatis verò sensum esse. Numeros enim species ipsas, & principia dici rerum omnium, eosque esse ex principiis & elementis. Iudicari autem res partim mente, partim sciētia, alia opinione, alia sensu, hos verò numeros species esse rerum omnium. Quoniā autem animus videbatur esse, & id quod ad mouendum, & id quod ad cognoscendum vim habet, sic nonnulli hæc duo coniunxerunt, vt animum numerum seipsum mouentem esse dicerent. Discrepant autem de eo quæ sint & quot principia, sed ij maximè qui corporea faciunt, ab iis qui ea corpore vacare volunt, minus autem ab iis qui cōiungunt & ex ambobus principia ponūt. Discrepant etiam de multitudine. Alij enim vnum, alij plura ponunt. Conuenienterque his animum etiam definiunt. Vim enim mouendi habere, naturam principiorum esse existimant non sine causa. Itaque visum est nonnullis ignem esse. Hunc enim & ex minutissimis partibus constare, & vnum ex omnibus elementis maximè vacare corpore, præte-

rea cū moueri ipsum tum cetera primum ciere. Democritus autem subtilius exposuit, cur vtrunque horum animo conueniret. Animum enim & mentem idem esse, mentem autem constare ex primis & iis corporibus, quæ diuidi non possint. In eo autem vim esse ad mouendum propter partium paruitatem & figuram, figurarum autem maximè volubilem dicit eam esse quæ sit globosa, quo in genere sit & mens, & ignis. Anaxagoras verò videtur ille quidem aliud animum, aliud mentem dicere, quemadmodum etiam supra diximus, sed tamen vtroque pro vna natura vitur, nisi quod mentem vnā ex omnibus maximè principium esse ponit. Itaque eam vnā ex rebus omnibus simplicem esse dicit, omnisque concretionis expertem, ab eaque liberam. Vterque autem eidem principio tribuit & cognitionem & motionem, cum dicat à mente omnia moueri. Videtur etiam Thales ex iis quos cōmemorāt, animum quiddam quod vim habeat mouēdi existimare. Siquidem in lapide animū inesse dixit, propterea quod ferrum ad se trahat & alliciat. Diogenes autem, quēadmodum etiam nonnulli alij, hunc aëra putauit omnium esse tenuissimum, & principium, ob eāque causam & cognoscere animum & mouere quatenus principium, ex eo cetera cognoscere, quatenus minimis partibus constat, vim mouendi habere. Heraclitus etiam animum principium esse dicit, siquidem exhalationem, ex qua cōstent omnia, etenim eum maximè expertem esse corporis, & semper fluere. Quod autem mouetur, eo quod moueatur cognosci. In motu verò esse & continenter labi ac fluere omnia, & ille, & plerique alij putauerunt. Idem etiam quod hi, Alcmaeon de animo sen-

ARISTOTELIS DE ANIMO

tit. Ait enim eum immortalem esse, propterea quod similis sit rebus immortalibus, idque ei convenire, quod semper moveatur. moveri autem etiam diuina omnia continenter, ut lunam, solem, stellas totumque caelum. Eorum verò qui paulò importuniores sunt, nonnulli aquam etiam eum esse dixerunt, ut Hippon. Videntur autem in hanc adducti sententiam ratione vique seminis, quod humidum sit rerum omnium. Etenim ea ratione non refelluntur, qui animum dicunt esse sanguinem, quod semen non sit sanguis, hoc autem animi principium. Alij autem, in iis Critias, sanguinem eum esse ponunt, quod sensum animi proprium maxime existiment, hunc autem sanguinis naturae convenire. omnia enim elementum hoc iudicem sumpsisse praeter terram, de qua nemo sententiam suam explicavit, nisi si quis eam dixit ex omnibus elementis constare, aut ipsam esse universitatem. Definiunt autem omnes animum tribus rebus, motu, sensu, et vacuitate corporis, quorum quodque ad principia redigunt. Itaque non qui eum cognitione definiunt, aut elementum eum faciunt, aut ex elementis, in eoque inter se nisi de una re consentiunt. Aiunt enim rem similem à simili cognosci. Quoniam enim animus omnia scientia comprehendit, ex omnibus eum elementis constare faciunt. At non quidem qui unam quandam causam esse dicunt, unumque elementum, animum etiam unum esse ponunt, ut ignem, aut aëra. Qui autem plura principia ponunt, animum etiam plura esse confirmant. Anaxagoras verò unus perturbationis, perpeffionisque expertem mentem esse tradit, nullumque habere cum ceteris commercium. Qui cum sit eiusmodi tamen quemadmodum notiones rerum percipiat,

quaque causa, nec ille tradidit, nec ex iis quæ dicta sunt,
 perspicui potest. Qui autem repugnantiæ in principiis sta-
 tuunt, ij ex contrariis etiam animum constare volunt. Qui
 verò alterum contrariorum, vt calorem, vel frigus, aut ali-
 quid aliud eiusdem generis, animum etiam, eodem modo a-
 liquid horum esse ponunt. Itaque nomina consecrantur, a-
 lique τὸ θερμὸν, id est calorem esse dicunt, propterea quæ ex eo
 etiam τὸ ζῆν, id est vita appellata sit, alij τὸ ψυχρὸν, id est
 frigus quòd ex respiratione & refrigeratione animus sit
 vocatus. Atque hæc quidem sunt, quæ à prioribus de ani-
 mo tradita accepimus, quibusque causis ducti illi ita hæc
 tradiderunt, diximus. Nunc videndum est primum de mo- Cap. iij.
 tu, profectò enim non solum falsum est eius naturam &
 essentiam eiusmodi esse, quam aiunt ij qui animū statuunt
 id esse, quod seipsum mouet, aut mouere potest, sed aliquid
 etiam est eorum, quæ fieri non possunt, confiteri ei motum
 inesse & conuenire. Atque illud quidem ante diximus,
 non necesse esse id quod moueat, ipsum etiam motu cieri.
 Duobus autem modis omnia mouentur, aut alieno & ex-
 terno impulsu, aut proprio ac suo. Alieno autem motu cie-
 ri aliquid dicimus, quod eo ipso mouetur, quia in eo sit, quod
 ipsum mouetur, vt nautæ, non enim eodem modo, quo navi-
 gium, mouentur. quandoquidē hoc per se mouetur, illi quòd
 sint in eo quod mouetur. Quod in partibus perspicui licet.
 propria est enim motio pedum ingressus, quæ etiam homi-
 nū est, quæ tum eadem nautarum non est. Cum igitur duo-
 bus modis aliquid moueri dicatur, nunc videamus, an ani-
 mus per se moueatur, ei que motus conueniat. Cum motus
 quatuor genera sint, loci mutatio, commutatio, imminutio,

ARISTOTELIS DE ANIMO

accessio, aut vno horum, aut pluribus aut omnibus cieatur
 necesse est. Quod si alieno pulsu non mouetur, per se hac na-
 tura sua in eum motus cōueniet. Si ita est, etiam locus, pro-
 pterea quod omnia motus genera quæ commemorata sunt
 in loco fiant. Quod si animi natura & definitio est, se ip-
 sum motu ciere, certè motu alieno, & externo minimè agi-
 tatur, quemadmodum ea res quæ alba est, & quæ trium-
 cubitorum. Mouentur enim hæ etiam res, sed pulsu exter-
 no, quoniā corpus, in quo insunt, ipsum mouetur. Itaque eo-
 rum locus nullus est. At animi erit, si modò natura motus
 sit particeps. Præterea si natura ac vi sua mouetur, etiam
 vi ac necessario mouebitur: si vi, etiam natura. Eodémque
 modo de quiete iudicandum est. Quo enim cūque suapte
 natura aliquid mouetur, in eo etiā natura quiescit & in-
 sistit. itémq; quo vi impellitur, in eo quoque vi quiescit. Qui
 autem animi violenti sint & motus & status, ne iis qui-
 dem qui fingere velint, facile est ad explicādum. Iam verò
 si ad supera feratur, ignis erit: sin infera capeſſat, terra. Ho-
 rum enim corporū hæ sunt motiones propriæ. Eadem etiam
 ratio est earum, quæ inter illas interiectæ sunt. Quoniāq;
 ipse corpus mouere videtur, consentaneum est ipsum ab eo
 iis mouēdi generibus cieri, quibus etiā ipse agitetur. Quod
 si ita est verè, etiam reciprocando licebit dicere & gene-
 ratim & speciatim, quocunque motu corpus agitetur, eo-
 dem etiam animum cieri. Corpus autem interit, ita fiet, vt
 animus quoq; vnà cum corpore hoc ipso motu agitetur, at-
 que is aut totus & vniuersus intereat, aut eius partes vi-
 ciſſim. Quod si fieri potest, hoc etiam fieri poterit, vt ipse
 cum corpore exceſſerit, rursus intret. Ex quo sequetur, a-

animantia quæ mortua sint, excitari ac reuiuiscere. Motu autem eo, qui non est per se, etiam ab alio moueri potest, impelli enim vi animal potest. at non necesse est id ab alio moueri, cui conuenit, per se moueri suapte natura, nisi pulsu alieno, quæadmodum ne id quidem, quod per se bonum est, aut propter se partim propter aliud est, partim alterius gratia. Animus autem maximè dici potest moueri à rebus, quæ sub sensum cadunt, si modò moueatur. Atqui si se ipse mouet, etiam ipse mouebitur. Ex quo fiet, ut si motus omnis est quædam, rei quæ mouetur, quia moueatur ex suo statu, dimotio, animus à sua natura discessurus sit, nisi externo se motu cieat, atqui motus is quo natura eius cietur, interior est. Nonnulli etiā corpus aiunt ab animo cieri, ut ipse mouetur veluti Democritus, qui eadem dicit, quæ Philippus Comædiæ præceptor. Vt enim Dædalum ait fecisse venerem ex ligno quæ moueretur, effundentem argentum fusile, sic Democritus moueri orbes qui non sint diuisi, propterea quod, eam vim habeant, ut nunquā quiescant & insistant vnāque secum trahāt ac moueāt omnia corpora. Nos verò quæramus, nonne hoc ipsum faciat quiescere. Quo autem pacto factururus sit, id difficile dictu est, aut potius explicari non potest. Omninoq; non ita videtur animal mouere animus, sed quodam iudicio & intelligentia. Eodem autem modo Timæus etiam tradit naturalibus rationibus, corpus ab animo moueri. Quoniā enim se ipse mouet, hoc ipso eum etiam corpus mouere, propterea quod vna cum illo conuinctus colligatusque sit. Constare enim eum ex elemētis, diuisumq; esse in numeros harmoniæ participes, ut & sensum habeat, & insitam cognatamq; harmoniā, & ut vniuer-

ARISTOTELIS DE ANIMO

sum consentaneis motionibus feratur, cum rectè ferretur. Deus eā motionē in orbe ut ait, incitauit, factāq; partitione ex vno orbe duos dupliciter inter se coherētes fecit, rursus vnū in septem orbes diuisit, quasi sint cœli motus, animi motiones. Ac primū quidē illud nō rectè cēsuit, animū magnitudinē esse. Animū enim vniuersitatis huius, eiusmodi certè esse vult, qualiscūq; est ea quæ mēs vocatur. Non enim quidē certè eiusmodi eū statuit, qualis est sentiens, aut qualis appetēs. Horū enim motus nō in orbē torquetur, & mēs vna est & cōtinuata ut etiam intelligētia, intelligētia porrò mentis notitiæ sunt. Hæ autē ordine quodā vnū sunt, ut numerus, nō ut magnitudo. Itaq; ne mēs quidem ita est cōtinuata, sed vel partiū expers est, vel non est ita cōtinuata ut aliqua magnitudo. Quo enim pacto si magnitudo sit, intelliget? utrū omnino ac per se tota, an quauis eius partiū & partiū utrū magnitudinis instar, an pūcti via atq; ratione, si modò pūctū partē licet dicere. Ac si pūcti via atque ratione, pūctorū autē infinitus est numerus, profectò nunquā ullus erit cognoscēdi modus aut finis. Sic magnitudinis accessu, plerunq; aut sine fine ac modo potius eandem rē intelliget. Quod etiā semel ac omnino fieri potest. Quod si quāuis partē facile tāgere potest, quid in orbē incitari attinet, aut etiā omnino magnitudinē cōstare? Sin necesse est totū orbē tāgētem intelligere, quis est tactus partiū? Quo etiam pacto vel id quod partibus cōstat re ea quæ partibus careat, vel rē quæ partiū expers sit, ea quæ partibus cōstat animo percipiet? Quāquā necesse erit mētē esse hūc orbem. Nam cū mentis motus intelligētia sit, orbis autem cōuersio, profectò, si notio mentis sit cōuersio, mens etiā orbis erit cuius

fit intelligētia eiusmodi cōuersio. Atque etiā perpetuo aliquid intelliget, hoc enim faciat necesse est, si quidem sempiterna sit cōuersio. Animi quidem notionibus & iis quæ in faciendo & iis quæ in agendo cōsistunt, certi sunt quidam propositi fines. Omnes enim aliò referuntur. Eæ autem quæ contemplationis cognitionisq; sunt, rationibus eodem modo definiuntur. Ratio porrò omnis vel definitio est, vel demonstratio. Demōstrationes verò & à principio ducūtur, & habēt finē sibi quodam modo propositū vel ratiocinationem vel cōclusionē. Quòd si minus cōcluduntur, at certè non vicissim ad principiū ratione, sed assumpta semper propositione, vel sumptione, rectà ad finem perueniūt. cum rursus ad principiū conuersio reuertatur, definitiones porrò omnes suo fine conclusæ sunt. Præterea si eadē cōuersio sæpe eueniat, idem sæpe intelligētia cōprehēdere oportebit, & animi perceptio propius ad quietem & statū quā ad motum accedit, quod de ratiocinatione iudicandū est eodem modo. Neque verò beatū est id quidē quod non est facile, sed potius violentū. Quod si motus eius natura & essentia non est, cōtra naturā mouebitur. Atq; etiā absurdū est, eā cum corpore cōmerciū habere, cum eius vinculis solui non possit, idque præterea fugiēdum est, si quidē melius est menti non esse cum corpore, quēadmodū dici solet, & pleriq; censent. Fingitur etiā causa incerta cæli cōuersioni. Nā nec animi natura & essentia causa est, cōuersionis, sed per aliud ita mouetur, nec corpus causa est, sed animus illi potius. Nec quia hoc modo melius dicitur. Sic enim oporteret deum efficere, vt animus volueretur, propterea quòd ei melius sit moueri, quā quiescere, & hoc modo quā aliter moueri. Sed

ARISTOTELIS DE ANIMO

quoniam hæc quæstio aliis locis cōmodius tractabitur, eam
hoc tēpore prætermittamus. Illud autē alienū & huic di-
sputationi & plurimis earum quæ de animo instituuntur,
accidit, quod cōiungunt & collocāt animū in corpore, nec
quā ob causam exponūt, nec quēadmodū corpus affectum
esse oporteat. Quod necessariū videtur esse. Vtriusq; enim
societas & coniunctio facit, vt animus agat, corpus acci-
piat atque patiat, & hoc moveatur, ille moveat. quorum
nihil iis quæ casu occurrunt, aliud aliū cōuenit. At verò hi
solū exponere conātur, quidnā sit animus, de corpore autem
quod illius est domiciliū & receptaculū, nihil præterea ex-
plicant, quasi verò fieri possit, ex Pythagoricis fabulis, vt
quiuus animus in id corpus, quod occurrerit, immigret, cum
in suo quicq; genere permanere videatur. Similiter autem
dicunt, vt si quis fabrorum artem in tibias ingredi assue-
ret, vt enim ars instrumentis, sic animus corpore vti debet.

Alia etiam de animo sententia tradita est, quæ plerisque
illa quidem probabilis, nec minus quā vlla alia earum quæ
cōmemoratae sunt, videtur, sed causam quasi rationes cal-
culorū rationibus à vulgo petitis dedit. Nonnulli enim eum
harmonia quādam esse tradūt. Etenim harmonia tēpera-
tionem cōpositionemq; esse quādam contrariorū, & corpus
cōstare ex cōtrariis. Atqui harmonia ratio est quādā eorū
quæ cōfusa sunt, aut cōpositio, quorum neutrū esse animus
vllō modo potest. Præterea harmonia non est mouere, quod
maximè omnes animo tribuunt. Aptius verò in valetu-
dine omninoque in virtutibus ad corpus pertinētibus har-
monia & intētio quā in animo dicitur. Quod facilius erit
animaduertetur, si quis alicui cōcentui animi affectiones

Cap. iiii.

atque munera attribuere conetur. Difficile enim est accommodare. Iam verò duobus nobis propositis, cōcentū verissimè dicimus in iis quæ motū & sitū habēt aptā magnitudinum cōpositionem, quādo ita cōueniūt inter se, vt nihil eiusdem generis recipiāt, atque hinc eorū quæ inter se confusa permixtāq; sunt, proportionem, quod neutro modo consentaneum est, partium autē corporis cōpositio optimè constat. Nam & partium multæ cōpositiones sunt, & multis modis constāt. Cuius igitur, aut quomodo existimanda est mēs esse cōpositio: vel pars ea in qua sensus est principium, vel ea in qua insunt appetitus? Itēmq; illud absurdū est, animum esse rationē modūmq; tēperationis. Neq; enim eandem habet rationem elementorum permixtio, qua caro & qua os temperatum est. Sic igitur fiet, vt multi sint animi etiam toto corpore confusi, si quidem omnia ex elemētorum confusione cōstant: & cōfusionis ratio cōcentus atque animus esse ponitur. Hoc etiam ab Empedocle, qui vnū quodque eorum in ratione & proportionē quadam esse tradit, quæri potest, vtrum animus sit proportio, an potius cum aliquid aliud sit, insitus sit in cātibus? Illud etiam, vtrum amicitia cuiusvis permixtionis causa sit, an eius quæ ratione & proportionē cōstat? atque hæc ipsa vtrumne sit ipsa ratio, an aliquid à ratione seiunctum atque diuersum? Atque hæc quidem huiusmodi dubitationes habēt. Quod si animus diuersus est à tēperatione, quid tādē simul atque caro est aliāque animantis partes tollitur? Præterea si non vnaquæq; partium animata est, & si non est animus cōpositionis ratio, quid est quod discedente animo intereat? Illud igitur perspicuum est ex iis quæ dicta sunt, fieri non posse,

ARISTOTELIS DE ANIMO

ut animus sit concentus, & in orbem feratur, fieri autem
 potest, ut quemadmodum dixi, & fortuitu ac per aliud
 moueatur, & ipse moueat, veluti ut moueatur id in quo
 ipse inest, idque ab animo agitetur, alio autem modo mo-
 ueri loco ipse nullo modo potest. Sed commodius de eo hoc ipso
 quia moueatur quærere potest, si quis hæc quæ sequuntur,
 consyderauerit. Animum enim dicimus dolere, letari, con-
 fidere, timere, præterea irasci, sentire, atque intelligere, quæ
 omnia motus videtur esse, ex quo aliquis putabit eum moue-
 ri, quod non est necesse. Si enim etiam verissimè dolere, aut
 gaudere, aut intelligere motus sunt, eorū etiam vnunquod-
 que moueri verum est, moueri autem illud ab animo dici-
 tur, ut irasci vel timere, eò quòd hoc modo cor mouetur, in-
 telligere verò vel idem est, vel potius aliquid aliud. Horum
 autem partim eueniunt tum cum aliqua loco mouentur,
 partim cum commutantur. Quæ autem sint, quòque modo
 id fiat, non est huius disputationis. Animum autem irasci
 contendere, simile est, ut si quis eum texere vel edificare di-
 cat. Rectius enim certè est non animum misereri, aut di-
 scere, aut cogitare, sed hominem animo dicere. Quod ita
 dictum velim, non quòd in illo ipse motus insit, sed quòd
 interdum ad eum vsque perueniat, interdum ab eo profi-
 ciscatur, veluti sensus ab his vel illis rebus quæ obiciun-
 tur, recordatio autem ab illo ad motus aut status eos, qui in
 sensuum sedibus inhaerent proficiscitur. Mens autem ipsa
 quæ substantia quædam est insita esse videtur, ac non inte-
 rire. Maximè enim ab eo marcore, qui in senectute viget,
 interiret. Nunc autem id contingit, quod in sensuum sedi-
 bus. Si enim senex talem aspectum reciperet, ita acriter ut

iuuenis aspiceret. Quocirca senectus euenit, non quòd animus alio modo atque prius, affectus sit, sed quia corpus in quo habitat, quemadmodum in ebrietatibus sit, & morbis. Atque etiam intelligèdi atque contemplandi vis marcescit illa quidem & extinguitur dum aliquid intrinsecus interit, ipsa autem nihil patitur aut accipit. Nam ratiocinatio, amor, aut odium non sunt illius affectiones, sed eius quod illud habet, quatenus illud continet. Itaque mens cum corpus interiit, nec recordatur, nec amat. Non enim hæc illius erant, sed totius concretionis quæ interiit. Mens verò diuinius quiddam est, patique non potest. Perspicuum igitur est, animum moueri non posse, qui si non mouetur omnino, profectò nec se ipse quidem mouet. Omnium autem quæ commemorata sunt, illud multò absurdissimum est, quod quidam tradunt, animum esse numerum seipsum mouentem. Absurda enim suscipere coguntur, primum ea quæ ex motu consequuntur, deinde quod animum numerum esse ponunt. Quo enim pacto intelligi cogitariq; potest vnio quæ moueatur, & à quo, & quemadmodum, cum & partibus careat, & diuersa non sit? Si enim eam habeat vt moueat, & moueri possit, diuersa sit necesse est, præterea cum ipsi tradant, lineam quæ motu sit planam figuram efficere, punctum verò lineam, vnionum etiã motus erunt lineæ, punctum enim vnio est quæ situm habet, animi autem numerus & alicubi iam est, & situs est. Præterea si quis ex numero numerum aut vnionem detrahat, alius numerus relinquitur. Ea autem quæ ex terra gignuntur, vt pleraque animalia cum diuisa sunt, viuunt, eiusdémque speciei ani-

ARISTOTELIS DE ANIMO

mum habere videntur. Videbitur etiam nihil interesse, vnionesne dicamus, an parua corpuscula. Etenim si ex Democriti sphaerulis puncta gignantur, atque solum maneat id quod quantum est, erit aliquid in eo quod moueat, quodque moueatur, quemadmodum in magnitudine. Neque enim quia hoc magnitudine differat, aut paruitate, id quod dictum est accidit, sed quia quantum est. Itaque necesse est aliquid esse, quod vniones mouet. Quod si animus est in animali id quod mouet, in numero etiam erit, ex quo efficitur, non animum esse id quod moueat & moueatur, sed id modo quod moueat. Hæc autem vnio quoniam modo potest esse? Differat enim ab aliis necesse est. Puncti autem quod solum sit, quæ tandem præter situm potest esse distinctio? Si igitur diuersæ sunt vniones & puncta quæ in corpore insunt, in eodem vniones erunt. Locum enim puncti obtinebit. Atqui quid prohibet esse in eodem, si duo & innumerabilia? Præsertim cum quorum locus non est disiunctus, nec ipsa disiuncta sint. Sin puncta ea sint quæ sunt in corpore, numeruse-rit is qui animi est. Aut si animus numerus est ex punctis, quæ sunt in corpore, constans: cur non omnia corpora animo prædita sunt? puncta enim ea quæ innumerabilia videtur esse in omnibus. Iam verò quo tandem modo separari possunt puncta, siquidem lineæ in puncta minimè diuidantur? Sic autem fit, vt quemadmodum diximus, partim idem dicant quod ij qui animum ipsum corpus ex minutis partibus constare ponunt, partim quemadmodum Democritus tradit moueri ab animo propriè hoc ad eos absurdum pertineat. Si enim est animus in omnibus quæ sentiant, necesse est in eodem duo esse corpora, si animus quoddam corpus. si verò

Cap. v.

qui numerum dicunt, multa puncta in vno puncto esse, aut in omni corpore esse animum, nisi numerus aliquis diuersus insit, atque distinctus aliquis ab iis punctis quæ sunt in corpore, hoc fateri coguntur, & corpus quod sit animal à numero moueri, & quemadmodum de Democrito diximus, ipsum mouere. Quid enim interest sphaeras paruas dicas, an magnas vniones, aut omnino vniones moueri? Vtroque enim modo necesse est mouere animal hoc ipso, quod ipsæ moueantur. Eos igitur qui motum atque numerum vt idem coniungunt, & hæc, & pleraque alia eiusdem generis absurda consequuntur. Non enim solum hæc animi definitio esse non potest, sed etiam accidens. Quod perspicuum erit, si quis ex hac definitione conetur affectiones & opera animi explicare, vt cogitationes, sensa, voluptates, dolores, cæteraque generis eiusdem. Nam quemadmodum ante diximus, non est facile ex eis diuinare. Cum autem tria genera tradita sint, quibus animum definiat, alii que eum definierint id esse, quod maxima vi mouendi sit præditum, quod se ipse moueat, nonnulli verò corpus ex minimis partibus constans, aut id quo nihil magis sit expers corporis, hæc quidem omnia quas quæstiones repugnantiasque contineant, ferè exposuimus. Reliquum est autem, vt consyderemus, quemadmodum illud dicatur eum ex elementis constare. Sunt enim in ea sententia ob eam causam, vt ipse animus & omnium naturarum sensum habeat, & quæque rem scientia comprehendat. Qua ex sententia multa etiam absurda sequi necesse est. Ponunt enim rem similem simili cognosci, non aliter ac si animum res ipsas & elementa esse poneret, cum non hæc sola sint multa & alia res stare videan-

ARISTOTELIS DE ANIMO

tur, aut potius numero infinita sint ea, quæ ex iis constent. Sint sanè quæque res, ex quibus hæ constant animo cognita atque sensu percepta: illius autem quod ex his cōcretum est, notitiam atque sensum quo tandem habebit? ut quid sit deus, vel homo, vel caro, vel os. Quod de vnoquoq; aliorum quæ concreta sunt, sentiendum est eodem modo. Non enim vnaquæque res quouis modo ex elementis constat, sed quadam ratione atque compositione, quemadmodum etiam Empedocles de osse ait,

Sorte duas terra ex octo iustissima partes
Aeris & lymphæ vastis complexibus hausit
Vulcanus geminas, quas ossibus albor inhaesit.

Nihil igitur eos adiuvat quod tradunt, elementa in animo esse, nisi etiam rationes insint, atque compositio. Noscet enim vnumquodq; quod similitudinem habebit, os vero vel hominem non noscet, nisi hæc ipsa inerunt. Quod quidem in iis esse, quæ fieri nō possunt, nihil attinet docere. Cui enim in dubium veniat, sitne in animo lapis, aut homo, item quæ bonum & non bonum? Quod etiam in cæteris contingit. Præterea cū id quod est, multis modis dicatur (significat enim res singulas quæ sunt in substantiis, & quantitatem, & qualitatem, aut etiam aliquam aliam earum categoriarum quæ expositæ sunt) vtrum ex omnibus animus constabit, necne? At communia elementa non videntur esse omnium. An ex iis tantummodo, quæ ad substantiam pertinet? Quis igitur novit vnumquodque cæterorum? aut ipsi dicent vniuscuiusque generis elementa esse, principiaque propria ex quibus animus constet? Erūt igitur & quanta, & qualia, & essentia, at fieri non potest, ut ex

quantitatis elementis substantia sit, non quantitas. Atque
 y quidem, qui ex omnibus animum constare tradunt, &
 hæc & alia eiusdem generis absurda suscipere coguntur.
 Absurdum autem est etiam id quod asseuerant, rem simi-
 lem à simili nihil pati posse, & similem rem similis sensum
 habere, similemque à simili cognosci, cum sensu percipere
 cognoscere atque intelligere, pati aliquid moueri que ponāt.
 Multas quidem dubitationes, atque absurda continere id
 quod aiunt, quemadmodum Empedocles, omnia corporeis e-
 lementis cognosci, atque re simili, id declarat quod modò di-
 ctum est. Omnia enim quæ insunt in animantium corpori-
 bus, omnino atque absolutè naturam terræ imitantur, vt
 ossa, nerui, pili, cum nullius rei sensum habeant, ne similitum
 quidem sui habent, quod tamen necesse esset. prætereà v-
 niuscuiusque principij ignoratio potius quàm cognitio ha-
 betur: præsertim cum, vt ponamus vnāquaque rem scien-
 tia aliquid comprehendere, tamen plura ignoratura sit.
 Sunt enim aliorum generum omnia. Et Empedocles deum
 indoctissimum atque ignarissimum cogitur cōcedere. Solus
 enim elementum vnum contentionis non habebit cognitum,
 cum sit notum mortalibus omnibus. Vnumquodque enim
 ex omnibus constat. Sed cur non omnia quæ sunt planè a-
 nimum habēt, cum nihil sit in rerum natura quod non aut
 elementum sit, aut ex elemento vno, pluribusve, aut omni-
 bus? Nam aut alicuius rei, aut aliquarum, aut omnium no-
 titia & scientia animo comprehendatur necesse est. Illud
 etiam quæri potest, quid sit tandem, quod hæc ipsa vnum
 efficiat cum elementa materiæ locum obtinere videantur.
 Quod enim aliquid continet, in eo principatum esse con-

ARISTOTELIS DE ANIMO

stat oportere. Animo autem aliquid melius esse, eiq; præesse non potest, menti verò, minus potest. Ratio enim hanc vult antiquiorem esse, imperareque natura, cum isti elementa omnium quæ sunt in rerum natura, prima & antiquissima esse ponant. Sed omnes & ij qui animum ex elementis esse tradunt, propterea quòd ipse res omnes sciëntia comprehendat sensuque percipiat, & ij qui eum dicunt esse id quod maxima mouendi vi sit præditum, non de omni animo loquuntur. Neque enim omnia quæ sensum habent, mouentur, quippe cum quædam animalia esse constet, quæ in loco permaneant. At qui animus hoc vno mouendi genere animalia mouere videtur. Quod etiam de iis iudicandum est, qui mentem & partem eam in qua sensus est sedes, ex elementis fabricantur. Constat enim & ea quæ ex terra eduntur viuere, cum nec loco mouere se possint, nec sensum habeant, & multa esse animalia quæ ratione non sint prædita. Quòd si quis hæc ipsa seiungere velit, ponatque mentem quandam esse animi partem, itémque illud in quo est principium sentiendi, is ne tum quidem omnino de toto animi genere, nec de omni, aut vno animo disputabit. Quod etiam Orpheo in versibus vsuuenit. Ait enim animum ex vniuersitate introisse, cum impulsu ventorum respirantium moueretur. Hoc autem iis rebus quæ ex terra oriuntur, conuenire non potest, nec quibusdam animantibus, siquidem non omnia respirant. Ii verò qui in ea sententia fuerunt, hoc ignorarunt, si animum oporteat ex elementis constare, non oportere ex omnibus. Altera enim repugnantia pars sola per se potest & se ipsa, & contrarium internoscere. Etenim ex eo quod rectum est & ipsum & id quod infle-

rum cognoscimus. Iudex enim vtriusque est ipsa regula. Quod autem inflexum est, nec sui nec recti est interpret. Nonnulli etiam in vniuerso eum confusum esse tradunt. Hinc fortasse Thales omnia deorum plena esse existimauit. Quod quibusdam quaestionibus innolutum est. Cur enim animus, si in aëre sit & in igne, non faciat animalia? Cur etiam non in iis naturis quæ iunctæ sunt? cum præsertim in his præstantior esse videatur. Nam hoc etiam quæri potest, quamobrem animus is qui est in aëre, eo sit melior; & magis æternus, qui est in animantibus. Vtrinque autem & error incidit & quiddam absurdum. Nam & asserere animal esse ignem aut aëra, magnus est error, & negare animalia esse cum insit animus, absurdum. Animum autem in his inesse existimasse videntur, propterea quod totum & eius partes eiusdem sint speciei. Sic fiet, ut animum & partes eiusdem speciei cogantur dicere, si animalia animata eo fiant, quod aliqua aëris continentis pars in animantibus recipiatur. Si verò aër circumfusus & dissipatus sui similis sit, & animus dissimilis, certè aliquid eius & inerit, & non inerit. Eum igitur necesse est vel sui similem esse, aut non inesse in quauis parte vniuersitatis. Quare ex iis quæ dicta sunt, perspicuum est, animum non eo ipso notitias rerum comprehendere, quod ex elementis constet, nec verum esse, eum moueri. Quoniam autem cognitio animi propria est, & sensa & opinio, ac præterea appetitus, & deliberationes omninoque cupiditates eum attingunt, ab animoque hoc habeant animantia, ut locomoueantur, ac præterea ut augeantur, & ad suum quodque magnitudinis molisq; statum perueniant, ac senescant,

ARISTOTELIS DE ANIMO

quærat aliquis, vtrum toti animo vnumquodque horum
 conueniat, totoque animo intelligamus & sentiamus, cate-
 raque omnia & faciamus & patiamur ipsi, an partes a-
 lias alia attingant. Et vita ipsa vtrum in aliquo horum in-
 sit, an in pluribus, an etiam in omnibus. Nonnulli quidem
 eum in partes diuidunt, eumque alia intelligere, alia ap-
 petere dicunt. Quid tandem est quod animum contineat, si
 ex partibus constet? Non enim quidem certè corpus. Vide-
 tur enim contrà potius corpus ab animo contineri. Itaque
 cum ex corpore exiit, corpus extinguitur carieque consu-
 mitur. Si igitur aliquid aliud vnum ipsum efficit, id profe-
 ctò animus erit maximè. Quærendum etiam erit, sitne il-
 lud vnum ac simplex, an multis partibus constet? Si enim
 vnum est ac simplex, cur non etiam animus statim erit? Sin
 partibus constet, rursus quærendum erit, quid nam illud
 contineat? eademque ratione sine vlllo modo ac fine quære-
 tur. Illud etiam quæri poterit, de eius partibus, quam tan-
 dem vim vnaquaque habeat in corpore. Si enim totus ani-
 mus totum corpus continet, decet etiam ab vnaquaque
 parte aliquid corporis contineri. Quod videtur in iis esse,
 quæ fieri non possunt. Quam enim partem, quòve modo
 mens contineat, difficile est etiam fingere. Quin etiam con-
 stat ea quæ ex terra gignuntur, cum diuisa sunt viuere,
 quedamque animalia quæ incisuras habent, quòd in eis a-
 nimus eiusdem speciei insit, & si non idem numero. Itaque
 vtraque pars sensum habet, locoque ad quoddam tempus
 mouetur. Nec absurdum est, si in eo non perseuerent, pro-
 pterea quòd instrumèta non habent, vt naturam suam con-
 seruēt atque tueantur. Sed tamen in vtraque parte omnes

animi partes insunt, quæ & inter se eiusdem speciei sunt,
& eiusdem cuius totus : inter se quidem, quòd non sint se-
parabiles, eiusdem cuius totus animus, quòd diuisus sit.
Atque etiam principium id quod in iis, quæ terra ex se
fundit reperitur animus quidam videtur esse, quandoqui-
dem hoc vnum habent & animantia, & ea quæ ex terra
oriuntur, atque hoc quidem à sentiendi fonte ac principio
distinguitur, sed sine eo nihil sensum habet.

LIBRI PRIMI FINIS.

Aristotelis de animo liber se-

In qua prima anima dicitur
CUNDVS IOACHIMO PERIO

nio Benedictino Cormæriaceno interprete.



*computatis vobiscum subiectis finibus
de animi substantia quare de
facultatibus et functionibus
nunc Aristoteles tractat per se
differentiis animi et ingenuis
omnibus duobus omnibus facultatibus
clarissime patentes sunt
solum de vegetativis et sensitivis
sanis functionibus et virtutibus*
Atque ea quidem quæ à priscis de animo tra-
dita sunt, hætenus. Nunc quemadmodum ab
initio reuertamur, vt exponamus quid animus
sit, quæque eius sit latissimè patēs definitio. Est
quidem vnum certum, rerum quæ sunt, genus, essentia, cu-
ius pars quædam vt materia est, id quod per se stare non
potest, altera forma et species, ex qua iam res singula di-
cuntur, tertia id quod ex his constat. Est autem materia
potestas, species perfectio, idque duobus modis, quorum v-
nus scientiæ et habitus locum tenet, alter cognitionis et
contemplationis. Essentiæ autem et naturæ videntur esse
corpora maximè eaque naturalia. Hæc enim cæterorum
sunt principia. Eorum autem quæ naturalia sunt partim
vitam habent, partim non habent. Vitam autem dicimus
et alimentum, quod per se capitur, et accessionem et
decessionem. Ita omne corpus à natura ortum et originem
ducens, quod vitæ est particeps, essentia est, sed concretum at-
que iunctum. Quoniam autem corpus eiusmodi est, vitæ e-
nim est particeps, certè corpus animus non est, præsertim
cum non sit corpus in iis, quæ de re subiecta et proposita
dicantur, sed potius subest, vt materia. Animus igitur na-
tura et essentia sit necesse est, quasi species ac forma cor-
poris naturalis, quod in se vitæ vim contineat. Quoniam
autem essentia perfectio est, sit vt huius vel illius corporis

fit perfectio. Quæ cum duobus modis dicatur, & ut scientia, & ut consideratio, certè animus est ut habitus & scientia. Cum enim animus in corpore inest, somnus & vigilia vigent, quorum vigilia considerationi, somnus habitui, cuius nullus est usus, & qui ad opus non redigitur, similitudine respondet. Et quorum scientiæ in eodem origo est antiquior. Ita animus est prima corporis naturalis, quod vitæ est particeps, perfectio. Corpus autem eiusmodi partes habeat ad exequenda munera necesse est, partes autem eorum etiam, quæ gignuntur è terra, instrumenta sunt quædam, sed simplicia omnino, ut foliū corticis fructus est operculum, cortex ipse fructus fructum obducit, fibræ autem & radices oris locum obtinent. Vtrunque enim alimētum ad se trahit. Quod si quid in omni animo quod sit commune dicendum est, erit prima corporis naturalis, quod instrumentivim habeat, perfectio & absolutio. Itaque non est illud exquirendum, sint'ne vnum animus & corpus, quemadmodum ne illud quidem, sint'ne vnum cera & figura ex ea facta, nec vno nomine an vniuscuiusque materia, & id cuius materia est. Vnum enim & id quod est, quoniam multis modis dicuntur, quod propriè dicitur, perfectio est. Atque de toto quidem animi genere, quid sit, dictum est. Est enim essetia, quam definitio explicat. Hoc autem quod illa significat, natura est & essentia huiusmodi corporis, ut siquod instrumentum corpus esset naturale, veluti securis. Hoc enim securis natura & animus esset, quippe cum hac seiuncta & separata, non iam securis esset, nisi societate nominis, cum nunc reuera securis sit. Non enim talis corporis natura & species animus est, sed naturalis huius-

E

quia in duobus personis
complectatur polyph. p. 102
vbi n. 1. p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.
D. p. 102.

vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.

vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.

vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.

vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.
vbi autem p. 102. p. 102.

ARISTOTELIS DE ANIMO

modi, quod in se motus atque status principium habeat. Atque etiam in partibus & membris quod dixi, perspicui licet. Si enim oculus esset animal, eius profecto animus aspectus esset, quandoquidem hæc eius essentia & natura est ex definitione. Oculus autem materia est aspectus, quo detracto non est oculus, nisi forte eiusdem nominis, veluti lapideus, & pictus. Sumendum est autem id quod ad partem accommodatur, in toto corpore, quod vitæ sit particeps. Quæ enim rationem pars ad partem habet, eandem habet totum sensus ad totum corpus sensus particeps, quatenus eiusmodi est. Non est autem corporis ex quo animus excesserit, ea vis ut viuat, sed eius quod eo sit præditum, quæ vis talis in semine ac fructu inest. Vt igitur sectio serræ & aspectus, sic vigilia usus & actio est. Et animus quidem quasi aspectus & instrumenti vis habetur, corpus autem id quod functiones & munera exequi potest. Sed quemadmodum hic pupilla & aspectus est oculus, ita illic animus & corpus animal. Ac illud quidem non est dubium, quin animus non sit à corpore separabilis, aut aliquæ eius partes, si ex partibus constet. Quarundam enim ipsius partium perfectio est. Nihil autem prohibet esse aliquas separabiles, propterea quod non sit causa cur vllum corpus sit in rerum natura. Sed illud perspicuum non est, sitne animus ita corporis perfectio, ut nauta nauigij. Ac pingui quidem Minerva hoc modo quid sit animus explicatum descriptumque sit. Quoniam autem rebus dubiis illis quidem, sed illustrioribus quæ res aperitur, definitioneque illustratur, rursus de eo differere conandum est hoc modo. Neque enim solum rem esse declarare debet definitio, quemadmodum plurima de-

Cap. ij.

definitiones explicant, sed causam etiam exponat necesse est.

Nunc quidem quasi conclusiones definitiones sunt, veluti quid sit quadratum, si quærat, ac respondeatur, figura esse rectis angulis, paribusque lateribus ei quæ altera ex parte longior est, par & æqualis, ea quidem, conclusionis tantum definitio est. Ea autem quæ explicat quadratum esse mediæ inuentionem, rei causam exponit. Nos igitur ita de re differendi initium capiamus, vt dicamus, inanimum ab animato vita distingui. Cumque multis modis vita dicatur, id viuere dicamus, in quo aliquis eorum modo reperiatur, vt mens, sensus, motus, statusque in loco, præterea, motus is qui in alendo est, decessio & accessio. Itaque ea omnia quæ gignuntur ^{et cantu} è terra viuunt, quandoquidem constat in eis vim esse ac principium eiusmodi, quo accessionem decessionemque capiunt in locis contrariis. Neque enim sursum tantum versus augescunt, nõ etiã deorsum, sed per æquẽ vtraque ex parte & vndique ea omnia, quæ aluntur ac viuunt usque ad finem, dum alimentum capere possint. Atque hoc quidem ab aliis seiungi separarique potest, cetera ab hoc duntaxat in mortalibus non potest. Quod facile animaduerti licet, in iis quæ oriuntur è terra, in quibus alia vis animi nulla reperitur. Ac vita quidem propter hoc principium in iis omnibus quæ viuunt inest, animal autem ex sensu primum dicitur, præsertim cum ea quæ non mouentur loco, dummodo sensum habeant, animalia vocemus, nec ea solum viuere dicamus. Sensuum autem tactus primus in omnibus viget, & quemadmodum vis alendi à tactu cæterisque sensibus separari potest: sic tactus à cæteris sensibus. Alendi autem vim eam partem animi vocamus, quæ

E ij

tetragonis medietas
et medietas

tactus est sensus primus
primus

ARISTOTELIS DE ANIMO

etiam participant ea, quæ gignuntur è terra. Omnes verò animantes sensus tangendi participes sunt. quorum vtrumque cur euenerit, post differemus. Nunc hoc tantum dicatur, ~~animum principium esse horum omnium, hisque definiri,~~ *vi alendi, sentiendi, ratiocinandi, atque motu.* Quod si quaeratur, vtrum vnumquodque horum sit animus, an pars animi, & si pars, an ita pars, ut cogitatione ac ratione solū, aut etiam loco secerni possit, de nonnullis quidem non est difficile respondere, de aliis quæstio est. Vt enim animaduerti licet eorum quæ terra ex se gignit, nonnulla cum auulsa sunt aliâque ab aliis separata viuere, quod in eis sit animus, re ipsa suus in quoque eius generis cum plures esse possint: sic pro aliis animi distinctionibus vsuuenire cernimus in iis bestiolis quæ incisuris quibusdam constant, cum in partes diuiduntur. Etenim sensu vnaquæque pars utitur, & loco mouetur. Si verò sensum habet, visionem etiam & cupiditatem, quâdoquidem ubi sensus est, eum dolor & voluptas consequuntur. Quæ ubicunque sunt, necessario etiam appetitus. Sed de mente vique contemplandi, nōdum hoc constat, animique genus aliud videtur esse, idque vnum separari potest, quemadmodum ~~id quod sempiternum est~~ ab eo quod interit. Ex quibus intelligitur, ceteras animi partes non esse separabiles, quemadmodum nonnulli sentiunt. Ratione autem & natura sua non est dubium, quin sint diuersæ, quandoquidem aliâ habet naturam & essentiam vis sentiendi, aliam opinandi, quemadmodum aliud est sensu percipere, aliud opinari, quod itē in aliis quæ dicta sunt contingit. Atque etiam in nonnullis animantibus hæc insunt omnia, in quibusdam nonnulla, in aliis vnum modò reperi-

gio iuris in p a p a r e l a p i l i s

tur, id quod animalium genera distinxit, cuius causa quæ sit, post considerandum erit. Quod item contingit in sensibus. In aliis enim omnes insunt, in quibusdā aliqui, in nonnullis vnus tactus, qui est maximè necessarius. Duobus quidem modis id quo viuimus & sentimus dicitur, quemadmodum duplex est id quo scire dicimur, quorum vnum sciētiam vocamus, animum alterum, vtroque enim horum scire dicimur. Eadēque est ratio eius quo valemus, quorum vnum valetudo dicitur, alterum pars est quædam corporis, vel etiam totum. Horum porro scientia & valetudo, forma & species quædam est ac ratio, & vis eorum quæ recipiunt, illa eius partis in qua scientia imprimitur, hæc illius in qua sedes est valetudinis. In eo enim quod accipit, ac bene affectum est, vis eorum quæ aliquid efficere possunt, inesse videtur. Quod si animus id est quo primum & viuimus, & sentimus, & ratiocinamur, profectò forma quædam & species sit necesse est non vt materia idq; quod subest. Cum enim tria naturarum genera sint, quemadmodum diximus, quorum vnum forma est ac species, alterum materia, tertium quod ex his duobus iunctum est, eorum materia vis est ac potestas, species vsus & perfectio. Quoniāque id quod ex vtroque constat, animatum est, non est corpus animi perfectio, sed animus certi cuiusdam corporis. Ob eamq; causam rectè sentiūt ij quibus animus nec sine corpore esse, nec aliquod corpus videtur. Neque enim ipse corpus est, sed aliquid corporis, ob eāque causam, in corpore inest, atque ita affecto corpore, ac non quemadmodum superiores, qui eum ad corpus accommodabāt, cum nec quodnam id esset, nec quale explicassent, quanquam

*tua natura quædam est
forma et totum corpus*

ARISTOTELIS DE ANIMO

nihil id quod primum occurrat, recipere videtur. Sic autem ratione etiam duce efficitur. Vniuscuiusque enim perfectio, in eo quod vim habet, & in accommodata naturæ materia solet existere. Illud ergo ex his perspicuum est, animum perfectionem quandam esse atque rationem eius, quod vim

Cap. iij.

habet talis naturæ atque essentia. Facultates autem animi

quæ expositæ sunt, in nonnullis vniuersæ, ut diximus, insunt in aliis aliquæ, in quibusdam vna tantummodo. Facultates verò diximus vim alendi, sentiendi, appetendi, mouendi

loco, ac ratiocinandi, quarum alendi vis in iis solæ reperi-

tur, quæ terra gignit in aliis & hæc, & sentiendi. Si verò

sentiendi vis, & appetendi. Appetitus enim cupiditas est,

ira, & voluntas. In omnibus autem animantibus, ex sensu-

bus tactus vnus inest. Cui verò sensus inest, ei etiam volu-

ptas & dolor, idque quod voluptatem affert & quod do-

lorem, quæ omnia quibus conueniunt, in ea etiam cupiditas

cadit. Hæc enim quedam est eius quod voluptatem parit

appetitio. Præterea cibi ac pastus sensum habet, quoniam

tactus cibi sensus est. Rebus enim aridis, humidis, calidis ac

frigidis animalia omnia vescuntur, quarum sensus est ta-

ctus, cæterarum non est, nisi impropriè. Nihil enim pastum

sonus adiuvat, nec color aut odor. Nam sapor aliquid est

eorum quæ sub tactum cadunt. Sunt autem fames & sitis

appetitus, quorum fames quidem appetitus est rerum calo-

rem & succitatem, sitis verò humorem & frigus efficien-

tium, quorū omnium sapor est quedam voluptas & quasi

condimentum. Sed de his postea planius differendum erit.

Nunc hoc tantum dicatur, quæ animalia tactum habeant,

in iis etiam appetitum reperiri. Quod de visione incertum

disturbat anima, quinguo facultates
habet, quod ostendit philosophus in
appetendi, mouendi loco, & ratiocinandi,
difficillime habet
omnes gradus. Et est autem
quinguo sunt animi facultates
tamque quatuor tantum sunt
gradus sunt, propter quod
appetendi facultas potest
fines sunt, & illa duo ira, & voluntas.
facultates sunt, & voluntas
dolor, & voluptas, & sitis
fames, & voluptas, & sitis
fames, & voluptas, & sitis
fames, & voluptas, & sitis

est, idque post considerabimus. In quibusdam præterea in-
est vis ea, qua mouemur loco. In aliis etiam pars animi quæ
est rationis ac consilij atque mens ipsa, vt in hominibus in-
est: Et si quid aliud est eiusdem generis, aut etiã diuinius
ac dignius. Atque hoc quidem perspicuum est, eadem ratio-
ne animi atque figuræ vnã esse definitionem, propterea
quod nec illic figura aliam præter triangulum Et cæteras
quæ sequuntur, complectitur, nec hic vllum animus præter
eos qui cõmemorati sunt. Et quemadmodum in figuris com-
munis quædam est definitio, quæ omnibus quidem accom-
modabitur, sed nullius erit propria, sic in animis contingit,
de quibus diximus. Itaque ridiculum est profectò Et in his
Et in aliis communem definitionem quærere, quæ nullius
sit naturæ propria, ne si ex propria quidem Et infima for-
ma ducatur, hac tali prætermissa definitione. Eadem au-
tem ratio est Et eorum quæ in figuris, Et eorum quæ in a-
nimo versantur. Semper enim in eo quod deinceps sequitur
superioris vis intelligitur, Et in figuris, Et in rebus quæ a-
nimo sunt præditæ. Veluti in quadrato triangulum, Et in
parte animi quæ est sensus, ea quæ alimenti, intelligitur.
Quocirca in quaque quærendum est, quis cuiusque animus
sit, veluti quis stirpium, Et quis hominis aut bestię. Cur
autem eam inter se rationẽ habeãt ea, quæ ordine quodam
alia ex aliis sequuntur, videndum est. Sine enim ea parte
animi, quæ ad alẽdum pertinet, ea quæ est sensus, esse nullo
modo potest, cùm ea quæ alendo munus suũ exequitur, in iis
quæ ex terra oriũtur, ab ea quæ sensus est particeps separe-
tur. Rursus sine tãgẽdi sensu nullus alius extare potest, cùm
tactus sine aliis adsit. Pleraque enim animalia nec aspe-
ctum habent, nec auditum, nec planè sensum vllum odoris.

ARISTOTELIS DE ANIMO

Cap. iiii.

Eorum etiam quæ sensum habent, in aliis vis mouendi loco inest, in aliis non inest, postrema verò atque minima pars, consilij atque rationis est particeps. Ex mortalibus enim quibus tributum est consilium, iis etiam cætera tributa sunt omnia. Quibus verò quodque illorum datum est, non in iis omnibus cōsiliū reperitur, sed aliis ne vis ea quidem in qua visa imprimuntur, data est, alia hanc vnam viuendi ducem habent. De mente autem ea cuius omne opus in contēplādo est differere, non est huius disputationis. Per spiciendum est igitur, definitionem quæ cuique horum statuetur, animi quoque aptissimam futuram. Si quis autem de his rectē disputaturus est, eum necesse est, quid quodque horum sit, sumere, quod ei in iis quæ cohærēt faciendum erit eodem modo. Quod si vis & natura cuiusque eorum exponenda est, ut quid sit ea pars, quæ est mentis atque rationis, aut ea quæ sensus est particeps, aut ea denique quæ ad alendum pertinet: primū dicendum erit, quid sit mente aliquid comprehendere, quid sensu percipere. priores enim sunt ratione facultatibus functiones atque actiones. Quod si ita est, hisq; antecedere debet rerum obiectarum cognitio, ob eandem causam prius illis explicāda erunt, quo in genere sunt cibus, & res quæ sensum ac mentem mouerit. Ita primò de alimento & pastu dicendum erit, quandoquidem animus alendi vi præditus & cæteris conuenit, & prima est, & latissimè patens vis animi, quæ facit ut viuant cætera, cuius munera & officia sunt, procreare, & cibum capere. Omnium enim officiorum ac munerum in iis quæ uiuunt, dum modò suis partibus absoluta sint, nō imminuta, aut originem fortuitam non habeāt, nullum naturæ aptius

aut accommodatius est, quàm sui simile facere, vt animal animal, stirps, stirpem, vt aeternitatem diuinitatémq; quam proximè possint, imitentur. Omnia enim illius cupiditate ducuntur, eoque omnes suas actiones referunt ea omnia, quæ natura duce quippiam faciunt. Id autem cuius causa aliquid fit, est duplex, vnum quod omnium extremum est, alterum quod ad omnium extremum pertinet. Quoniam igitur perpetuitate aeternitatem, ac diuinitatem consequi & attingere non possunt, propterea quod nihil eorum quæ interitura sunt, idem vnumque numero permanere potest, quæ ex parte eò peruenire licet, eatenus quodque eius fit particeps, alia magis alia minus, & permanet non idem, sed quasi idem, non vnum numero, sed vnius speciei ac generis eiusdem. Est autem animus eius corporis quod viuit, causa & principium. Quæ quanquam multis modis dicuntur, tamen animus causa est tribus iis modis, qui inter se distincti sunt. Nam & id animus est vnde motus ducitur, & id cuius causa aliquid fit, & vt natura & essentia, animatorum corporum causa est. Non est id quidem dubium, quin vt essentia. Causa enim cur sint omnia, essentia est. Iis autem quæ viuunt, vita ipsa natura est & essentia, quorum omnium causa est & principium animus. Atque etiam eius quod in rerum natura esse potest, ratio perfectio est. Constat etiam animum esse, in eo causæ genere cuius gratia aliquid fiat. Vt enim mens, sic natura, aliò refert quod facit, id quæ illi est finis propositus. Eundem locum in animantibus animo natura tribuit. Omnia enim naturalia corpora, animi instrumenta sunt, vt animantium, sic eorum quæ gignuntur è terra, quod animi causa sint con-

ARISTOTELIS DE ANIMO

stituta. Duobus autem modis id cuius causa quippiam fit, dicitur, quorum vnus extremi est, alter ad extremum refertur. Atque etiam animus est id vnde primum mutatio loci proficiscitur, quæ quidem vis non in omnibus naturis quæ viuunt, reperitur. Animi etiam est commutatio & accessio, quippe cum & sensus quædam sit commutatio & nihil sensum habeat, quod non sit animo præditum. Eadem est & accessionis, & abscissionis ratio. Nihil enim immittitur aut crescit natura lege atque ratione, quod non alatur, & nihil alitur, quod non sit vitæ particeps. Empedocles autem hoc non rectè censuit, accessionem iis quæ terra gignat, & quæ altè deorsum radices agant, cōtingere, propterea quòd terra eodem modo natura suo pōdere feratur, sursum autem versus, quod ignis superiora petat. Neque enim hæc duo sursum & deorsum rectè accipit. Non enim omnibus naturis atque vniuersitati idem est locus superior, & inferior, sed quod animalibus caput est, id sunt radices in iis quæ gignuntur è terra, si instrumenta diuersa dicenda sunt, atque ea ex officiis ac muneribus. præterea quid ignem ac terram, quæ in contrarium locum ferantur continet? Dissipabuntur enim ac diuellentur, nisi quid sit quod prohibeat. Quod si est, id animus est quod causa est cur & augecant, & alantur. Quanquam nonnullis ignis natura omnino causa videtur esse alimenti atque accessionis. Hoc enim vnum ex corporibus aut elemētis ali & augescere videtur. Itaq; & in iis quæ oriuntur è terra & in animantibus ignis ipse causa efficiens horum intelligi poterit. Attamen hæc ille quodammodo adiuvat, non tamen planè causa est, sed animus potius. Nam cum ignis auge-

scere in infinitum possit, quandiu aliquid subest, quod comburatur, eorumque quæ natura constant, magnitudini & cumulo, terminus quidam sit, ac ratio constituta, hæc profectò animi sunt, non ignis, & rationis magis, quàm materiæ propria. Quoniam autem eadem vis est animi ea qua alit, & qua procreat, primum de cibo differendum est, quandoquidem hoc ipso officio à cæteris facultatibus distinguitur. Sed videtur contrarium alià contrario, non omnia tamen ab omnibus, verum ea contraria, quæ non solum alia ab aliis oriuntur, sed etiam augescunt. Multa enim mutuam habent originem, sed magna omnia, ut id quod valet, ex agro oritur. Verum ne hæc quidem eo modo alia ab aliis aluntur, sed igni aqua pastum præbet, aquam autem ignis alere non videtur. Ac in iis quidem corporibus quæ simplicia sunt, hæc ipsa eiusmodi videntur esse, ut vnum sit quod alat alterum quod alatur, sed tamen de eo quæstio est. Nam cum alij confirment simile à simili ali, quemadmodum etiam augeri, tamen nonnullis, quemadmodum diximus, contrà & contrarium à contrario videtur, quod res similis pati non possit, & cibus mutari atque concoqui, quæ in contrarium aut in id quod interiectum sit fiat mutatio. Prætereà cibus ab eo quod alitur, quadam ex parte mutatur, quod in eo quod alitur, cibus non efficit, quemadmodum textor à materia quæ ei proposita est, non mutatur vlllo modo, sed hæc à textore, qui materiam quæ non erat operis ipsius, ad opus suum tantummodo transfert & accommodat. Vtrum autem cibus id sit quod ad extremum euenit, an id quod primum, quæstio est. Quod si vtrunque, sed ita ut vnum crudum sit, alterum concoctum,

ARISTOTELIS DE ANIMO

utroque modo cibus dici potest. Nam quatenus crudus est, ea ex parte contrarium à contrario alitur, quatenus autem coctus est, simile à simili. Ex quo perspicui licet, utrosque quodam modo & rectè & non rectè dicere. Quoniam autem nihil vitæ expers alitur, corpus certè animatum sit necesse est, quo alatur quatenus alitur. Itaque cibus ad id quod animatum est accommodatur, ac non improprie ac fortuito. Sed aliud est cibum esse, aliud vim ad augendum habere. Qua enim ex parte id quod animatum est, quantitatem habet, vim habet ad accessionem afferendam id quod alit, qua autem ex parte, aliquid est rerum singularum, & essentia, cibus dicitur. Conseruat enim naturam, in eaque usque ad eum finem est, dum alatur. valet etiam ad procreandum non id quod alitur, sed id quod simile est rei quæ alitur. Nam cum iam sit in rerum natura id quod alitur, nec quicquam se gignat, sed conseruet, fit ut animi principium sit eiusmodi quod id conseruet in quo ipsum inest, quatenus eam vim habet. Cibus autem id à quo capitur, ad munus suum exequendum comparat. Itaque cum ei cibus detrahatur, intereat necesse est. Cum autem tria sint, id quod alitur, res qua alitur, & id quod alit, primus quidem animus id est quod alit, id quod alitur corpus in quo ipse est, id quo alitur, cibus. Quoniamque à fine omnia suis nominibus appellanda sunt, finis autem propositus est, aliquid sui simile procreare, primus certè animus vim habeat necesse est sui simile procreandi. Est autem duplex id quo corpus alitur, quemadmodum manus est id quo nauta gubernat, & gubernaculum, quorum vnum mouet & mouetur, alterum motum affert tantummodo. Cum verò cibus

omnis eiusmodi esse debeat, vt cōcoqui possit, & calor cōco-
 ctionem efficiat, calor in naturis animatis omnibus insit ne-
 cesse est. Ac pingui quidem Minerva quid cibus sit, expo-
 situm est. Planius autem suis locis de eo differendum erit.
 His verò ita constitutis, nunc de omni sensu summam
 disputemus. Sensus quidem, iam vt dixi, tum euenit, cum
 & mouetur aliquid ac patitur & quodam modo accipit. Cap.v.
 Quædam enim videtur esse immutatio. Nonnulli autem
 in ea opinione sunt, vt similem rem à sui simili pati dicant,
 quod quemadmodum fieri possit, aut non possit, aliis locis
 communibus dictum est, in quibus de faciendo & patien-
 do disputauimus. Cur autem sensuum ipsorum non sit sen-
 sus, quæstio est, & quam ob causam sine iis quæ extrinse-
 cus occurrunt & obiciuntur, non faciant sensum, cum in-
 sint ignis & terra, aliæque elementa, quorum per se sen-
 sus est, aut per ea quæ in illa conueniunt. Illud quidem
 perspicuum est, id quod vim habet ad sensum efficiendum,
 non sensum re ipsa efficere, sed vim huius rei in se solum
 habere. Itaque non sentitur, quemadmodum res quæ in-
 cendi potest, non incenditur ipsa per se sine re quæ in-
 cendere vreréque possit. Se enim ipsa vreret, nec ignem
 re ipsa necesse esset adhiberi. Quoniam autem sentire
 duobus modis dicitur (nam & id quod vim audiendi vi-
 dendique habet, audire ac videre dicimus, etiam si fortè
 dormiat, & id quod hæc ipsa officia ac munera exequi-
 tur) duobus etiam modis sensus dicatur necesse est, quorum
 vnus vim habet, alter munere fungatur. Eodémque mo-
 do sensu percipere, vim habendo, & fungendo munere. Ac
 primū quidem illud dicendū est idem esse pati, sentire, &

ARISTOTELIS DE ANIMO

munus exequi. Nam & motus actio quaedam est, et si inchoata, quemadmodum aliis libris diximus, & omnia patiuntur ac moventur ab eo quod vim efficiendi habeat, sitque in rerum natura. Itaque verè dici potest, & à resimili, quanque rem pati, & à dissimili, quemadmodum diximus. patitur enim cum est dissimilis, cum autem passa est, similis. Sed vis & usus distinguenda sunt, nunc enim planè pinguique Minerua de iis disputamus. Est enim aliquid ita sciens, ut hominem scientem dicimus, ex eo quod homo in iis sit, qui scientes sunt, præditi que scientia. Est etiam scientia præditus quemadmodum iam diximus scientem, eum in quo grammatica insit. Vterque horum non eodem modo facultate præditus est, sed vnus, quod genus tale est ac materia: alter, eò quod si velit contemplari potest, nisi quid extra impedimētum afferat. Alius verò iam rem consyderat, usumque scientiæ & cognitionis, exempli causa, A, iam habet. Ac primi quidē illi duo, vim habēt scientiæ ita tamen, ut vnus disciplina commutatus & affectus ex contrariòque habitu sæpe mutatus sit, alter ex eo quod cum sensu vel grammatica sit præditus, nec agat, ad alium agendi modum se contulit. Pati etiam ne vno quidem modo dicitur, sed vnum genus est patiendi, cum aliquis interitus à contrariò oritur, alterum cum salus potius & conseruatio eius quod vim habet ut sit, ab eo procuratur, quod & iam est in rerum natura, & ita simile est, ut vis agendi ad actionem similitudine accedit. Quod enim scientia præditum est, id ad cōtemplandi usum cōuertitur, id quod aut immutari non est. Progressus enim & accessio ad id peruenit, & ad actionem, aut certè aliud est commutatio.

nis genus. Itaque non rectè sentiunt ij, qui id quod sapit, cum sapit & sentit commutari confirmant, quemadmodum nec architectum cum edificat. Quod igitur ad rem & exitum id cuius vis tantum inerat, intelligendo & sentiendo perducit, non doctrina, sed alio nomine appellari debet. Quod autem ab eo cuius vis est tantum dicit scientiaque percipit ab eo quod est in rerum natura, vimque habet docendi, id vel non debet dici pati, quemadmodum dictum est, vel duo sunt genera commutationis, quorum vnum sit in priuâtes affectiones, alterum in habitum naturamque mutatio. Eius autem quod sensus est particeps mutatio ab eo quod procreat prima proficiscitur, quod cum procreatum est, iam scientia instar sensum habet. Atque etiam sensum re ipsa adhibere eodem modo dicitur, quo cognoscere sed interest, quod ea quæ sensum mouent vt quæ sub aspectum & auditum cæterosque sensus cadunt, extrinsecus adhibentur, proptereaque rerum singularum est sensus quæ suo munere fungitur, scientia autem rerum vniuersarum, quæ quodam modo in ipso animo sitæ sunt. Itaque licet nobis cum volumus animo aliquid agitare & cogitare, sensu autem comprehendere non licet. Sit enim oportet aliquid quod sensum moueat. Quod etiam fit in artibus & scientiis iis quæ in rebus sensum mouentibus versantur, atque ob eam causam, quod ea quæ sub sensum cadunt, res sunt singulæ & externæ. Sed de his hæctenus. Nunc hoc tantum explicatum sit, cum non simpliciter vnoque modo id quod vim tantum vt sit habet dicatur, aliudque sit eiusmodi, vt si puerum in bello præesse posse dicamus, aliud vt si eum imperatorem posse esse dicamus, qui

ARISTOTELIS DE ANIMO

Cap. vj.

id ætatis sit quæ in imperatore desideretur, eandem eius quod vim sentiendi habeat, esse rationem. Sed quoniam eorum distinctio nomine caret, expositumque est inter ea interesse, & quemadmodum intersit, certè patiendi verbo & immutandi pro propriis nominibus utamur necesse est. Quod autem sensu comprehendere potest, est quasi id quod iam reipsa sub sensum cadit quemadmodum diximus. patitur ergo id quod patitur, non quod simile sit, sed similitudo patiendi accessit, ut sit quasi idem. Sed primum de iis quæ sensibus subiiciuntur, pro cuiusque sensus modo & ordine dicendum est. Tria autem sunt genera eorum quæ sub sensum cadunt, quorum duo per se sensum mouere dicimus, per aliud tertium. Duorum autem illorum vnum est vniuscuiusque sensus proprium, alterum commune omnium. proprium vero voco, id, quod alium sensum non potest mouere & in quo error versari non potest, ut aspectui color subest, auditui sonus, & sapor gustatui. Tactus autem plures habet dissimilitudines, sed vnusquisque de his iudicat, nec in eo fallitur, quod colorem iudicet, aut sonum esse, verum in eo quod quid sit colore tinctum aut vbi, aut quid sonet vel vbi. Atque hæc quidem omnia cuiusque propria dicuntur. Communia autem ut motus, ut status, ut numerus, figura, magnitudo. Non enim hæc cuiusquam propria sunt, sed omnium communia. Nam & tactui motus est quidam qui eum mouet, & aspectui. Atque hæc quidem sensum per se mouent. Per aliud autem & improprie mouere dicitur, ut si Diaris filius albus sit, improprie enim ac per aliud hoc sensu comprehendit, quod accidit ut id quod sentiat album esset. Itaque nihil patitur quæ ex

parte tale est àre quæ sensibus obiicitur. Eorum autem quæ per se sensum mouent, propria verè ac propriè sensum mouent, ad eaque accommodantur, in quibus vniuscuiusque sensus natura versari solet. Cuius enim aspectus est, id aspectabile est, & quod aspectabile color, & quod oratione quidem exprimi potest, sed vacat nomine, quod quidem in sermonis progressu omnibus perspicuum erit maxime. Nam quod spectabile dicimus, color est, color autem est in eo quod per se ac vi sua oculos mouet: per se autem mouere dicitur, non ex ratione ac cogitatione, sed ex eo quod in se causam habet, cur sit aspectabile. Omnis autem color vim habet id mouendi, quod reipsa perlucidum est, eaque illius natura est. Itaque sine lumine cadere sub aspectum nullo modo potest, sed singuli colores omnino ac planè lumen requirunt, vt cernantur. Ex quo intelligitur, primum de lumine quid sit esse differendum. Est igitur aliquid perlucidum, perlucidum autem id appello, quod sensum oculorum illud quidem mouet: non tamen per se ac vi sua eum mouet, sed vi alieni coloris, quo in genere est àer, aqua, multa que corpora ex iis quæ solida dicuntur. Neque enim aqua & àer eo ipso quod aqua & àer sunt, per lucida sunt, sed quod in vtroque eorum natura eadem inest, quæ in æternis naturis corporibusque cælestibus. Lumen autem facit vt perlucida res qua ex parte perlucida est, reipsa cernatur, quod quidem in quibus naturis reperitur, in usdem tenebræ esse possunt. Lumen autem quasi color est naturæ translucidæ: cum eam ignis reipsa sub aspectum subiicit, aut aliquid eiusdem generis, id quod naturis cælestibus contingit, in quibus aliquid vnum atque idem inest.

ARISTOTELIS DE ANIMO

Ac quid sit translucidum, quid lumen, ita diximus, ut nec ignis eorum natura esse intelligatur, nec omnino corpus, nec ullius corporis fluxio (sic enim quoddam etiam corpus essent) sed ignis aut alicuius corporis eiusdem generis in re perlucida praesentia. Neque enim duo corpora simul in eodem esse possunt. Lumen autem & tenebrae sic inter se affecta sunt, ut contraria esse videantur. Itaque tenebrae huiusmodi habitus in natura translucida priuatio est. Ex quo illud etiam perspicui licet, lumen huius rei talis praesentia esse, nec recte Empedoclem dixisse, aut si quis alius ita tradidit, lumen esse quod & feratur & in medio terra atque caeli suspensum haereat, etiam si hoc nos lateat, quod & omnium voci repugnat & iis quae animaduertimus. Ut enim paruo intervallo interiecto id nos lateat, certe ab ortu ad occasum postulare ut id nos fugiat, magnum est. Color autem in naturam coloris expertem cadere potest, & sonus in rem sono vacantem. Coloris porro experte est natura perlucida, & ea quae aut prorsus cerni non potest, aut vix potest: quo in genere id videtur, cui tenebrae offusae sunt. Natura quidem perlucida huiusmodi est, non cum re ipsa perlucida est, sed cum eius vim habet. Eadem enim natura aliàs tenebrae, aliàs lumen est. Neque verò in luce sunt omnia, quae sub conspectum cadunt, sed suae cuiusque rei tantum color. Sunt enim quaedam eiusmodi, quae cum in lumine non cernantur, in tenebris tantum sensum faciunt, veluti ea quae ignita sunt, & splendida. Vacant autem nomine haec omnia, ut fungus, cornu, capita squamae, oculique piscium. nec ullius horum proprius color cernitur. Et causa quidem quae sit, cur haec videantur, non est huius loci

exponere. Nunc autem hoc tantum perspicuum est, colorem id esse quod in lumine cernatur. Itaque sine lumine non videtur, propterea quod hæc coloris natura est, id quod vim habet mouendi rem quæ re ipsa perlucida est. Natura autem quæ re ipsa perlucidum aliquid reddit, lumen est. Idque ex eo intelligitur, quod si quis apponat aspectui quippiam, quod colorem habeat, non videbitur. Sed color naturam perlucidam, ut aëra, mouet, aqua cum continuatur, sensus sedes mouetur. Neque enim præclare hoc Democritus censuit, si inanis esset & vacaret corporibus locus inter nos & cælum interiectus, acriter cerni posse etiam formicam, quæ esset in cælo, hoc enim fieri non potest, aspectus enim tum denique efficitur, cum oculos res quæpiam mouet, atque impellit, quod cum ab ipso colore qui cernitur fieri non possit, relinquitur, ut ab eo spacio quod interiectum est. Ex quo perspicuum est, oportere aliquid in medio esse locatum, quod si inane sit, non dico acriter, sed nullo modo quicquam cerni possit. Causam quidem cur necesse sit colorem in lumine videri, diximus. Ignis autem in vitroque & in tenebris & in lumine cernitur, atque id necessario, propterea quod natura quæ perlucida est, ab igne perlucida redditur. Eademque ratio est, & soni & odoris. Neuter enim eorum cum eam partem in qua sensus habitat attingit, sensum facit, sed ab odore & sono id quod interiectum est, impellitur, tum deinde ab hoc utraque pars in qua sensus inest. Quod si quis eidem parti rem quæ resonat aut odorem efflat, apponat nullum sensum faciet. In tactu etiam atque gustatu idem contingit, sed non apparet, cuius causa quæ sit, post intelligetur. Quod au-

ARISTOTELIS DE ANIMO

Cap. viij.

tem interiectum esse debet, in sono quidem aer est, in odore verò vacat nomine, Communis enim quaedam est et in aëre et in aqua affectio, ut res perlucida coloris, sic ei quod odorem habet, quæ quidem in utroque horum inest. Nam cum aquatiles etiam bestias constet odoris sensu affici, tamen homo eaque animantia quæ gradiuntur et respirant, sensum odoris habere nisi respirando non possunt, cuius rei causa postea etiam explicabitur. Nunc autem primum de sono et auditu differamus. Est autem duplex sonus, quorum unus reipsa est, alter non est reipsa, sed in eo illius vis est. Sunt enim quæ resonare negamus, ut spongiam, ut lanam: sunt quæ sonare dicimus, ut aes et omnia quæ solida, et leuia sunt quod resonare possunt. Id quæ est interiecta ipsa re atque aëre, reipsa sonare. Sonus autem reipsa tum elicitur semper, cum alicuius ex alio atque in alio ictus elicitur. Ictus enim ac conflictus est qui resonat. Itaque fieri non potest, ut ex una re sonus eliciatur. Aliud est enim id quod pellit, aliud id quod pellitur. Quocirca id quod resonat, cum alia re coniunctum sonat, nec ictus fit sine motu. Nec verò quarumvis rerum pulsus est sonus. Neque enim iam ut dixi ullo modo sonant lanae, siue pellant, siue pellantur, sed aes, et omnia quæ leuia et caua sunt, quorum aes resonat, propterea quod laue est, ea autem quæ concavas habent altitudines, relatione ipsa diu post primum ictum sonum retinent, quod sonus ex re quæ pulsu agitata est, dissipari non potest, ut præterea in aëre et in aqua, etsi minus exaudiatur. Neque verò in sono aer et aqua omnia possunt, sed pelli et solida corpora inter se et aëra oportet, quod

tum fit denique, cum aër pulsus remanet, nec diffunditur, aut dissipatur. Itaque si vehemens sit & repentinus pulsus, sonus elicitur. Debet enim quaedam aëris qui pulsum rapit, anticipatio occupare, ut si quis arenæ cumulum qui in præceps ruat, impellat. Relatio autem soni tum fit, cum ab aëre qui idem vnusque manet, per vas quod extremis partibus dissipari sonum prohibeat, rursus aër pellitur, cuius generis est circulus. Semper autem sonus refertur, etsi obscure, quandoquidem idem in sono contingit, quod in lumine quod semper refertur, neque enim omnem ad partem perueniret, sed tenebræ offunderentur extra eum locum, cui sol colluceret. Nec verò ita refertur, ut ab aqua, aut ære, aut ab aliquo alio leui corpore. Quocirca vmbra efficere eadem ex parte definimus quæ & lumen. Rectè autem id quod inane est in auditu dominari dicitur. Videtur enim inanis esse aër, qui cum pulsu agitato est, vnus atque continuatus facit, ut audiamus, sed quia fragilis est, non redditur, nisi laue sit id quod impellitur. Tum enim vnus efficitur atque coniungitur propter rei planiciem & æquabilitatem. Vna enim rei leuis est planicies. Ac illud quidem vim resonandi habet, quod aëra coniunctum atque continuatum vsque ad auditum impellere potest. Auditus autem cognatione quadam cum aëre coniungitur, qui quoniam ad aëra pertinet, simulatque id quod extra patet, pellitur, pellitur id etiam quod intus est. Itaque non ex omni parte audit animal, nec in omnem partem aër diffunditur, quandoquidem non ex omni parte aër ad eam partem quæ pellere debet, est que animata, peruenit. Id quod in pupilla

ARISTOTELIS DE ANIMO

animaduerti licet, quæ non vndique humorem accipit. Ar-
 que aër quidem soni expers est, propterea quòd facile dis-
 sipari potest, cùm autem dissipari non potest, eius agi-
 tatio est sonus. Idemque in auribus versatur, vt sit immo-
 bilis, eoque acriter omnia impulsu generata sentiamus. Ob
 eamque causam in aqua audimus, quòd ad ipsum cogna-
 tum aëra non introeat, nec ad aures, propterea quòd tor-
 tuosum flexuosumque iter habent. Quod si fiat, non exau-
 dimus nec si membrana cerebri agrotet, quemadmodum
 cùm membrana ea quæ aciem obducit, agra est. Vtrum
 autem exaudiat quispiam, necne, ^{grauis audire videtur} auris quæ semper vt
 cornu tinnit, declarat. Sempiterno enim quodam & suo
 pulsu aër, is qui inest in auribus agitur. Sed tamen sonus
 est alienus non proprius, ob eamque causam nonnulli asse-
 uerant auditum gigni ab inani quod sonet, quia per id
 audiamus, quod definitum certumque aëra habeat. V-
 trum autem resonet id quod pellitur, an id quod pellit, an
 etiā ^{quod videtur} vtrumque sed alio atque alio modo, quæstio est. Est enim
 sonus pulsus eius quod pelli potest, quemadmodum ea quæ re-
 feruntur & resiliunt à laevis corporibus, cùm quis ea im-
 pellit. Non omnia quidē iam vt dixi quæ pelluntur & quæ
 pulsum afferunt, resonant: vt si quæ acus acum pellat, sed id
 quod pulsu agitur, æquabile esse debet, vt aër confertim
 referatur & dissipetur. Eorum autem quæ resonant gene-
 ra, ^{sonus} vsu soni declarantur, vt enim sine lumine colores mini-
 mē cernuntur, sic nec sublato sono acutus & grauis in-
 telligi potest. Hæc autem translatione dicuntur, ex iis re-
 bus, quæ sub tactum cadunt. Acutus enim sensum paruo
 tempore multum afficit. Grauis parum longo tempore.

Nec verò acutus est qui velox, nec grauis, qui tardus, sed illius fit, propter celeritatem huiusmodi impulsus, huius verò propter tarditatem. Videnturque acutum & obtusum id quod in tactu versatur, imitari. Quod enim acutum est, quasi pungit, quod autem retusum est, quasi pellit propter impulsionem, quod illud citò, hoc tardè efficit. Ex quo efficitur, ut illud velox sit, hoc tardum. Ac de sono hactenus. Vox autem sonus est quidam naturæ animatæ. Earum enim quæ sine animo sunt, nulla vocalis est, sed quadam similitudine vocem fundere dicuntur, ut tibia, ut fides, cæteræque inanima, intentionem habent, cantum, & sermonem, ut etiam vox eis tributa videatur. Multis verò animantibus non est data vox, quo in genere ea sunt maxime, quæ sanguinem non habent, & eorum quæ habent, ut pisces, nec iniuria, siquidem sonus est aëris impulsus. Qui autem vocem mittere dicuntur, ut pisces qui in Acheloo amne sunt, branchiis aut aliquo eiusdem generis resonant. Vox autem est animantis sonus, qui non quavis parte referatur, sed quoniam omnia quæ resonant, id tum faciunt cum & aliquid pellit, & id aliud & per aliud pulsu agitatur, idque aër est, consentaneum est, ea vocem sola fundere, quæ aëra accipiant. Naturæ enim ut linguae sic spiritus usus duorum munerum causa datus est, gustatus atque sermonis, quorum gustatus necessitatis, ob eamque causam in pluribus reperitur, sermo autem ornatus causa comparatus est. Ita spiritu utitur, & ad calorem insitum, quod sit necessitatis, (causa autem alio loco exponetur) & ad vocem, ut moderate decoreque fundatur. Respirationis autem instrumentum est guttur, quæ

ARISTOTELIS DE ANIMO

Cap. ix.

quidem pars pulmonis causa est data, propterea quod animantes gradientes caloris copia quam ab hac parte habent, ceteras superant. Respiratione etiam eget locus primus qui cor continet. Itaque necesse est cum in intimis partibus respiratur, aëra intrare. Quocirca vox est, pulsus aëris qui ab ea anima, quæ in his partibus inest, ad arteriam trahitur. Neque enim omnis animantium sonus est vox, quemadmodum diximus (lingua enim resonare potest, qualis est sonus tussientium) sed & animatum esse debet id quod pulsatur, & cum quadam visione. Vox enim est sonus quidam alicuius rei interpretis, nec spiritus qui ducitur, ut tussis, sonus est: sed hoc ipso pellit & trahit ad se eum qui est in arteria. Quod ex eo sciri licet, quia fieri non potest, ut vocem mittat is qui ducit, aut edit spiritum: sed is modò qui retinet, præsertim cum eum qui retinet impellat. Ex quo etiam perspicuum est, cur vox non sit data piscibus, Neque enim guttur habent, qua quidem parte carent, propterea quod non ducunt spiritum, nec respirant. Qui autem eos vocales esse dicunt, vehementer errant, cur autem, alia est ratio. De odore autem, eaque re quæ odoratum mouet differere difficilius est, quàm de superioribus. Neque enim perinde perspicuum est, quid sit odor, ut quid sonus, quid lumen, quid color, id quæ eò fit, quod non inest in nobis acer hic sensus, sed eò à multis animantibus vincimur. Aegrè enim homo olfacit nec quicquam eorum quæ odorem efflant, percipit sine dolore aut voluptate, quod non sit in eo subtilis hic sensus. Quo etiam modo consentaneum est, animantia ea quæ duris sunt oculis, colores sensu comprehendere, nec co-

lorum, nisi ex terrore, & metus vacuitate internoſcere poſſe varietates. Sic etiam odores hominum genus diſtinguit. Videntur enim eandem habere rationem ad guſtatum, quam genera ſaporum, ad odorum genera habent. Sed guſtatus in nobis eſt acrior, propterea quòd ipſe eſt tactus quidam, qui ſit in homine acerrimus. Nam cum ceteris ſenſibus à beſtiis longè multùmque ſuperemur, tamen tactus iudicium in nobis quàm in plerisque aliis acrius eſt. Itaque prudentia belluis homo antecellit: hinc in hominum genere ex hoc ſenſu excellenti ingenio atque tardo ſunt præditi, ex alio non ſunt. Quorum enim prædura caro eſt, ij tardo ingenio ſunt, quorum autem mollis eſt, ingeñoſi. Vt autem ſapor alius dulcis eſt, alius amarus, ſic odores. Sed eorum partim habent odorem & ſaporem eiſdem generis, partim contra, vt ſuauem incundùmque odorem, & dulcem ſaporem, eodẽmque modo odor eſt acer, auſterus, acidus, pinguis. Sed quoniam vt antè dixi, non perinde noti ſunt odores, vt ſapores, ab his rerum ſimilitudine nomina duxerunt. Dulcis enim à croco & melle dictus eſt, acer à thymo ceterisque generis eiſdem. Quod de reliquis iudicandum eſt eodem modo. Iam verò quemadmodum auditus, ſingulique ſenſus, ille & in re verſatur quæ auditum mouet, & in ea quæ non mouet. alius & in eo quod ſub oculos cadit, & in eo quod aciem oculorum fugit: ita odoratus & in eo quod odorem eſſat, & in eo quod non eſſat cernitur. Quod autem odorem non eſſat, partim ex eo dicitur, quod nullo modo vllum odorem afferre poſſit, partim quod exigui atque tetri

ARISTOTELIS DE ANIMO

odoris sit. Eodémque modo id quod saporem habet, & quod eo caret, dicitur. Odoratus etiam medio quodam intervallo, ut aëris & aquæ, existit. Etenim aquatiles bestiae odorem sentiunt, itémque eæ quæ sanguinem habent & quæ non habent, quemadmodum etiam volucres, quarum nonnullæ procul ad pastum odore illectæ comitantur. Itaque quæstio est, num bestiae eodem modo omnes olfaciant, homo verò respirando, ita tamen ut si non ducat spiritum, sed edat, aut retineat, non sentiat odorem, nec procul remotus, nec si propè assit, nec si res quidem odorata intra nares apponatur. Ac illud quidem, nullum sensum moveri ab eo quod sensibus apponatur, commune est animantium omnium, non sentire autem odorem nisi respirando hominum proprium est. Quod perspicui licet in iis, quorum odoratus labefactus est. Quapropter bestiolæ quæ sanguine carent, non ducunt spiritum, quoniam aliquem alium sensum habeant, præter eos quos enumeravimus. Sed fieri non potest, si quidem odorem sentiunt. Sensus enim rei quæ odorem habet, & rei quæ tætri, & eius quæ boni odoris est, odoratus dicitur. Præterea illas ab iis rebus quæ tætri acrisque odoris sunt, cuius generis sunt bitumen & sulphur, aliæque vehementia extinguunt, non minus quàm homines, cernimus. Ex quo fit, ut odorem etsi non respirantes, sentiant. Videturque sensus hic in hominibus à bestiarum sensibus eo modo differre, quod oculi ab iis quæ duros & corneolos habent. Oculi enim molles palpebris quasi involucro sepiuntur, quæ nisi aperiantur, non cernunt. Eis autem animantibus, quæ oculos

duros & corneolos habent, nihil tale datum est, ob eamque causam statim cernunt ea omnia, quæ in lumine obii-
 ciuntur. Eodem igitur modo sensus odoratus, aliis nulla
 re obductus instar oculi, datus est: iis autem quæ spiritum
 ducunt, quoddam operculum largita est natura, quod
 cum respirant, aperitur, venis itineribusque amplifica-
 tis. Ob eamque causam ea animantia quæ spiritum du-
 cunt, in aqua non olfaciunt. Ea enim respirando odorem
 percipiant necesse est, quod in aqua facere nullo modo pos-
 sunt. Odor autem aridæ rei est, ut sapor humidæ, quæ vis
 in sensu odoratus inest. Quod verò sub gustatum cadit, Cap. x.
 quiddam est eorum quæ tactui subiiciuntur, eoque fit ut
 non cadat sub sensum, propterea quod alienum sit corpus
 id quod interiectum est, neque enim tactus est. Atque
 etiam res ea in qua sapor inest, in liquore qui materiæ
 locum tenet, degustatur: quod quiddam est propositum
 subiectumque tactui. Itaque in aqua etiam sensum ha-
 bemus inserta ingestæque re, quæ iucundum saporem af-
 ferat. Neque verò eius nobis sensus esset, per id quod in-
 teriectum est, nisi humori ut potioni admixta esset. Color
 autem non ita ex eo quod misceatur, aut fluxionibus cerni-
 tur. Atque ut mediū locum obtinet, nihil est: ut autem color
 est, sub conspectum cadit, quemadmodum sapor id est quod
 gustatur. Sed nihil saporis sensum facit sine humore, o-
 mniaque eius generis vel humoris usum, vel eius vim ha-
 bent, ut ea quæ sale condita sunt, quæ eadem facile li-
 quari possunt aptamque vim habent ad gignendum in
 lingua liquorem. Ut autem aspectus est & rei quæ ocu-

ARISTOTELIS DE ANIMO

los mouet, & eius quæ non mouet. (Tenebræ enim eos non mouent, etsi earum iudicium sit in aspectu) & præterea rei splendida, (hæc enim aciem oculorum fugit, etsi alio modo atque tenebræ) sic aurium iudicium & ad sonos & ad silentium pertinet, quorum illi audiuntur, hoc non auditur, itémque ad vehementes sonos, quemadmodum res splendida sub aspectum cadit. Vt enim parui soni non possunt audiri quodammodo, sic nec magni nec vehementes. Quæ autem aciem oculorum fugiunt, partim eiusmodi sunt, vt planè fugere dicantur, quomodo etiam in aliis rebus id quod fieri non potest, partim ita vt natura sua fugiant, aut vix & ægrè cernantur, quomodo etiam id quod pedibus caret, & quod igne dicitur. Similiter gustatus etiam, & in eo quod gustatur cernitur, & in eo quod non gustatur: quale est, id quod vel paruum, vel tetrum saporem habet, vel gustatum labefactat. Fons autem & principium horum omnium ab iis ducitur, quæ ad potandum apta sunt, & quæ non sunt: præsertim cum vtrunque horum degustatio sit quædam: ita tamen vt hæc insalubris sit gustatumque labefaciat, illa salubris sit, & ad naturam accommodata. Sed quod ad potandum aptum est, & tactus & gustatus commune est. Quoniam autem id quod humidum est, sub gustatum cadit, necesse est eius sensum, nec reipsa humidum esse, nec eiusmodi, qui humefieri nequeat. Afficitur enim quodam modo gustatus ab eo quod gustatur, quatenus sub gustatum cadit. Liquefiat ergo oportet, id quod saluum & incolume humefieri potest. Sen-

sum autem gustandi non humidum esse oportere, hinc intelligitur, quod lingua ipsa si arida sit, aut admodum humida, saporem non sentiat: quippe quæ tactu suo primiliquoris periculum facere videatur. Vt cum quis prægustata re acris saporis, aliam degustat, & quemadmodum ægris amara omnia videntur, propterea quod in eorum lingua magna eius humoris copia abundet. Saporum autem genera, colores ita imitantur, ut simplices contrarij sint dulcis & amarus, quos sequantur, illum quidem pinguis & crassus, hunc salsus quibus interiecti sunt, acer, austerus, acerbus & acidus. Hæ enim ferè sunt saporum varietates. Ita fit, ut id aptum sit ad gustandum, in quo sit vis talis: id autem gustatum moueat, quod re ipsa eius sit efficiens. Eorum autem quæ tactum mouent, & tactus, eadem est ratio. Si enim tactus non est sensus vnus, sed plures, ea etiam quæ tactum mouent plura sint necesse est. Quanquam pluresne sint, an vnus quæstio est, & quis sit sensus quo ea quæ tactum mouent, iudicentur: vtrum caro, & in aliis aliquid quod eius vim obtineat, necne, sitque caro medium, & primus sensus aliud quiddam interius. Nam cum sensus omnis vnus repugnantia esse videatur, ut aspectus alborum & nigrorum, auditus acuti & grauis soni, gustatus dulcis & amari saporis: tamen in sensu tangendi multæ sunt contrariorum repugnantia, calida, frigida, arida, humida, dura, mollia, & si qua sunt eiusdem generis. Sed ad hanc quæstionem explicatio adhiberi potest, alios etiam sensus in multis repugnantis versari, ut in voce, non solum

Cap. xj.

ARISTOTELIS DE ANIMO

est acutus sonus & gravis, sed etiam magnitudo & paruitas, leuitas & asperitas vocis, aliâque generis eiusdem. Quinetiam colores sunt hæ tales varietates. Sed tamen quidnam sit subiectum, vt auditui sonus, sic tactui, perspicuum non est, vtrum sit interior sensus necne sit, nec caro statim vllò id modo declarat, eo ipso quòd simul atque eam tractat & attingit quispiam, sensu afficiatur, præsertim cum si quis ei apponat lintheum, vt primum tetigerit, sensu eam sit affecturus. Atqui non est id quidem dubium, quin in tali re non sit sensus. Quæ si cognata sit & insita, profectò facilius etiam ac celerius ad sensum perueniet. Itaque hæc ipsa pars corporis eam vim habere videtur, quam aër, si natura nobis circumfusus esset. Videremur enim vno aliquo, & sonum sensu percipere, & colorem, & odorem: vnusque nobis sensus aspectus, auditus, odoratusque videretur. Nunc verò quoniam expositum est, quid sit à quo motus oriantur, perspicuum est diuersos esse sensus, quos commemorauimus. Quanquam hoc in tactu nunc incertum est. Cum enim ex aëre vel aqua animatum corpus, quoniam aliquid solidum esse debet, constare non possit, profectò ex terra atque ex his concretum sit necesse est, qualis est caro, & quod eam imitatur. Ita necesse est etiam corpus esse in medio eius quod vim mouendi tactum habeat, quo sensus qui plures sunt, oriantur: plures autem esse, linguae tactus indicat, quæ eadem ex parte & omnium rerum, quæ sub tactum cadunt, & saporis sensu afficitur. Ac si alia caro sapore afficeretur, ideo &

vnus sensus gustatus, & tactus esse videretur. Nunc
 autem duo sunt propterea, quod non retro commeet. Qua-
 ret autem quispiam, si omne corpus profundum altitu-
 dinemque habet, quod est tertium genus magnitudinis.
 Quibus autem corporibus duobus, aliquod corpus inter-
 iectum est, ea inter se aliud ab alio tangi non possunt, &
 quod humidum est sine corpore constare non potest, nec
 quod humectum, sed vel aquam esse oportet, vel certè a-
 quam habere. Ea porro quæ se ipsa in aqua contingunt,
 nisi sint aridæ extremitates, aquam interiectam necesse
 est habere, cuius sint plenæ extremitates, profectò si ita
 est, aliud ab alio in aqua contingi non potest. Eademque
 aeris est ratio. Eandem enim rationem habet aer ad ea
 quæ in aqua sunt, sed magis nos latet (quemadmodum
 ea etiam animantia, quæ sunt in aqua) an humida res
 rem humidam contingat. Vtrum igitur omnium est sen-
 sus eodem modo, an aliorum aliter, sicuti nunc videtur,
 quæri potest. Nam cum gustatus & tactus tangendo
 fiant, ceteri tamen eminus, quod illis non contingit. Quin-
 etiam dura & mollia per alios sentimus, quemadmo-
 dum res quæ sub auditum, aspectum, & odoratum ca-
 dunt, & tamen hæc longè, illa propè percipimus, ita-
 que hoc nos latet, quandoquidem medio quodam adhi-
 bito omnium munere fungimur, etsi in his non videtur.
 Quod si quemadmodum antè dictum est, per membra-
 nam ea omnia quæ tactum mouent, sensu comprehende-
 remus, ignari eius rei quæ prohiberet & intercederet,
 certè eodem modo in aère, quo nunc in aqua, affecti esse-

ARISTOTELIS DE ANIMO

mus. Ea enim contingere videmur, nec aliquid nobis interiectum videtur. Sed hoc interest inter ea quæ tactum, & ea quæ oculos, aurēsque movent, quod hæc sensu percipimus, cum aliquid interiectum est: res verò quæ sub tactum cadunt, non per medium, sed vnà cum medio sentimus. Quod in eo qui scuto ictus est, animaduerti licet. Neque enim scutum pulsum percussit, sed ita accidit, vt ambo pellerentur. Omninoque videtur caro & lingua eandem habere rationem ad sentiendi instrumentum, quam aer & aqua ad aspectum, auditum, odoratumque habent. Quod si sentiendi instrumentum contingatur, neque illic, neque hic sensus afficietur: velut si quis aliquid album in extremis oculis ponat. ex quo etiam perspicuum est, eam partem in qua situs sit tangendi sensus esse interiorem, in qua idem fiat quod in cæteris. si quid enim ponatur super eam partem, in qua est sensus tangendi, nihil percipiet: sin carni apponatur, percipiet. Ita fit vt caro medium eius sit, quod tactum mouere potest. Ea autem quæ sub tactum cadunt, corporis sunt, quæ ex parte corpus est, varietates & distinctiones. Varietates autem appello eas, quas elementa distinguunt, calidum, frigidum, aridum, humidum: de quibus antea in libris de elementis, diximus. Eorum verò sensuum sedes & locus in quo primum est tactus, pars est quæ talis esse potest, qualia reipsa sunt, ea quæ tactum movent. Sensu enim percipere est aliquo modo affici & pati. Itaque quod facit id quale est reipsa, tale illud, quod tale esse potest, facit. Quocirca rem æquè calidam, aut frigidam, duram

vel mollem sensu non percipimus, sed eas quæ illis qualitatibus præstant, quod sensus sit quasi sequester quidam & medium repugnantia, quæ in rebus iis quæ sensum mouere possunt reperitur, ob eamque causam, ea quæ sub sensum cadunt iudicet. Est enim in mediocritate vis iudicandi, præsertim cum si cum duobus extremis conferatur, alterutrius nomen obtineat. Et quemadmodum id quod album & nigrum quippiam sensu percepturum sit, neutrum eorum reipsa esse debet, sed eiusmodi ut utrumque esse possit, itémque in cæteris sensibus: sic etiam tactus nec calidus, nec frigidus esse debet. Præterea ut aspectui quodammodo & ea quæ oculos mouent, & ea quæ non mouent subiiciuntur, itémque alij sensus in contrariis versantur: sic tactus, & rei est quæ sub tangendi sensum cadit, & eius quæ non cadit. Id autem sub tangendi sensum non cadit, & id quod planè exiguam habet differentiam & rationem eorum quæ sub tactum cadunt, ut aer: & rerum sub tactum cadentium exuperantia, quo in genere ea sunt, quæ vim habent ad interimendum. Ac de singulis quidem sensibus simpliciter ac planè diximus. De toto autem sensuum genere, hoc intelligendum est sensum esse id quod vim habet accipiendi sine materia formas & species rerum sub sensum cadentium: ut cera annuli formam sine ferro aut auro accipit, signumque aureum aut aneum recipit, non quia ex parte æs vel aurum est. Eodémque modo vnusquisque sensus ab eo quod colore aut sapore, aut sono præditum est, afficitur, quod non fit quatenus vnumquodque eorum dicitur, sed quia tale, at-

Cap. xij.

ARISTOTELIS DE ANIMO

que ex ratione. Principium autem sentiendi est, id in quo hæc talis vis reperitur. Atque id quidem idem est, sed eius est natura & ratio diuersa. Quod enim sensu percipit, est id quadam magnitudo, sed non eo ipso, quo vim habet sentiendi: nec sensus magnitudo est, sed illius vis & ratio. Ex quibus hoc etiam perspicuum est, cur ea quæ mouent sensum si qualitatibus excellant, sensus labefactent. Si enim sit sensus vehementior motio, ratio ipsa in qua sensus consistit dissoluitur, quemadmodum concentus, & contentio, si chordæ vehementer pulsantur. Illud etiam perspicuum est, quamobrem ea quæ gignuntur è terra non sentiant, quæ & partem quandam animatam habent, & à rebus sensum mouentibus afficiuntur. Hoc fit propter id quòd medio carent, eoque principio quod species rerum sub sensum cadentium recipit, quòdque patièdo materiam ipsam retineant. Quæri autem potest hoc loco, num aliquo modo afficiatur ab odore id, quod olfacere non potest: aut à colore id, quod non potest cernere. Quod etiam de cæteris quæri potest. Cùm odor id sit quod odoratum mouet, & si quid odoris sensum afficit, id odor faciat profectò nihil neque eorum quæ olfacere non possunt, ab odore affici potest, eadèmq; est ratio cæterorum: neque eorum quæ possunt, nisi quatenus quodque eorum vim habet sentiendi. Quod huic etiã perspici potest, quòd nec lumen & tenebra nec sonus, nec odor, vllò modo corpora afficiunt, sed ea tantum in quibus insunt, vt spiritus cùm tonitru ligna discerpit. Quanquam res quæ sub tactum cadunt, atque sapor corpora afficiunt. Aliter enim, à quo tandem inani-

matæ res paterentur, atque immutarentur? Aut illa etiam afficiunt, aut certè non omne corpus eam vim habet, ut ab odore & sono patiatur, & ea quæ ab illis afficiuntur, nullo certo termino coërcentur, nec manent, velut aër, qui olet quasi aliquid acceperit. Quid est igitur odore affici, nisi aliquid accipere & quasi pati? an olfacere quidem est sensu percipere, aër autem affectus, cito eiusmodi efficitur, qui sensum moueat?

LIBRI SECVNDI FINIS.

Iij

Aristotelis de animo liber ter-
TIVS IOACHIMO PERIO-
nio Benedictino interprete.



Non esse autem sensus nisi quinque (hos autem
dico, aspectum, auditum, odoratum, gusta-
tum & tactum) ex his intelligi potest. Si o-
mnium quorum tactus sensus est, nunc etiam
sensum habemus (omnes enim eius quod tactum mouet
quatenus mouet, affectiones, tactum nobis mouent) necesse
est si quis sensus absit, partem etiam aliquam nobis abesse,
in qua sensus sit sedes. Ac ea quidem quæ nos contingen-
tes sensu percipimus, sensu tangendi quo præditi sumus,
percipiuntur: quæ autem medio interiecto sensu percipi-
mus, ac non ita, ut ea contingamus, simplicibus interuallis,
ut aëre atque aqua, percipimus. Res autem ita habet, ut si
vno adhibito medio, multa id est, duo quæ sensui subiciantur,
quæque diuersi sint inter se generis sensu percipiantur,
necesse sit eum qui eiusmodi sensu præditus sit, vim eam
habere, ut utrumque sentire possit: velut si ex aëre sit sen-
sus, & aer tum soni sit, tum coloris. Si plura sint eiusdem,
ut coloris & aer & aqua (utrūque enim perlucidum est)
is etiam qui alterum eorum tantum habeat, id quod v-
triusque est sentiet. Ex duobus autem quæ simplicia sunt,
ex aëre & aqua, sensus solum constant: papilla enim na-
turam aquæ, auditus, aeris, odoratus alterius horum imi-
tatur. Ignis autem aut in nullo reperitur, aut communis

est omnium. Nihil enim sine calore vim sentiendi habet. Terra verò aut nullius est, aut certè maximè tactui proprietate quadam admixta est. Ita relinquitur nullum esse sensum qui aquæ & aeris expers sit. Hæc autem etiam nunc nonnullis animantibus suppetunt. Omnes igitur sensus in iis animantibus quæ non sint imperfecta, nec debilia reperiuntur. Constat enim talpam oculos corio tectos habere. Ita si nulla est alia natura, aut affectio, quæ non aliquam naturam, quæ hic est, attingat, profectò nullus sensus abest. Nec verò fieri potest, ut proprius sit ullus sensus eorum quæ communia sunt omnium, quæ eadem vnoquoque sensu improprie & per aliud percipimus: velut motus, status, figura, magnitudinis, numeri, vnius. Hæc enim omnia ex motu sentimus ut magnitudinem ex motu. Ita figuram etiam, quippe cùm figura quædam sit magnitudo. Quod autem quiescit, ex motus priuatione: numerum verò coherentis naturæ detractiōe atque proprietatibus. Vnusquisque enim sensus vnius sensum habet. Ex quo perspicitur, fieri non posse, ut cuius sensui hæc ut motus subiiciantur. Sic enim fiet, ut nunc cùm dulcedinis sensum aspectu habemus. Idque fit propterea quòd vtriusque sensum habemus hoc ipso, quòd ea cùm occurrerint, scientia comprehendimus. Aliter enim nullo modo, nisi aliena vi non sua aliquid sensu percipimus, veluti Cleonis filium, non quia Cleonis sit filius, sed quòd albus, quod Cleonis filio accidit. Cùm autem eorum quæ omnium sensuum communia sunt, communem iam sensum habeamus, profectò is non est proprius. Neque enim aliter ea sensu perciperemus, nisi id quod dictum

ARISTOTELIS DE ANIMO

Cap. ij.

est, ut nos Cleonis *filium* cernimus. Quæ autem sunt cuiusque propria, ea *sensus* improprie ac per aliud percipiunt, non hoc ipso *quod* iidem sunt, sed quia unus sit, cum *sensus* simul in eodem versatur, ut bilem amaram esse ac rufam. Neque enim certè quidem diuersus *sensus* utrumque vnum esse *iudicat*. Itaque fallitur, si quid rufum sit & bilem esse existimet. Sed quærat hoc loco aliquis, quid ita *plures* *sensus* non unus tantum nobis sit *datus*. An'ne *consequentia* & ea quæ communia sunt omnium nos fugiant, ut motus, magnitudo & numerus. Præsertim cum si *aspectus* unus & idem in candore versetur, magis hæc nos *laterent*, idemque omnia esse viderentur, propterea quod *color* & magnitudo simul in eandem rem cadunt. Nunc verò quoniam in alio *sensu* communia insunt, planum fit, aliquid aliud vnumquodque eorum esse. Quoniam autem nos ipsos & cernere & audire percipimus, certè *vel* *aspectu* nos cernere necesse est percipiamus, *vel* *alio sensu*, qui idem & in *aspectu* ipso & in colore qui obicitur, versetur. Ita vel duo *sensus* eiusdem rei erunt, *vel* idem in se ipse versabitur. Iam verò si *sensus* alius in *aspectu* versetur, aut nullus erit in eo finis neque *modus*, aut certè idem erit sui ipsius *sensus*. Ita in primo hoc faciendum erit, quod tamen in controuersia est. Si enim *aspectu* & oculis percipere aliud nihil est nisi cernere, & color cernitur, aut id quod colore præditum est, profectò si quis cernit id quod ipsum cernit, colorem etiam res quæ primum cernit habebit. perspicuum ergo est non vnum ac simplex esse oculis percipere. Etenim cum non cernimus, tum tenebras & lumen, quanquam

non eodem modo, internoscimus. præterea id quod cernit, speciem quandam coloris habet, quippe cum sensus rem quæ ipsum mouet sine materia recipiat. Itaque rebus iis quæ sub sensum cadunt absentibus, & sensa & visiones insunt in sensibus. Quanquam autem rei quæ sensum mouet & sensus idem vsus est & vnus, veluti soni & auditus vsus, eorum tamen eadem natura & ratio non est: præsertim cum fieri possit, vt is qui auditu sit præditus, non audiat, & quod sonum habet, non semper resonet. Cum autem id quod audire potest, in eo occupatur, & resonat id quod soni est particeps, tum denique simul, & auditus & soni vsus est, vt illud auditio, hoc sonitus dici posse videatur. Quod si & motus & effectio, & affectio in eo sunt quod fit, profectò sit necesse est, & sonus & auditio re ipsa, in eo quod vim eorum recipere potest. Eorum enim quæ efficiendi & mouendi vim habent vsus & functio in eo quod patitur & accipit, inest. Itaque non necesse est moueri id quod motum afferat. Eius igitur quod vim resonandi habet, vsus, sonus dicitur: eius autem quod audiendi, auditus vel auditio. Duobus enim modis & auditus & sonus dicitur. Eadem est ratio & reliquorum sensuum, & eorum quæ sensibus subiiciuntur. Vt enim effectio, & affectio in eo sunt quod patitur, non in eo quod facit: sic rerum quæ sensum mouent vsus in eo est, quod vim sentiendi habet. Sed in quibusdam nomen habuerunt, vt sonitus, vt auditio, in aliis alterum vacat nomine. oculus enim sensus oculorum vsus dicitur, coloris autem, nomen non inuenit, vt degustatio vsus est rei quæ apta est ad gustandum, saporis autem

ARISTOTELIS DE ANIMO

nomen non habet. Quoniam autem vnus vsus est & rei quæ sensum mouet, & eius quæ sensu percipere potest: natura autem & ratio diuersa, necesse est, simul & interire & conseruari tum auditionem quæ ita dicatur, tum sonum, tum saporem, tum degustationem, aliâque eodem modo. Quæ autem ex vi & potestate dicuntur, non necesse est. idque non rectè tradiderunt ij qui ante nos de natura ratione differuerunt, nihil eorum quæ alba & nigra sint sine aspectu, nec saporem sine gustatu posse existere. Quædam enim ex parte rectè, quædam non rectè dixerunt. Cum enim duobus modis sensus & id quod sensibus percipitur, dicatur, & ex vi quæ in eis est, & ex vsu atque actione: de his quidem vera est, de aliis non est vera eorum sententia, illique vno modo & omnino de iis differebant, quæ non vno modo omninoque dicerentur. Quod si concentus quidam vox est, & vox atque auditus, sunt quasi vnum & non quasi vnum & idem, & concentus ratio est auditus, etiam ratio quædam sit necesse est. Ob eâque causam aures obtundit atque labefactat id omne quod nimia quadam & acutie & grauitate soni præstat. Itémque in saporibus gustatum, in coloribus etiam aspectum, id quod nimio fulgore nimiaq; opacitate præditum est, & odoratum nimis dulcis aut acer odor, labefactat, quod sensus quædam ratio sit. Itaque iucunda & grata sunt, syncera & simplicia omnia, cum modus quidam ratioque adhibetur. Vt quod acutum est aut dulce, aut salsum. Tum enim grata sunt. Quâquam ea quæ permixta cõfusâq; sunt, maius habent cum concentu cõmerciũ, quàm acuta & graua. Tâctui autẽ ppositũ est id quod vim habet caloris aut frigoris

[illegible]

sensus verò, ipsa ratio & temperatio est. Sed ea in quibus
hæ affectiones maiores sunt quàm decet, vel offendunt
sensus, vel labefactant. Ergo vnusquisque sensus & in
subiecta ac proposita re quæ sensum mouet, versatur: &
in sentiendi parte, quatenus sensus sedes est, inest, &
proposita sibi ad sentiendū rei varietates differentiāsque di-
iudicat. Veluti alba & nigra, aspectus, dulcia & ama-
ra, gustatus. Quod etiam fit in cæteris. Quoniam autem
alba & dulcia, singulāsque res quæ sensibus percipiuntur
collatas inter se, internoscimus atque sensu percipimus &
differre inter se, & quid differant, hoc sensu faciamus
necesse est. Sensus enim mouentia sunt. Ex quo perspicili-
cet, carnem vltimam non esse sentiendi sedem. Necesse e-
nim esset, id quod iudicaret, cū eam contingeret, iudicare.
Nec fieri potest, vt id quod iudicat, diuersis dulcia ab al-
bis differre iudicet: sed alicui vni horum vtrunque notum
esse debet. Sic enim, etiam si huius rei ego, illius verò tu sen-
sum haberes, non esset id quidem dubiū, quin inter illa in-
teresset. Vnum igitur aliquid sit oportet quod aliud dul-
ce, aliud album esse dicat. Cū ergo idem esse dicat, pro-
fecto vt dicit, ita & animo & sensu percipit. Illud igi-
tur perspicuum est, res diuersas à diuersis non posse iudica-
ri, Quod etiam fieri non posse in diuerso tempore, hinc
perspicili cet. Vt enim idem asserit, aliud bonum esse, a-
liud malum, sic cū vnum diuersum, esse dicit, etiam alte-
rum dicit, neque id per aliud & improprie velut si nunc
dico aliud esse, non tamen nunc aliud esse dico, sed ita, &
nunc dicit, & nunc esse diuersum. Simul igitur. Ita &
diuersum esse & in diuerso tempore. Quinetiam fieri non

K

ARISTOTELIS DE ANIMO

potest ut contrariis motionibus, idem simul agitetur, quæ
 ex parte diuidi non potest, atque in tempore quod diuidi
 nequeat. Si quid enim dulce est, sensum, vel mentem hoc
 modo mouet, quod autem amarum est, contrà, & id
 quod album est alio modo mouebit. Num igitur id quod
 indicat simul & numero diuidi & tempore separari non
 possit, cogitatione autem & ratione possit, quæstio est,
 fieri quidem potest quodam modo, ut id quod diuidi potest,
 sensu ea percipiat quæ diuisa sint, fieri etiam potest, ut
 quatenus non potest diuidi, quippe cum ratione diuidi pos-
 sit, loco verò, tempore numeroque non possit. Quamquam,
 an non possit, quæstio est. Cum enim idem vim habeat, ut
 & diuidi possit & non possit, atque sit contraria, tamen
 re ipsa non potest, sed patiendi diuidi potest, nec idem simul
 album & nigrum esse vlllo modo potest. Ita nec species eo-
 rum pati possunt, si eius generis est sensus & intelligentia,
 Sed eo modo quo punctum, quod eo ipso diuidi potest quod
 vnum est, aut duo. Quod ergo indicat, vnum est atque si-
 mul, quatenus diuidi non potest: quatenus verò potest vnũ
 non est. Bis enim eodem signo simul utitur. Ac quatenus
 quidem duobus utitur, termino ipso duo indicat, & diuer-
 sa sunt, ut à diuersis: quatenus verò vnũ est, vno & simul
 utitur. Ac de principio quidẽ quo animãtia vim sentiendi
 Cap. iii. habere dicimus, dictum sit hætenus. Quoniam autẽ dua-
 bus maximè differentiis animum definiunt, mutatione lo-
 ci, & intelligentia iudicio, atque sensu, animo cernere &
 sapere quasi quiddam sentire videtur esse, his enim duobus
 res animus indicat atque cognoscit, ut veteres quidẽ intel-
 gere ac sapere idem esse dicunt, id quod Empedocles his

versibus indicat,
Sēper enim ad præsens hominū sapiētia crescit. Et alibi,
Hinc ipsos diuersa docet sapientia semper.
Idem etiam illi Homeri significant,
Talis enim cunctis ratio mortalibus hæret,
Quam vult quotidie esse parens hominūque Deūmque.
Hi enim omnes vt sensum, sic mentem ad corpus pertinere existimant, remque similem è simili sensu percipi atque sentiri, id quod etiam initio huius disputationis explanauimus. Atqui æquum erat simul eos de errore etiam disputare. Magis enim animantia attingit, & diutius in eo animus versatur. Itaque necesse est, aut, id quod nonnulli sentiunt, ea omnia vera esse quæ videantur, aut errorem rei esse dissimilis perceptionem. Hoc enim contrarium illi est, id quod simile sit à simili cognosci. Videturque error & scientia eadem esse contrariorum. Ac sensu quidem percipere, & intelligere nō idem esse, hinc perspicui potest, quod cum illius omnes animantes sint participes, hoc tamen in paucis reperiatur. Neque verò intelligere, in quo & rectè & non rectè dicatur (Rectè enim scientia, prudentia & opinio vera est, non rectè, eorum contraria) non inquam hoc ipsum intelligere, idem est, quod sensu percipere. Sensus enim semper verus est eorum quæ eius sunt iudiciū, & omnibus hominibus datus est. Sub ratiocinationem autem falsum etiam cadere potest, nec ea ulli nisi cui ratio, conuenit. visio enim cū à sensu & ratione differat, tamen nec sine sensu existere potest, nec sine hac ipsa, opinio. nō esse autē idem visionem, & opinionem, hinc intelligitur quod visio est in nostra potestate cū volumus, eam enim possu-

ARISTOTELIS DE ANIMO

mus ob oculos ponere, id quod faciunt ij qui memoriae causa
quædam sibi simulacra & imagines effingunt, opinio au-
tem in nobis sita non est, quippe cùm necesse sit nos aut fal-
sum aut verum dicere. Præterea cùm de re aliqua gravi
& terribili, aut etiã forti sententiã dicimus, statim affici-
mur, In visione autẽ ita affecti, sumus, ut ij solent qui in pi-
ctura res horribiles audaciãq; plenas cernunt. Existima-
tionis etiam ipsius differentia sunt scientia opinio, & pru-
dentia, eorũque contraria, de quorum distinctione alio lo-
co dicemus. De ea autẽ parte animi qua intelligimus quo-
niam à sensu differt, cuius vna pars imaginum quæ nobis
offeruntur videtur esse, altera existimationis, ita de altera
dicendum erit, si de ea qua res ipsas fingimus dixerimus. Si
pars animi, qua aliquid fingimus, ea est qua aliquid nobis
visum incidisse dicimus, & non cū aliquid per translatio-
nem dicimus, profectò vna vis est aut habitus sensus, opi-
nionis, intelligentiæ atque scientiæ, quo iudicamus verumq;
aut falsum enunciamus. Ac visionem quidem sensum
non esse, hinc primùm intelligitur, quòd cùm sensus vel
habitus & facultas sit, vel eius vsus & actio, veluti a-
spectus, eiusque munus, tamen aliquid nobis videtur, cū
neutrum horum sit, quo in genere ea sunt omnia quæ in
somnia videntur. Deinde ex hoc etiam, quòd sensus sem-
per adest, visio non semper. Quòd si idem esset quod a-
ctio, eadem omnibus animantibus visio inesse posset, quod
non videtur, veluti formicæ, api, aut vermi. Præterea
sensus semper verus est, visiones autem plerunque falsæ
sunt. Iam verò cùm acriter accuratẽque in rebus que
sub sensum cadunt occupati sumus, non solemus dice-

[Marginal notes in cursive script, likely a later hand, covering the bottom left and bottom right of the page. The notes are dense and difficult to decipher due to the cursive style.]

alt

alt

alia ut homines quod mens in eis interdum vel perturbatione vel morbo, vel somno impedita & obscurata sit. Ac de visione quidem quid sit, & quae eius sit causa, dictum sit hactenus. Pars autem ea animi, quae cognoscit, & sapit siue separabilis sit siue etiam non separabilis re ipsa, sed sola ratione, quam differentiam habeat, & quemadmodum mentis cognitio fiat, videndum est. Si intelligere est sentire, aut quiddam accipere pati erit a re quae sub intelligentia cadit, aut aliquid aliud eiusdem generis. Impatibilis ergo sit mens necesse est, eamque vim habeant, ut & species rerum recipere & talis esse, non species esse possit: quamquam rationem habet ad res quae sensum mouent ea pars animi quae sensus est particeps, eandem ad ea quae intelligentia cernuntur, ipsa habeat. Sit igitur necesse est, quoniam omnia intelligit, omnis concretionis & admixtionis expers, quemadmodum ait Anaxagoras, ut teneat, id est ut notiones rerum percipiat. Quod enim alienum est, id omne prohibet & obsistit, si in propinquo existat atque videatur. ex quo efficitur nullam esse eius naturam aliam, nisi eam qua vim intelligendi habere dicitur. Mens ergo animi quae vocatur (mentem autem appello eam, qua ratiocinatur & sentit animus) nihil est re ipsa eorum quae sunt, priusquam intelligat. Itaque consentaneum est eam non mixtam nec concretam esse cum corpore. Afficeretur enim calore, & frigore aut etiam ei instrumentum quoddam esset ut est ei parti qua sentimus. Nunc autem nullum horum est. Ac recte quidem sentiunt illi qui animi imaginum locum ac sedem esse dicunt, nisi quod non est in toto animo earum sedes, sed in ea eius parte quae est mentis & rationis parti-

ARISTOTELIS DE ANIMO

ceps, neque id re ipsa, sed eam solum vim habet, ut species
 & imagines recipiat. Vacuitatem autem affectionis &
 perturbationis non esse similem, sed aliam eius partis quæ
 sensus, & aliam illius quæ rationis est particeps ex sedibus
 sensus, & ipso sensu perspicui potest. Sensus enim fungi mu-
 nere suo non potest, cum res quæ vehementer sensum mo-
 uet, veluti magnus sonus color & odor incidit, cum mens
 ipsa, si quid intelligentia cõplectatur, quod magnas habeat
 in cogitãdo & intelligẽdo difficultates, nihilo minus, imò
 vero acrius ac melius cetera intueri soleat. ea enim pars
 quæ sensus est, immersa est & permixta cu corpore, mens
 verò ab illo secreta & segregata. Cumque ita in singulis
 rebus versatur, ut artifex is qui scientiæ vsum adhibet
 dicitur, quod tum denique fit, cum per se ipsa munus
 suum exequi potest: viget etiam tũ illius quodammodo vis
 recipiendi: nõ tamen equè ac antequã didicisset aut inue-
 nisset, atque se ipsa tum intelligentia potest cernere. Quo-
 niam autem aliud est magnitudo, aliud magnitudinis na-
 tura, & aliud aqua, aliud aquæ natura & ratio, itemq;
 in plerisque alijs non tamen in omnibus (In nonnullis enim
 ut in carne, idem est caro & natura carnis) aut alia par-
 te, aut certè eadem, sed aliter affecta mens iudicat. Caro
 enim sine materia constare non potest, sed non aliter atque
 id quod simis est naribus, in hoc tali corpore inest. Ac ea
 quidem parte, quæ sensus est particeps, calida & frigida
 internoscit, eaque omnia quorum caro ratio est quedam.
 Alia autem parte vel re distincta, vel quæ eam ad se ra-
 tionem habet quam inflexa linea ad se habet, cum recta
 & contenta est, carnis etiam naturam rationemque diu-

dicat. Præterea, si eorū quæ abstractione constant, rectū est
ut id quod simis est naribus (est enim in coherente natura)
natura autē & ratio recta rei aliud est, aliud id quod re-
ctū est (sint exempli gratia duo) certē illam rationem alia
parte, aut certē aliter affecta diiudicat. Ut ergo sunt res
separatæ secretæq; à materia, sic ea planè in quibus mens
ipsa versatur. Quæri autem hoc loco potest, si mens quid-
dam simplex & impatibile est, nec ullā habet ut Ana-
xagoræ placet cū alio societatem & commercium, qui
tandem fieri possit, ut intelligat, cū intelligere sit ali-
quid pati & quasi accipere. Qua enim ex parte quid-
dam commune utrique est, partim facere, partim pati &
accipere videtur. Præterea possit ne ipse etiam intelli-
gentia cerni quæstio est. Aut enim in alius etiam mens re-
perietur nisi ipsa per aliud intelligatur, si vnius alicuius
speciei sit id omne quod intelligentia comprehenditur, aut
aliquid habebit admixtum, quod faciet, ut ipsa quemad-
modum & cetera ratione intelligatur aut pati quidē an-
teā ex cōmuni quadā re diuisum est, cū diceremus, men-
tem ea esse quodam modo quæ sub intelligentiam cadere
possent, cū re vera nullum ipsa eorum esset, prius quā
intelligeret: hoc autem non aliter intelligi debet atque in
tabula fit, in qua nihil re ipsa depictum est. Id quod in mē-
te fit, Eadem etiam ratione & intelligentia cernitur, quē-
admodū ea quæ sub intelligentiā cadūt: præsertim cū in
iis quæ materiæ & corporis expertia sunt, idē sit & quod
intelligit, & quod intelligitur. Scientia enim & ars quæ
in rerum contēplatione cernitur, & id quod ei propositum
est, eadem sunt. Sed causa inuestigāda est, cur non semper

ARISTOTELIS DE ANIMO

mens nostra, intelligat in iis autem quæ corporea sunt vñ
 quodque eorum, quæ intelligentia continetur, solum po-
 test intelligi, ex quo fit, vt in illis mens non insit, propterea
 quod sine materia mens hæc talia recipere potest, ipsa au-
 tem sub intelligentiam cadit. Quoniam autem in omni
 natura est aliquid, quod materia locum in quoque gene-
 re obtinet, quod ipsum cætera omnia esse possit, aliud ve-
 rò causa est & vim efficiendi habet, eo ipso quod omnia
 efficiat, quam quidem rationem ad materiam ars habet,
 necesse est etiam in animo has ipsas reperiri distinctiones:
 in quo est mens eiusmodi, quæ fiat omnia, altera, quæ fa-
 ciat, quasi habitus quidam instar luminis, quod quidem
 facit quodammodo, vt colores qui cerni possunt, re ipsa cer-
 nantur. Atque hæc quidem mens separata est, non per-
 mixta cum corpore, & impatibilis, cum agat natura
 sua. Semper enim id quod facit, ei quod patitur, & prin-
 cipium materiae anteponendum est. Idemque valet ars
 quæ ex usu spectatur, quod res quæ illi proposita est, ea ve-
 rò quæ ex vi & habitu ponderatur, antiquior est in vno
 temporis ordine. imò verò ne temporis quidem ordine pla-
 nè antiquior est, nec verò modò intelligit, modò non intel-
 ligit. Separabilis autem hæc vna est natura sua & quic-
 quid ipsa est, eaque sola immortalis æternaque est. Post
 mortem verò non est in nobis ullus memoriae locus, propter-
 eà quod sit impatibilis, nihilque accipere possit. Mens
 verò ea quæ vim patiendi & quasi accipiendi habet, in-
 terit, nec sine hac quicquam intelligit. Ac eorum quidem
 verborum, quæ simplicia sunt, intelligentia in iis inest, in qui-
 bus falsitas non versatur. In quibus autem verum &

Cap. v.

Cap. vi.

falsum versatur, notionum est iam mentis quadam quasi vnum sint, coniunctio. Et quemadmodum Empedocles ait hinc primum quidem capita sine ceruice extitisse, deinde amicitia conglutinari cœpisse: sic hæc ipsa cū disiuncta sunt componuntur vt media linea Et id quod aptè componi non potest. Quod si præterita Et futura cognoscat, tum tempus præterea intelligit, atque coniungit. Falsum enim semper in coniunctione collocatione perspicitur. Si enim album esse enūciat id quod album non est, nō esse albū copulauit. Et quanquā fieri potest, vt enunciādo disiungat omnia, tamē nō hoc solum falsum est aut verū, Cleon albus est, sed hoc etiā, erat aut erit. Mens autē est, quæ vnū quodque coniungit Et copulat. Quoniā autē duobus modis id dicitur, quod diuidi nō potest, vel quod eā vim habeat, vt diuidi possit, vel vt reipsa diuidatur, nihil prohibet intelligi id quod diuidi nō potest cū lōgitudō intelligitur, præsertim cū eam vim habeat, vt reipsa nō diuidatur, Et in tēpore quod diuidi nequeat. Eodē enim modo tēpus, quo longitudo Et diuidi Et nō diuidi potest. Nō igitur explicari cōmemorariq; potest in medio tēporis spacio quid vtroque intelligatur. Si enim non diuidatur non est, nisi quod diuidi Et distinguī potest. Cū autē separatim dimidiā partem vtrāque intelligentia complectitur simul etiam tempus diuidit Et distinguit, sed tum vt longitūdines. Si verō vt ex vtraque dimidia parte cōstantem longitūdinem percipiat, hoc etiam faciet in tempore quod in vtraque dimidia notionum parte consumitur. Quod autem non quantitate diuidi potest, sed specie, id mens nostra in tempore quod diuidi nequit atque adeo puncto temporis consequitur, Et

ARISTOTELIS DE ANIMO

simplici animi perceptione. Id' que facit per aliud non quatenus illa diuidi possunt, sed quatenus non possunt, cum id quod ipsa intelligit, tum tēpus in quo intelligit. Est enim in his quoq; aliquid quod diuidi nō potest, sed fortasse nō separabile est id quod vnū tempus vnāq; lōgitudinem efficit, idq; eodem modo & in omni natura coherente & in tēpore, & longitudine cōtingit, punctum verò, omnisq; diuisio, atque id quod ita diuidi nō potest, declaratur vt priuatio, eadēq; est ratio ceterorū, vt quo tandē modo malum & id quod nigrū est, percipit? Ex cōtrario enim quodāmodo cognoscit, Quod autē cognoscit, adeo eā vim habere, vt possit cognoscere, & vnum in eo esse, debet. Quòd si cui causę non est contrariū, id se ipsum nouit, & reipsa est, & separabile. Est autem enunciatio quę aliquid de aliquo enunciat, vt affirmatio: & omnis vel vera vel falsa est. Intelligētia verò nō omnis vera est, sed ea demū quę rei quę definiatur definitionem attribuat, non quę aliquid de aliquo enunciet. Et quemadmodum aspectus eius rei quę propriē ei subiicitur, verus est: si verò homo sit, vel non sit albus, hoc non semper verū est: sic est in iis, quę materia carent. Sciētia autem quę ad actionem vsumq; refertur, idem quod res quę ei proposita est valet, ea verò quę in habitu solum posita est, ordine quidem temporis in vno antiquior est. omnino verò ne temporis quidem ordine. Ex eo enim quod reipsa est in natura rerum, existunt quę gignuntur omnia videturque, id quod sub sensum cadit, facere, vt ea pars animi quę sensus est particeps, reipsa sentiat, cū antea eā tātū vim haberet, vt sentire posset, pręsertim cū nec patiatur, nec immutetur. Itaq; aliud hoc mouēdigenus est. Mōtus

Cap. vii.

enim rei imperfectæ actione, ea autem quæ absolutè omninoque actio est, diuersa est, eaq; naturæ perfectæ attribuitur. Ac sensus quidem perceptio, enunciationem intelligentiæq; tantū imitatur. Cum verò aliquid voluptatem afferre aut dolorem affirmat aut negat, tum appetit aut fugit, est que voluptate affici, aut dolere, nihil aliud nisi partem eam animi quæ sensus est particeps, ad bonum aut malum, aut alia eiusdem generis adhibere & conuertere, in quo quidē & declinationis & appetitionis vsus cernitur. Nec verò aliud est pars ea in qua appetitus insunt, aliud ea quæ vim habet declinandi quod malum est, nec verò hæ ab ea distinguuntur, quæ sensus est particeps, sed earum alia ratio est. In ea autem parte animi, quæ consilij est & rationis, visa quasi sensa insunt, quæ eadem cum bonum aut malū aliquid esse ait aut negat, tum refugit, aut sequitur. Itaq; nūquā animus sine visis intelligit. Vt autē aer pupillā afficit, & hæc aliud, sic auditus, extremū autē vnum est, vnūq; mediū, sed eius plures rationes sunt. Qua autē parte diiudicet, quid inter dulcia & calida intersit, dictum est quidē etiā antea, sed tamen dicendū est etiam hoc modo, Est enim quiddā, quod etiā termini et extremi locū & vim obtinet, atq; hoc proportionē ac numero cōtinetur, eodēq; modo ad utrūq; affectū est, quo illa inter se affecta sunt. Quid enim attinet ambigere, quonā pacto ea quæ eiusdē generis sunt, iudicet, aut cōtraria? vt id quod albū est & nigrū, sit igitur vt, a id quod album est, affectū est ad b, quod nigrū est: sic c, ad d, eandem habeat rationem, quā illa inter se habēt. Ita etiā vicissim retro cōmeet. Si ergo c, d, vni cōueniāt, eandē rationem, qua etiā a, b, habebunt. Ac idē quidē sunt & vnum, nō autē eorum eadē ratio est, sic illud eodē modo.

ARISTOTELIS DE ANIMO

Eademque ratio est, si, *A*, sit id quod dulce est, & *b*, id quod album. Ac species quidem ea pars animi quæ rationis est, ex visis intelligit, & simul atque in illis ei aliquid appetendum aut declinandum proponitur, etiam cum sine sensu visa ei obiciuntur, mouetur ac impellitur, ut sensu percipiens signum facibus datum ignem esse, communi sensu cum cernit se mouentem, hostem esse cognoscit. Nonnunquam verò cum animo visa quæ in ipso sunt, vel notiones offeruntur, tanquam cernens, ratione ac consilio res futuras cum presentibus connectit, & cum aliquid iucundum aut molestum esse statuerit, tum denique refugit, aut sequitur, atque hæc omnino in actione versantur. Quæ autem agenda non sunt, & falsum & verum, in eodem quidem, quo bonum & malum, genere consistunt, sed tamen illo omnino ac simpliciter, & aliqua ex parte differunt. Quæ verò à materia omnino separantur & quasi abstrahuntur, ea comprehendit, non aliter, ac si id quod simis depressis quæ est naribus, intelligentia complecteretur, quod quidem quæ ex parte depressis est naribus, non separatim, quæ autem ex parte concavis est, si quid re ipsa intelligeret, id ipsum quatenus concavum est sine carne, in qua concavitas est intelligeret. Ita res quæ mathematicis propositæ sunt, cum separata non sint, ut seiunctas abstractasque à materia, cum illas intelligentia comprehendit, intelligit. Omninoque mens est res ipsa, cum munere intelligendi fungitur. Vtrum autem fieri possit, ut aliquid eorum quæ separata sunt, percipiat & intelligat, cum ipsa non sit separatum à magnitudine, nec ne, post considerandum erit. Nunc verò ea quæ de animo diximus paucis complectentes, hoc rursus statuimus,

animum esse quodam modo omnia. Omnia enim quæ sunt, aut sensum mouent, aut ratione cernuntur. Est autem scientia quodam modo res, quæ arte comprehenditur, & sensus ea quæ sub sensum cadunt, quod quemadmodum fiat, quærendum est. Diuiduntur quidem in res scientia & sensus, ita tamen, ut ea quæ habitu solo cernitur, in res eas in quibus versari potest diuidatur: ea verò quæ ad vsum & actionem adhibetur, in eas etiam in quibus re ipsa occupata est. Animi autem pars & ea quæ sensus, & ea quæ scientiæ atque artis est, in his versari potest, in re quæ scientia & arte comprehenditur, & in ea quæ sub sensum cadit. Atqui necesse est aut res ipsas inesse in animo, aut certe earum species ac imagines. Non ipse quidem certè. Neque enim lapis in animo inest, sed eius species. Itaque animus est instar manus. Ut enim manus instrumentum est instrumentorum, sic mens simulacrū simulacrorū est, & sensus simulacrum eorum quæ sensum mouent. Quoniam autem res nulla est, quæ à magnitudinibus, ut res quæ sub sensum cadunt, videtur, seiuncta atque separata sit, certè informis & simulacris quæ sensibus subiiciantur, ea quæ animo ac ratione cernuntur, insint necesse est, tam ea quæ detractiōe esse dicuntur, quàm ea quæ sensum mouent, habitus & affectiones. Ob eamque causam, si quis nihil omnino sensu percipiat, is nec discere, nec intelligere vllō modo potest. Cū verò aliquid animo considerat & inuenitur, is simul visis necesse est impulsus sit ad considerandum, visa enim sunt quasi sensa quædam, nisi quod materia sunt expertia. Visio autem ab affirmatione & negatione differt, verum enim aut falsum in notitiarum con-

ARISTOTELIS DE ANIMO

iunctione cernitur. Primæ autem animi notiones quid im-
 pediet, quominus visiones sint? An ne hæ quidem visiones
 Cap. ix. sunt, etsi non sine visis possint existere? Quoniam autem
 animus is ex quo animætes constant ex duplici vi ac facul-
 tate, definitus est, quarum altera est vis iudicandi, quod
 rationis & sensus munus est, altera etiam, qua mouentur
 loco, de sensu quidem ac mente dictum sit hætenus, de eo
 autem quod motum affert, quid tandem sit animi, viden-
 dum est, utrum aliqua eius pars quæ separata sit, & di-
 stincta vel magnitudine, vel ratione, an etiam totus ani-
 mus. Et si pars est aliqua, utrum propria quædam præter
 eas quæ dici nominarique solent, & eas quas enumeravi-
 mus, an vna harum quædam. Hoc etiam statim dubita-
 tionem affert, quemadmodum appellari partes animi de-
 beant, quodque sint. Quodam enim modo innumerabiles
 sunt, nec eæ solum sunt, quas nonnulli tradunt aliam esse
 rationis, aliam in qua irarum ardor existit, tertiam quæ
 voluptate alatur, alij verò eas ita partiuntur, ut aliam ef-
 se dicant quæ rationem habeat, aliam, quæ eius expers sit.
 Ex generibus enim in quæ isti eas tradunt diuidi, aliæ e-
 tiam partes existunt, quæ maiorem quàm hæ ipsæ, dissimili-
 tudinē habent, de quibus paulò antè dictum est, ut ea quæ
 alendi vim habet, quæ in iis etiam quæ terra gignit, inest,
 omnibûsq; animatibus, & ea quæ sensus est, quæ nemo fa-
 cile ut rationis participē & eius expertē statuerit. ea præ-
 terea in qua visa imprimuntur, quæ quidem cum ab omni-
 bus ratione & cogitatione differat, tamen quenam sit
 pars quæ aut idem quod illa valeat, aut ab eadem diuersa
 sit magnam habet dubitationē, si quis animi partes distin-

qui separarique ponat, alia etiam est in qua cupiditates
 insunt, quæ & ratione & facultate à cæteris differre, vi-
 deatur, Et certè alienum est & absurdum hanc diuelle-
 re, præsertim cum in ea parte quæ rationis est, voluntas in-
 sit, & in ea quæ rationis est expers, appetitus & ira.
 Quod si his tribus animus cõtineatur, profectò in vnoquo-
 que cupiditas erit. Quod autem hoc tempore quærimus id
 est, quid sit, quod loco animal moueat. Nam & motum
 eum qui generationis & eum qui imminutionis est, qui in
 omnes animantes conueniunt, gignendi & alendi vim ha-
 bens pars quæ in omnibus inest, afferre videatur. De re-
 spiratione autem & expiratione, somnòque & vigilandi
 labore, pòst differendum erit, Habent enim hæc quoq; du-
 bitationem. Sed nunc quid sit quod faciat, vt animantes
 ingrediantur, & moueantur loco, videndum est. Ac non
 esse partem eam, cuius opus in alendo est, hinc perspicui li-
 cet, quod semper alicuius causa hic motus adhibetur, &
 vel cum visione, vel cum cupiditate coniunctus est: nihil
 enim quod non appetit, aut fugit, mouetur, nisi vis affera-
 tur. Ea etiam quæ oriuntur è terra, moueri loco possent, ha-
 berentque aliquam partem, quæ in hoc ciëdo motu instru-
 menti locum obtineret. Nec verò pars illa est quæ sensus
 est particeps, quippe cum pleræque sint animantes, quæ cū
 sensum habeant, fixæ manent semper, nec mouentur loco.
 Quod si nihil natura sine causa facit, nec in necessariis re-
 bus deest, nisi iis animantibus, quæ debilia, aut imperfectis
 & inchoatis, & animantes huius generis perfectæ sunt
 suis partibus omnibus, nec debilia & manca, idque ex eo
 intelligi potest, quod procreandi vim habent, ad statumque

ARISTOTELIS DE ANIMO

Et senectutem veniunt, certè partes etiam ingressus proprias habeant necesse est. Neque verò ea etiam pars, quæ est rationis et consilij, nec mens ipsa motum illum affert. Ea enim cuius omne opus et munus in cognoscendo est, nihil quod sit agendum, intelligit nec quicquam de eo quod fugiendum est, expetendumque præscribit cum motus semper sit fugientis quid, aut expetentis. Nec verò cum aliquid tale considerat, tum id fugiendum aut expetendum esse præscribit: veluti sæpe aliquid iucundum aut terribile esse reputat, sed declinari oportere non iubet, cor autem commouetur: si verò iucundum sit, alia est pars quadam. Præterea si mens præscribat, ratioque iubeat aliquid fugiendum esse aut expetendum, non mouetur, sed cupiditate ducitur ad agendum, ut solent impotentes. Quinetiam illud animaduertimus, eum qui medicina præditus sit, cum aeger est, minimè curari, quòd in altero quodam situm sit, ut ex arte faciat, non in arte ipsa. Sed ne appetitus quidem in hoc motu dominatur, præsertim cum continentes cupiditatibus incitati et inflammati, non ea faciant quorum cupiditate ducantur, sed menti rationique obtemperant. Duo autem hæc aut appetitus, aut mens, motum asferre videntur, si quis visionem ut animi notitiam quandam statuatur. Multa enim animantia contempta aut prætermissa eorum quæ agenda sunt, cognitione, visis ad agendum impelluntur. Et in aliis animantibus nec intelligentia inest, nec ratio, sed sola visio. Hæc igitur duo mens et appetitus causa sunt, cur animantes loco moueantur: sed mentem eam intelligimus, quæ alicuius rei gratia ratiocinatur, et in rerum actione versatur, quæ eadem ab ea

Cap. x.

cuius omne opus in contemplando est, eo fine quem sibi habet propositum, differt. Atque etiam finem sibi propositum habet omnis appetitus. Cuius enim est, & in quo versatur hæc appetitio, ab eo agendi principium ducit mens ea, quæ in actione cernitur. Vltimum autem agendi principium est. Quocirca rectè hæc duo appetitus & mens, quæ in actione versatur, mouere loco videntur. Nam cum ea pars in qua inest appetitus, moueat & impellat, mens etiam ob eam causam mouet, quod ea pars in qua appetitus versatur, ei det causam & principium mouendi. Visa autem cum mouent, non mouent sine appetitu. Quod ergo appetitum mouet, id primò impellit. Si enim hæc duo mens & appetitus mouerent, profectò communi quodam genere mouerent. Nunc verò mens ipsa nec sine appetitu mouere videtur: voluntas enim quædam est appetitus, & cum ratione duce mouetur & pellitur, motus etiam ille voluntarius est. Appetitus autem cum mouet, non in eo rationem ducem sequitur: cupiditas enim appetitus est quidam, Ac mens quidem omnis recta est: appetitio autem ac visio tum recta est, tum non recta. Itaque id mouet semper, quod appetendum est, id' que ipsum vel bonum est, vel quod bonum videtur: nec omne bonum, sed quod agendum est. Agendum porrò bonum est id quod secus etiam cadere potest. Illud ergo perspicuum est, eam vim animi quæ appetitus dicitur, mouere. Eorum autem sententia, qui animum in partes tribuunt, si eum in facultates diuidant, permultæ erunt: vt alendi, sentiendi appetendi intelligendi, & deliberandi. plus enim inter has interest, quàm inter eam partem in qua insunt cupiditates, & eam

ARISTOTELIS DE ANIMO

in qua irarum existit ardor. Quoniam autem appetitiones inter se contrariae sunt, quod tum denique accidit, cum ratio & cupiditas discrepant, in iis quae sensum temporis habent, cum mens propter futurum tempus praescribit obstandum esse, contra cupiditas praesentem voluptatem consecretatur (praesens enim voluptas, tum plane voluptas, tum plane atque omnino bonum videtur) propterea quod futuri ratio minime ab ea habeatur: profecto genere quidem unum est quod mouet, cuiusmodi est ea pars in qua appetitus insunt, quatenus talis est: quod autem sub appetitum cadit id est, unde primum mouendi & agendi principium proficiscitur, quoniam cum menti species eius obiecta est, mouet nec mouetur: numero autem plura sunt, quae motum asserunt. Quoniamque tria sunt quorum unum quod mouet, alterum id quo illud in mouendo vitur, tertium id quod mouetur: quoniamque id quod mouet duplex est, quorum unum immobile est, alterum mouet & mouetur, bonum quidem quod agendum est, immobile permanet, pars autem animi in qua insunt appetitus, partim mouet, partim mouetur. quod enim expetit, qua ex parte expetit mouetur, & appetitionis usus quidam motus est: animal autem est id quod mouetur, appetitus id quo tanquam instrumento mouet & impellit, quod totum iam ad corpus pertinet. Itaque hoc ipsum in iis actionibus quae corporis & animi communes sunt, considerandum est. Nunc vero ut summatim dicam, id quod tanquam instrumentum mouet, ibi esse debet, ubi & principium & finis agendi idem est: ut in cardine in quo conuexa quaedam pars est, altera concava, quarum una finis est altera

principium. Itaque altera quiescit, altera mouetur, quæ cum ratione & cogitatione differant, tamen re ac magnitudine separari nequeunt. Omnia enim pulsu & tractu agitantur. Quocirca quemadmodum in circulo, sic hîc manere aliquid, & inde motus incipere debet. Animal igitur, vt dictum est, eo ipso planè se commouet quod appetit. appetit autem non sine visione: visio porrò omnis, vel rationis est, vel sensus particeps, cuius quidem ceteræ etiam animantes sunt participes. Sed de imperfectis bestiis, in Cap. xi. quibus tangendi sensus tantum reperitur, quid sit quod eas ad agendum impellat, videndum est, vtrum in iis visio & appetitus inesse nec ne possit. Nam cum in eis dolorem & voluptatem inesse cõstet, profectò, si hæc ipsa insunt, appetitus etiam insit necesse est. Visio igitur quodammodo etiam inerit, vel certè quemadmodum etiã incerto motu agitantur, sic in eis hæc insunt ipsa quidem, sed incerto quodam modo. Ac visio quidem quæ sensum attingit, in aliis etiam animalibus, vt dixi, reperitur. Ea autem quæ consilij est, in iis quæ ratione vtuntur. Vtrum enim hoc an illud faciat rationis & consilij iam munus & officium est, atque id necesse est, vno dimetiatur, quandoquidem maius ita persequitur, vt ex vna visione plures efficere possit. Ex quo euenit, vt opinionem habere nõ videatur, propterea, quòd eam non habeat, quæ ratiocinatione comparatur, cum hæc illam gignat. Itaque in cupiditate nullus consilio locus est, quæ interdum vincit, impellitque voluntatem, nonnunquam verò contrà cupiditatem trahit vt orbis orbem, sic cupiditatem cupiditas, cum animi impotentia dominatur. Natura autem semper superior præest &

M iij

ARISTOTELIS DE ANIMO

imperat, itaq; mouet, vt tribus iam motibus agitetur. Pars
 autem animi, in qua ars inest & scientia, non mouet, sed
 stat immobilis. Quoniā autem opinio & oratio alia de to-
 to genere est, alia in rebus singulis versatur, quarū hac sen-
 timus hunc vel illum hoc facere oportere, alia etiam hoc
 esse illud, & me talem esse, profectō hac iā opinio & sen-
 tentia mouet & impellit, non ea quæ in toto genere versa-
 tur, aut certē vtraque, sed generalis tacita magis, alia
 non. Ac animum quidem eum cuius omne opus in alen-
 do est, omne id quod viuit habeat necesse est, & quod à
 primo ortu ad extremum animo præditum est. Nam cum
 necesse sit id quod procreatum est, progressum, statum, se-
 nectutemque habere, quæ sine cibo existere nullo modo pos-
 sunt, profectō insit necesse est animus qui alit, in iis quæ
 nascantur & intereant. At verò sensum non necesse est
 inesse in iis omnibus, quæ vita sustinentur. Nam neque
 ea quorum corpus est simplex, tactum habere possunt, ne-
 que sine hoc vllum animal existere, neque verò ea omnia,
 quæ species materiæ expertes recipiunt. Animal autē sen-
 su præditum esse debet: si quidē natura nihil frustra facit.
 Ad finem enim quæ natura constant, referuntur omnia,
 aut certē ea quæ casu ac temere eneniunt, in iis erunt quæ
 alicuius causa eueniunt. Omnis igitur natura gradiens,
 quæ sensus est expers, intereat necesse est, nec vnquam ad
 vltimum peruenire poterit, quod naturæ munus est. Quo
 enim pacto aletur? Nam cum in iis quæ permanent, nec
 mouentur loco, id insit natura, tamen fieri non potest, vt
 sit corpus, quod animo, mentēque quæ diiudicandi vim
 habeat, sit præditum, nec sensum habeat dummodo non sit

firmum & stabile, idemque procreatum sit, quanquam
ne si procreatum quidē non sit. cur enim non habebit? Aut
enim animo carere melius est, aut corpori, quorum neu-
trum verum est. Nam nec animus melius hoc ipso intel-
ligere potest, nec corpus vlllo modo melius ex eo habiturum
est. Ex quo illud efficitur, nullum corpus animo sine sen-
su esse præditum. Arqui si sensum habeat, necesse erit
illud corpus aut simplex, aut concretum esse. Simplex au-
tem esse non potest. Non enim tactum habebit, quem ha-
bere oportet. Quod ex eo sciri potest, quia cū animal
corpus sit animo præditum, & corpus omne sub tactum
cadat, quod autem sub tactum cadit, id tactu ipso sen-
sum moueat, profectō corpus animalis tangendi sensum
habeat necesse est. Nam cū alijs sensus alijs interiectis
rebus afficiantur, vt odoratus, aspectus, auditus, tamen
id quod contingitur, nisi sensum habeat, alia declinare,
alia sequi & approbare non poterit. Cui si locus sit, sal-
uum esse animal nullo modo potest. Itaque gustatus qua-
si tactus est quidam. Est enim cibi, cibus autem corpus
est quod sub tactum cadit. præsertim cū sonus, color, &
odor nec alant animantes, nec augeant, nec interimant.
Ex quo etiam intelligitur, gustatum tactum quendam ef-
se, propterea quod sensus sit quo res quæ sub tactū cadunt,
& quæ alunt, internoscantur. Atque ij quidem sensus a-
nimantibus necessarij sunt, idque ex eo perspicui licet,
quod tactus expers animal esse nullo modo potest. Alij
autem & ornatus causa, & generi animantium iam non
cuius, sed cuidam, veluti gradienti & terreno necessa-
riō salutis causa dati sunt. Nec verò dati sunt tan-

ARISTOTELIS DE ANIMO

tummodo, ut rem cum tactum moueret, sensu perciperent animantes, sed etiam ut eminus & cum procul abesset. Quod ita denique fit, si intervallo interiecto res sit quæ sensu affici possit, hoc ipso quod & ea ipsa res ab eo quod sensum mouet, & hæc ab illo afficiatur & impellatur. ut enim id quod mouet loco, ad quoddam tempus facit, ut mutetur locus, & quod aliud pellit, facit ut illud ipsum pellat isque motus per medium interiectum existit, & quod primò pulsatur & iactatur, pellit, nec pellitur, extremum verò pellitur, neque pellitur quod autem interiectum est ac medium, tum pellitur, tum pellit. Multa autem media sunt sic in commutatione, nisi quod dum in eodem loco manent, commutant. ut si quis aliquid in ceram immittat, id mouebitur ad eum finem, quoad illud tinxerit, lapis verò nulla ex parte, aqua verò diu. At verò aer duitissime pellitur, afficit & afficitur, si permaneat, vnusque sit. Itaque melior veriorque sententia est eorum, qui asserunt aëra à colore & figura quandiu continuatur affici, quàm eorum qui aspectum cum in aliquam rem intentus est, postea referri confirmant. In re autem laui ac plana continuatur. Itaque rursum etiam idem aspectum mouet, non secus ac si quis signum in cera vsque ad finem infundat. Fieri autem non posse, ut animantium corpus simplex, ut igneum, vel animale sit, hinc sciri potest, quod sublato tactu nullum alium sensum habere possunt. corpus enim quod tractandi vim habet, omne, ut dixi, animatum est. Alia autem loca in quibus sensus sedes est, terre expertia esse possunt, sed tamē omnia eo ipso quod per aliud

sensum percipiant, sensu afficiuntur, & per ea, quæ interiecta sunt, cum tactus eo ipso sit, quod ea tractet, ex eoque nomen hoc habet. Atque etiam ex hoc illud idem intelligi potest, quod cum ceteri sensus aliarum rerum obiectu munere suo fungantur, hic solus per se illud facere videtur. Ex quibus efficitur, corpus animantium ex his quidem elementis constare non posse. Nec verò è terra constare potest. Omnium enim rerum quæ tactum movent, tactus est quasi medium quoddam in eumque sensum non solum omnes terræ differentiæ cadere possunt, verum etiam calida & frigida ceteraque omnia, quæ tactui subiiciuntur ob eamque causam ossibus capillis, aliisque partibus eiusdem generis nullum sensum percipimus, quod terræ naturam imitentur. Et ea omnia quæ terra gignit, nullum sensum habent: propterea quod terreæ naturæ sint, eademque sublato tactu, nullum alium sensum habere possunt, qui quidem sensus nec terræ nec alius elementi naturam imitatur. Ex quo perspicuum est, necesse esse animantia quæ hoc vno sensu careant interire. Neque enim in vlla natura quæ non sit animal, hic sensus esse potest, neque aliquid quod sit animal, vllum alium nisi hunc necessariò habere debet. Ob eamque causam alia quæ sensui subiiciuntur, ut color, ut sonus, ut odor, cum maiorem quandam vim habent, non animantia, sed sensus tantum labefactant & interimunt, nisi forte aliud accadat, veluti si vnà cum sono impulsus aliquis vehemens oriatur, & à rebus quæ cernuntur, atque ab odore alia impelluntur & agitantur, quæ ipsa tactu suo labefactant, & succus eo ipso interimit, quod vna vim

ARIST. DE ANIMO LIB. III.

contigendi habet. At verò eorum quæ sub tactum cadunt: ut caloris, frigoris, & duritiei, maior quædam vis animantia de medio tollit. Nam cum omnium eorum quæ sensus mouentia sunt, nimia quædam vis ac præstantia sensum labefactet, fit ut ea etiam quæ sub tactum cadunt, tactum deteriore faciant. Cumque hoc sensu vita definita sit, propterea quod ut demonstratum est, fieri non possit, ut eo sublato animal in vita maneat, fit, ut rerum quæ tactui subiiciuntur, vis quædam maior non solum eius sedem, sed etiam animantia ipsa interimat: propterea quod necesse sit animalia hunc unum habere. Cæteros autem sensus animantibus natura dedit, non eorum quemadmodum dixi, status causa, sed ut statum suum cum dignitate tueantur: veluti aspectum, ut in aëre & aqua cernant, & præterea ut in re per lucida: gustatum ut voluptatem & dolorem in cibo sentiant, expetant atque ad eum veniant: auditum, ut aliquid sibi ipsa significant: linguam denique, ut alteri sensa animi aperiant.

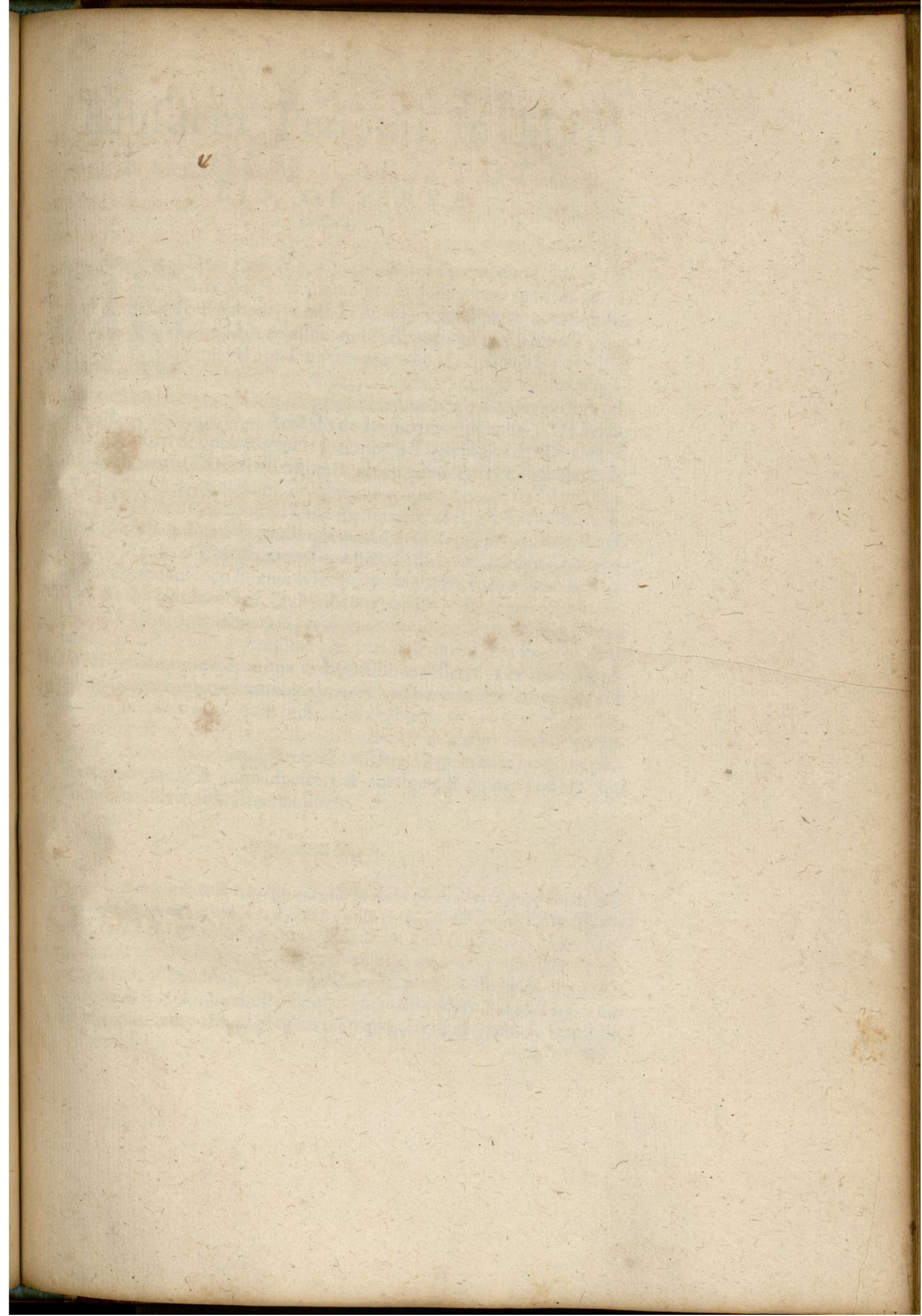
τέλος.

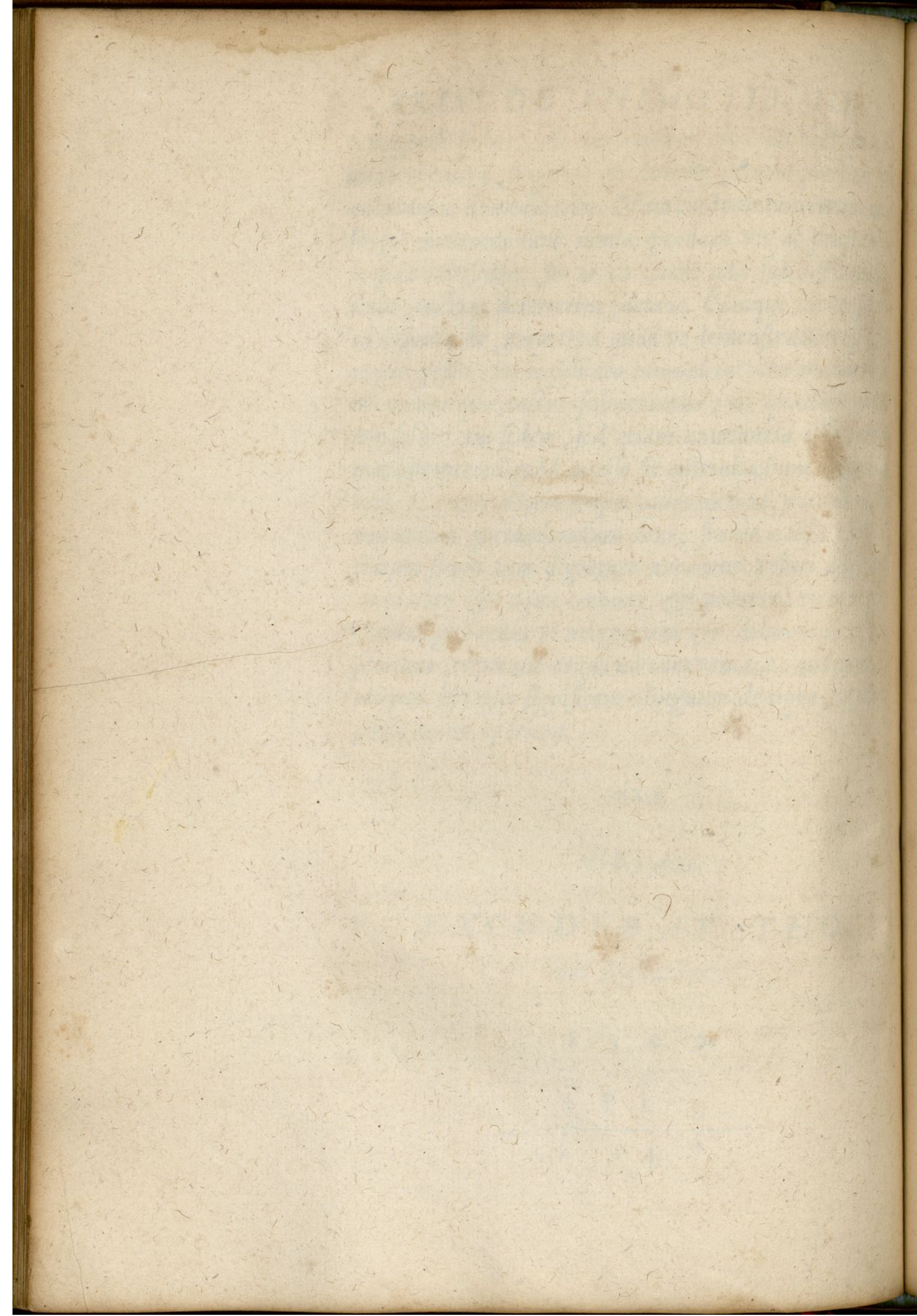
τὸ δὲ πρῶτον.

EXCVDEBAT THO-

mas Richardus.

1	5	4	9.
1	5	7	9
4	4	5	1
12	5	4	9





Eiusdem Perionij in libros

E O S D E M A R I S T O T E-

L I S, O B S E R V A-

tiones.



Dem tantum hoc loco institui facere, quod in aliis nostris obseruationibus feci, in quibus eum modum adhibui semper, ut quod alio loco à me dictum notatumque esset, id ex eo assumendum esse indicare, ne si bis idē dicerem, vel non satis tenere memoria quod aliās scripissē, vel abuti ocio & literis viderer. Itaque ut in vestigiis instituti mei hæream, hoc mihi primum notatu dignissimum visum est, *Ἀριστοτέλους περὶ ψυχῆς πρῶτον* A. Aristolis de animo liber primus.) De verbo *ψυχῆς*, in libro de optimo genere interpretandi satis multa dixisse videor. Sed quoniam hi libri tres Aristotelis ab omnibus qui eos ante me e græco in latinum conuerterunt, de anima fœmineo genere inscripti sunt, aliquid ex Cicerone quod ad hunc locum pertineat, proferendum censeui. Liber est quidam Platonis qui *φαιδων*, ἢ περὶ *ψυχῆς* inscribitur. Ex eo Cicero in primo Tusculanarum quæstionū libro multas sentētiās proferet, sed quodam loco sic eius inscriptionem vertit, ut ego hanc Aristotelis. Verba eius hæc sunt, Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem superare possumus? Euolue diligenter eius eum librum, qui est de animo, amplius quod desideres nihil erit. Eodem libro Cicero ita de animo & anima ut dissimilibus differit, ut ex eis facile intelligi liceat, animam fœmineo genere ab eo partem alteram ex qua constamus, nunquam vocatam fuisse: & si quibus locis, eo genere legatur, ut facilis est ex utroque vocabulo in alterum mutatio, loca esse corrupta librariorum siue negligētia, siue inſcitia. Quæ omnia, quæ sanè per multa sunt, facile & animaduertere & corrigere ii omnes possunt, qui Ciceronis libros soliti sunt euoluere.

In primum caput.

I *Ἐπεὶ ζητοῦμεν δὲ θεωρεῖν καὶ γινῶναι πῶς τε φύσιν αὐτῆς καὶ πῶς οὐσίαν, εἴθ' ὅσα συμβέβηκε περὶ αὐτῆς, ὥν τὰ μὲν ἴδια πάθη τῇ ψυχῇ εἶναι δοκεῖ,* Propositum est autem nobis hoc loco, primum naturam eius & essetiam cognoscere, deinde ea omnia quæ in eum conueniunt, quorum partim sunt propriæ animi affectiones.) *ὅσα συμβέβηκε περὶ αὐτῆς,* Aristoteles circunlocutione τὰ *συμβέβηκε* τὰ dicit. Itaque quemadmodum *ὁ συμβέβηκε* cum sit præteriti temporis ad præsens referimus, ita illud *συμβέβηκε* transtuli.

A

Dicimus autem in hoc genere duobus modis, Virtus tibi & in te conuenit, id est, in te cadit. ἰδίᾳ autem πάθη τῆς ψυχῆς, sunt ea quæ propriè in animum cadunt & conueniunt. πάθη enim πᾶσι saepe transferri debet, ali quid accidere & vsuuenire. Itaque indiferta, ne dicam, barbara eorū interpretatio est, qui ita transferunt, hoc nunquam passus sum. ἰδίᾳ autem πάθη τῆς ψυχῆς proprias animi passionēs alii dicunt, quasi non sint in animo, nisi eæ quas vocant passionēs. πάθη ergo hoc in genere ea sunt omnia, quæ in animū cadunt, sed cū ἰδίᾳ additur, separat ea quæ ei sunt cum corpore communia. Itaque proprias animi affectiones aut perturbationes malim dicere, aut etiā motus. Quærit enim paulò post, sint ne animi πάθη κενὰ πάντα καὶ τῷ ἔχοντος, ἢ ἐστὶ πᾶσι τῆς ψυχῆς ἰδίον αὐτῆς. i. Sint ne omnes affectiones & motus animo cum corpore communes, aut sit aliquis etiam animi proprius.

2 εἰ δὲ φανερὸν ἦ, πότερον ἀποδείξις ὅτιν, ἢ διαίρεσις, ἢ καὶ τις ἄλλη μέθοδος, Si verò perspicuum sit, vtrum demonstratio, an diuisio, an aliqua etiam alia docendi ratio, quæstio est.) Hoc loco genera tradēdi aliquid & dicendi significat, de quibus in dialecticis nostris multa diximus.

3 εἴ τι δὲ πότερον τὸ εὐαγγέλιον ὄντων, ἢ μάλλον εὐπείχεια πᾶσι, Hoc etiam docendum est, sit ne in iis quæ esse possunt, an in iis potius, quæ re ipsa sunt.) Scriptū semper & ubiq; reperi in his libris, ἐν πείλειᾳ per litteram, de cuius verbi & significatione, & interpretatione, & orthographia secundo libro magis idoneus erit ad differendū locus. Ibi enim animus εὐπείχεια esse definitur & dicitur.

4 εἰ δὲ τὰ ἔργα πότερον, πάλιν αὖ πᾶσι ἀπορήσειν, εἴ τι τὰ ἀντικείμενα πότερον τῶν ζητητίων, Si munera quæ sint primū quærendū est, rursus quæret aliquis, sit ne de iis quæ his obiciuntur, antè quærendum.) τὰ ἔργα munera & officia à Cicerone dicuntur, quas alii dicunt operationes potentiarum animi. Hoc docui in libro de optimo interpretandi genere. Interdum etiam τὸ ἔργον opus in hoc genere dicit, sed illa duo sapius. τὰ ἀντικείμενα hoc loco ab Aristotele, non ea intelligūtur, quæ in Topicis à Cicerone cōtraria verti ostendi eodē libro, sed ea quæ philosophi obiecta appellant, vt cū obiectum aspectus colorē esse dicunt. Cicero quidem hæc in neutro genere substantiuorum quæ vocant, nō dicit, sed rei verbum solet adiungere, aut id quod, vel ea quæ obiciuntur. Academic. quæstionum lib. 4. Deinde cū mens moueatur ipsa per sese, vt & ea declarant, quæ cogitatione depingimus, & ea quæ vel furiosis vel dormientibus videntur, non inquā verisimile sit, sic etiam mentem moueri, vt non modò non internoscatur, vera illa visa sint, an ne falsa, sed vt in his nihil intersit omnino: vt si qui tremere & exalbescerent, vel ipsi per se motu mentis aliquo, vel obiecta terribili re extrinsecus, nihil interesset quā distingueretur tremor ille & pallor. Interdum idem valet συμβαίνειν, vt paulò infra, μηδενὸς γὰρ φοβερῶς συμβαίνοντος, αὐτοῖς πάθει γίνονται τῆς φοβερῆς. i. Cū enim res nulla terribilis occurrit, in iis perturbationibus sumus, in quibus &c.

In secundum caput.

5 ἔπισκευάζοντες ὃ πρὸς ψυχῆς ἀναγκαῖον ἅμα διαπορεύοντες πρὸς ὃν οὐ πρὸς εἶναι δει, προελθόντας τὰς τ' προτέρων δόξας, συμπαρελαμβάνειν &c. Necesse est autē eos qui de animo disputant, simul de iis quærere, quæ suppetere debēt, persequentesq; priorū sentētiās, eadem oratione persequi, &c.) πρότεροι in hoc genere priores verbū ē verbo à Cicerone dicūtur. Academic. quæst. lib. 4. Alii autē negabant se pro hac euidētia quicq; priores fuisse dicturos. ἔπισκευάζοντες πρὸς ψυχῆς dico de animo disputare & differere, propositū & institutū esse dicere & agere de animo, σκευὴς enim propositū dicitur, & institutum. προελθόντας in libris oībus quos quidē legerim, inuenio, & ita Argyropylos legit, cūm procedentes transtulerit. Vetus autem interpres παρελθόντας legit, cūm pertranseuntes. i. percurrētes verterit. Maior etiam dubitatio incidit, quoniam idē participiū referri oporteat, vtrum absolutē accipi debeat, vt accusandi casus qui sequuntur, ad verbū συμπαρελαμβάνειν pertineant, an ad utrūq;. Mihi quidē hoc posterius magis probatur, vt sit sensus, in vnū quasi locū persequēdo sententias cōferre.

6 ὅθεν Δημόκριτος ἢ πῶς πῆ, θάρμον φησὶν αὐτὴν εἶναι, ἀπείρων γὰρ ὄντων χημάτων, ἢ ἀόμων τὰ σφαιροειδῆ, πῶς ἢ, ψυχὴν λέγει. οἷον αὐτῷ αἶρι τὰ καλὰ μὲν αἰσθησιν, ἀφ' αἷτος δὲ τὰς διὰ θυρίδων ἀκρίσιον. i. Itaq; Democritus ignē quēdam & calorē eū esse dicit. Cūm enim numerus sit infinitus figurarū & corpusculorū quæ diuidi nō possunt, ea quæ rotunda sint, ignē & animū cēset esse, vt in aēre ea quæ ramēta vocantur, quæ in radiis qui p fenestras introeunt, vidētur.) Cic. in. i. quæstionum Tuscul. lib. sententias oēs veterum de animo, affert ille quidē, sed ita breuiter, vt nullā eorū cur ita senserint, rationē subiiciat. Aristoteles autē hoc i primo de aīo lib. ita eas enumerat, vt ratiōes etiā quib⁹ ducti ita senserint, & afferat & refellat. Democriti sententiā ille his verbis cōplexus est. Nisi quæ me fortē fugiunt, hæ sunt ferē oīm de aīo sententiæ. Democritū enī illū magnū qdē virū, sed leuib⁹ & rotūdis corpusculis efficiētē animū cōcursu quodā fortuito, omittam⁹. Nihil est enī apd illū, quod nō atomorū turba cōficiat.

7 ἔπολαμβάνοντες τὴν ψυχὴν εἶναι τὸ παρὲχον τοῖς ζώοις τὴν κίνησιν. i. Quod exīstimarēt animū id esse, quod motū animātib⁹ afferat.) Cicero variādæ & ornādæ oratiōis causa hoc genus dicēdi, παρὲχεν τὴν κίνησιν ἄλλω, vsurpat, etiā cū verbū solū τὸ κινεῖν vel τὸ κινῆν transfert, veluti in primo quæst. Tuscul. lib. & in Somnio Scipionis vertens illā totā orationē Platonis quæ est in Phædro, quāq; nos in nostro libro de optimo genere īterpretandi cū Ciceronis interpretatione studiosorū discēdi causa posuimus, hoc totū, τὸ δ' ἄλλο κινῆν, sic transtulit. Quod autē motū affert alicui. Ex quo intelligimus non semper verbū ē verbo esse exprimendū. παρὲχεν hoc loco si dicas præbere aut p̄stare, nō rectē facias. Si verò ἀνοίαν παρὲχεν præbere aut p̄stare beneuolētiā dixeris, rectē. Sic enī Cic. dixit, conuertens locum Demosthenis πρὸς σεφάιν in oratione posteriore in Rullū.

8 Τῶν δὲ φορτικωτέρων καὶ ὕδαρ πνὲς ἀπεφίναντο, καθάπερ ἴππων. Eorū verò qui paulò importuniores sunt, nonnulli aquam etiam eum esse dixerunt, vt Hippo.) Cicero in primo quæstionum Tusculanarum libro, loquens de eorum sententia qui animum aëra esse dicunt, non aëra dicit, sed animam. Si, inquit, anima est, fortasse dissipabitur, si ignis extinguetur, si est Aristoxeni harmonia, dissoluetur. Et paulò antè, Sed hæc quidem quæ dixi, cerebrum, animam, ignem. Cùm autem Cicero aëra dicit animā, πνοῦμα vertit, non aëris vocabulum. Itaque πνοῦμα πνεῦμα & animalē & spirabilem dicit. Eodem libro, Quæ cùm constent, perspicuum debet esse, animos cùm è corpore excefferint, siue illi sint animales, id est, spirabiles, siue ignei, in sublime ferri. Hoc planius dicit in secundo de natura Deorum libro, Principio enim terra sita in media parte mundi, circumfusa vndique est hac animali, spirabiliq; natura, cui nomen est aër, græcum illud quidem, sed perceptum iam tamen vsu à nostris tritum est pro latino. Quo in Ciceronis loco iis quidem in libris quos legi, perperam & corruptè legitur, animabilis, pro animalis. Sunt enim in libris Ciceronis innumerabiles penè errores, quos propediem me ostensurum esse confido. Atque etiam in superiore Ciceronis loco erratum esse puto illud, sed perceptum iam tamen vsu, pro receptum. Proferemus etiam locum alium, ex quo idem multò etiam facilius, intelligetur. In tertio de natura Deorum libro, Etenim aut simplex est natura animantis, vt vel terrena sit, vel ignea, vel animalis, vel humida, quod quale sit, ne intelligi quidem potest, aut concreta (sic enim legendum est, non concretum) ex pluribus naturis. τὸ ἀέριον animale dicit, & τὸ ὑδαρὲς non aqueum, sed humidum, quod diligenter obseruandum est. Aëta autem spiritum etiam dicit, vt secundo de natura Deorum, Quin & humorem & calorem qui est fusus in corpore, & terrenam ipsam viscerum soliditatem animum, denique illum spirabilem, si quis quærat vnde habemus, apparet quòd aliud à terra sumpsimus, aliud ab humore, aliud ab igne, aliud ab aëre eo quem spiritum dicimus. Quo in loco non animum illum, sed animam illam legendum arbitror. Dicit enim animam semper, spiritum quē ducimus, vt apparet ex primo libro quæstionum Tusculanarum, Nam & agere animam, & efflare dicimus.

9 Ἐτέροι δ' αἶμα καθάπερ Κρίτας. τὸ αἰθαίνεαι δὲ τὴν ψυχὴν διακρίνασθαι λαμβάνοντες. Alii autem, in his Critias, sanguinem eum esse ponūt, quòd sensum animi proprium maximè existiment.) Cicero in primo quæstionum Tusculanarum libro hanc sententiam vult esse Empedoclis. Scribit enim his ferè verbis, Empedocles autem animū esse censet cordi suffusum sanguinem. Aristoteles verò paulò suprà, Empedoclem ait censere animum quatuor nota rerum initia ita esse, vt vnumquodq; eorum animum esse ponat. Itaque versus eius quibus hoc ipsum tradit, eo loco profert.

10 Ὅσοι ἀντιώσας ποιῶν τὴν αὐτὰς ἀρχαίς, καὶ πλὴν ψυχῆς ἐκ τῆς αὐτῆς πύλης σπινθίσκιν. οἱ δὲ θάτορον τῶν ἐναντίων, οἷον θερμὸν ἢ ψυχρὸν, ἢ πῦρ τοῦτον ἄλλο καὶ πλὴν ψυχῆς ὁμοίως τοῦτων εἶναι πείσασιν. Αἰὲ καὶ τοῖς ὀνόμασι ἀκροβυθοῦν, οἱ καὶ τὸ θερμὸν λέγουσιν, ὅτι διὰ τοῦ καὶ τὸ ζῆν ὀνόμασαι. οἱ δὲ τὸ ψυχρὸν, διὰ πλὴν ἀναπνοῆς καὶ πλὴν κατὰ ψυχῆν καλεῖσθαι ψυχῆς. Id est, Qui autem repugnantiam in principiis statuunt, ii ex contrariis etiam animum constare volunt. Qui verò alterum contrariorum, ut calorem, vel frigus, aut aliquid aliud eiusdem generis, animum etiam eodem modo aliquid horum esse ponunt. Itaque nomina confectantur, aliiq; τὸ θερμὸν, id est, calorem esse dicunt, propter eà quòd ex eo etiam τὸ ζῆν, id est, vita appellata sit: alii δὲ ψυχρὸν. i. frigus, quod ex respiratione, & διὰ πλὴν κατὰ ψυχῆν, id est, ex refrigeratione ψυχῆς. i. animus sit vocatus.) Hoc loco Aristoteles sententias eorum enumerat, qui animum aut plura contraria, aut vnum esse ponunt. Et quoniam eos ex verborum etiam origine opiniones suas duxisse asserit, argumentum eorum à notatione verbi sumitur, quòd cum viderem non satis consistare posse, si tantum latina verba quæ originem eam quam græca, minime declarant, posuisssem, græca etiam adhibenda censui. Discemus ergo τὸ ζῆν, id est, vivere à calore ductū esse, quoniam ζῆν efferuesco dicitur, & ψυχῆς ἀπὸ τοῦ ψυχρῆς, vel ἀπὸ τῆς κατὰ ψυχῆς, id est, à refrigeratione, quòd scilicet ductu spiritus calorem nimium temperet atque refrigeret.

In tertium caput.

11 Διχῶς δὲ κινουμένον παντὸς, ἢ καὶ καθ' ἑαυτὸν, ἢ καθ' αὐτὸ, καθ' ἑαυτὸν δὲ λίγιστον ὅσα κινεῖται τῷ αὐτῷ κινουμένῳ εἶναι. οἷον πλωτῆρες. Id est, Duobus autem modis omnia mouentur, aut alieno & externo impulsu, aut suo & proprio. Alieno autem motu aliquid cieri dicimus, quòd eo ipso mouetur, quia in eo sit quòd ipsum mouetur, ut nautæ.) Hoc loco καθ' ἑαυτὸν κινεῖσθαι idem valet, quòd κατὰ συμβεβηκός. Itaque paulò infra pro illo hoc Aristoteles usurpat. Quòd quòd facilius intelligi possit, eius verba proferam. Est enim hoc genus κατὰ συμβεβηκός κινεῖσθαι in iis quæ ab aliis ineptè dicuntur, ut per accidens moueri. εἰ δ' ἐστὶν ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς τὸ κινεῖν ἑαυτὴν, & κατὰ συμβεβηκός τὸ κινεῖσθαι αὐτῇ ἡ πάρεξ. ὡς ὅτε τῷ λονκῷ ἢ τῷ τριπύχῳ κινεῖται καὶ κατὰ ταῦτα. ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. ὃ καὶ ὑπάρχουσιν, ἐκείνο κινεῖται ἐσώμα. i. Quòd si animi natura & definitio est, seipsum motu cieri, certè motu alieno & externo minime agitur, quemadmodum ea res quæ alba est & quæ trium cubitorum. Mouetur enim hæ etiam res, sed pulsu externo, quoniam corpus in quo insunt, ipsum mouetur. Notandum est diligenter hoc interpretandi genus, & retinendum, illud verò ut barbarum repudiandum. κατὰ συμβεβηκός, ergo siue καθ' ἑαυτὸν κινεῖσθαι disertè his modis interpretabimur, cum idem valeant. Alieno motu cieri, alieno pulsu, & impulsu agitari, Externo pulsu agitari. Ab alio moueri, agitari aliunde.

Plato quidem ὑπ' ἄλλ' κινήσας hęc postrema dicit, aut potius Cicero hęc illius genera dicendi ita interpretatur. Illud autē, externo pulsu agitari, ἐξωθεν κινεῖσθαι à Platone dicitur, vt ἑξωθεν κινεῖσθαι quod est Platonis, Cicero dicit cieri motu interiore & suo: quod idē efficit, & illud, καθ' αὐτὸ κινεῖσθαι. Ego in lib. de optimo genere interpretandi locū Platonis ex Phædro à Cicerone cōuersum in sexto de Rep. lib. cuius nō extat nisi Somnii Scipionis, & in primo quæst. Tuscul. posui, in quo horum omniū exempla reperiuntur. Eundē etiam locum magna ex parte in secundo de natura Deorum interpretatus est, in quo sua sponte moueri καθ' αὐτὸ dicit, & κινεῖσθαι πῶς καὶ συμβεβηκός externū motum. Quod autem dixi, καὶ συμβεβηκός & ὑπ' ἄλλ', siue καθ' ἑαυτὸν, idem valere, nō omnino intelligo, sed ita vt quicquid mouetur καὶ συμβεβηκός etiā ὑπ' ἄλλ' moueatur, non contrā. Ita fit, vt quoties τὸ καὶ συμβεβηκός κινεῖσθαι nobis vertendum erit, rectē iis omnibus modis quos modò exposui, possimus conuertere.

12 πᾶσιν ἢ κινήσεων ἢ σῶν, φορέων, ἀλλοιώσεως, φθίσεως, αὐξήσεως, &c. Cum autem motus quatuor genera sint, loci mutatio, cōmutatio, imminutio, accessio, &c.) φορᾶν alii lationem barbarē dicunt, vt alio loco docui. Alio loco ἢ καὶ τῶν κινήσεων ab Aristotele dicitur, & κινεῖσθαι καὶ ὅτι, quod Cicero dicit, moueri loco, cū illud motus loci nō rectē dicatur, sed mutatio loci. Cic. in Timæo Platonis, Quinq; autē reliquis motibus orbem esse voluit immobilē & stantem, ex quo genere ea sunt sydera, quæ infixæ cœlo non mouētur loco. i. ἀπλανῆ. ἀλλοίωσιν Cicero cōmutationē dicit, & ἀλλοιῖσθαι immutari & cōmutari, quod docui alio loco. Itaque vitanda sunt alterationis & alterandi verba, vt barbara. Aliud autem est φορᾶ, aliud πᾶν φορᾶ, vel κινεῖσθαι φορᾶ, vt aliud animal, aliud homo. Hoc autem posterius barbarē circunlatio ab iis dicitur, qui libros de natura transtulerunt. Dici autem debet conuersio, vt πᾶν φορᾶται & κινεῖσθαι φορᾶ in orbem circūq; ferri & incitari. Cicero in secundo de natura Deorum probans Aristotelis de generibus motus sententiam. Quæ autem naturæ mouerentur, hęc aut pondere deorsum, aut leuitate in sublime ferri, censuit, scilicet, quorum neutrum astris contingeret, propterea quod eorum motus in orbem circūq; ferretur. Itaque πᾶν φορᾶν motū qui in orbem circūq; fertur, vertere possumus. Paulō infrā eadem pagina, Nā cū duo sint genera syderum, quorum alterum spatiis immutabilibus ab ortu ad occasum cōmeans, nullum vnquam cursus sui vestigium inflestat: alterum autem continua cōuersione sui iisdem spatiis cursibusque conficiat, ex vtraque re & mundi volubilitas, quæ nisi in globosa forma esse non posset, & stellarum rotundi ambitus cognoscuntur. Hoc loco conuersio non πᾶν φορᾶ videtur esse, sed potius reuersio. i. ἐπιστροφὴ. Sic enim à Cicerone in Timæo vertitur. i. conuersio. Conuertere enim contrā vertere dicitur, vt ἐπιστρέφειν, & conuerti ἀντιστρέφειν, de qua ver-

bi huius significatione alio loco dixi. Quamquam nihil prohibet superiore loco conuersionem περιφορὰν dici. Volubilitas eodem in loco idē efficit. Itaque idem auctor conuertit hoc Platonis in Timæo, καὶ κύκλῳ δὴ κύκλῳ περιφορῶν ὁρατὸν εἶναι μόνον ὅρ' ἡμῶν κατέστησε. Cœloque soliuago & volubili & in orbem incitato complexus est. περιτρέχων ἑαυτὸν κύκλῳ vertere & torquere se circum se Cicero in Timæo dicit. sed de his omnibus dicendi generibus aliisq; eiusdem generis alio loco commodius deo iuvante dicemus, vt de illo quo in primo quæstionum Tusculanarum libro Cicero vtitur, pondere ad pares angulos in terram ferri, quod est in secundo libro de cœlo extremo, φέρει δὲ αὐτὸ γλῶσσαι ἑκάμην πρὸς ὁμοίας γωνίας. Et quod Aristoteles eodem loco dicit, ἐπ' ἐνθείας φέρεται, Cicero eodem libro vocat, rectis lineis ferri.

13 εἰ δὲ ἔστιν αὐτὸ δέχεται, καὶ ἐξελθοῦσαν εἰσεῖναι πάλιν αὐτὸ δέχοιτ' αὖ. τὸ πᾶν δ' ἵππῳ αὖ τὸ ἀνίστασθαι τὰ πενηδὲτα τῶν ζώων. i. Quod si fieri potest, hoc etiam fieri poterit, vt ipse cum ē corpore excederit, rursus intret. Ex quo sequitur animantia quæ mortua sint, excitari ac reuiuiscere.) ἐξέρχεται πλὴν ψυχῇ Cicero excedere ex corpore solet dicere. In libro de Amicitia, Neque enim assentior iis, &c. iisq; cum ē corporibus excessissent, reditum ad cœlum patere. Aliis locis ita ferē. In libro autem de Senectute verbum ē verbo ex corpore exire dicit. Mihi qui dem nunquam persuaderi potuit, animos dum in corporibus essent mortalibus, viuere, cum exissent ex iis, emori. Verba sunt Cyri morientis ad liberos apud Xenophontem, quo in loco non ἐξέρχεται siue ἐξελθεῖν positum est, sed τὸ ἀπαλλαγῆναι. Verba eius hæc sunt, οὐτοὶ ἐγὼ γὰρ ὦ παῖδες, οὐδὲ ἔστιν ὅτε ἐπέσθω, ὡς ἡ ψυχὴ ἕως μὲν αὖ αὐτὸν θνητὸν σῶματι ἢ, ζῇ. ὅταν δὲ ἔσθω ἀπαλλαγῇ, πένηκεν. ἀπαλλαγῇ discessum vocat, in primo libro quæstionum Tusculanarum, An quoniam ipse animi discessus à corpore nō fit sine dolore? Itaque Plato in Phædone quærit quid mortem putemus esse, & respondet, ἢ μὴ ἄλλο τι, ἢ πλὴν τῆς ψυχῆς ἀπαλλαγῇ. i. an aliud quicquam, nisi animi à corpore discessum? Multa sunt alia quæ hoc loco dicere possum, sed alio commodius dici posse arbitror, ἀνίστασθαι resurgere indifertē alii ne dicam barbarē dicunt, Cicero excitari ab inferis.

14 ὥς τε εἰ πᾶσα κίνησις ἐκαστὸς ὅτι τοῦ κινουμένου ἢ κινεῖται, καὶ ἡ ψυχὴ ἐξίστατο αὖ ἐκ τῆς οὐσίας, εἰ μὴ καὶ συμβεβηκὸς αὐτῇ κινεῖται. id est, Ex quo fiet, vt si motus omnis est quædam rei quæ mouetur, quia moueatur, ex suo statu dimotio, anim⁹ à sua natura discessur⁹ sit, nisi externo se motu cieat.) Hoc extremū, nisi externo se motu cieat, ita interpretor, vt accusandi casu ἀντιῶ aspero spiritu legendū putē, quod magis propriē ita diceretur, εἰ μὴ καὶ συμβεβηκὸς αὐτῇ κινεῖται, propriē enim nihil seipsum motu externo ciet. Mihi autem etiā lectio probanda videtur, atq; haud scio, an magis,

si αὐτὸν leni spiritu legamus, vt in verbo κινεῖ τὰ αἰσθητὰ intelligamus, quæ animum externo pulsu agitent. ἔκστασις autem à nobis alio loco dimotio ex suo statu dicta est, Ciceronemque auctore tum protulimus. Ita ἐξίστασθαι ἐκ τῆς οὐσίας erit ex suo statu dimoueri, & discedere: & quod idem Cicero dicit, naturam suam deferere, aut à se discedere, quoniam ἔσται natura cuiusque dicitur, & ὁ αἴτιον, quod statum multis locis diximus, idem quod ἔσται multis locis valet.

15 τὸν αὐτὸν δὲ πρόπον καὶ ὁ πρῶτος φύσιος γὰρ τὸ ψυχὴν κινεῖν ὁ σῶμα. τὰ καὶ κινεῖν αὐτὸν, καὶ ὁ σῶμα κινεῖν &c. Eodem autem modo Timæus etiam tradit naturalibus rationibus corpus ab animo moueri: quoniam enim se ipse mouet, hoc ipso eum etiam corpus mouere &c.) κινεῖν priore loco corrupte legitur, quod ex accusandi casu ἐκαστὸν intelligi potest. Hic autem locus est apud Platonem in Timæo, sed multo obscurius explicatus. Qui autem volet, conferat hunc locum totum cum illo Platonis adhibita Ciceronis interpretatione ab eo ferè loco quo de interuallis differit: interualla enim illa Aristoteles hoc loco ἀρμονικὰς ἀριθμὸς vocat.

16 Ἐπὶ δὲ καὶ ἡ νόησις ὅτι καὶ ἡρεμήσῃ πνί, καὶ ἐπιστάσῃ μάλλον, ἢ κινῆσθαι. Et animi perceptio propius ad quietem, & statum quàm ad motum accedit.) ἡρεμήσῃ quietem dici vulgare est, ἐπιστάσῃ autem statum appellari nouum est ferè his temporibus. Cicero autem vacuitatē motus statum, non quietem solet dicere, in primo de officiis libro, Status, incessus, selsio, accubatio, vultus, oculi, manuum motus teneant illud decorum. Quanquam status est ἔκστασις potius, quo etiam verbo & hic & alibi sæpe vtitur Aristoteles, ἐπιστάσῃ autem institio, vt ἐπιστάσῃ in sistere dicitur, quod etiam ἔκστασθαι Aristoteles sæpe dicit. Itaq; stellarum institutiones Cicero latinè appellat, quas stationes vulgus astrologorum vocat. Et quoniam nemo eorum qui adhuc libros Ciceronis diuulgarunt, quid esset institio, vidit, omnes locum Ciceronis corruptum reliquerunt, aut potius corruerunt, cum se correcturos putarent. Scripserunt enim Institutiones, quod etiam in posterioribus analyticis Aristotelis notauimus. In primo libro quæstionum Tusculanarum, Aut quis errantium stellarum motus, cursus, progressiones, institutiones notauit? Verbum in sistere sæpe dicit, pro eo quod est non moueri, sed tam in stellis, quàm aliis rebus. In stellis, vt in secundo de natura deorum libro, Quod eò est admirabilius in iis stellis quas dicimus, quia tum occultantur, tum rursus aperiuntur, tum abeunt, tum recedunt, tum antecedunt, tum autē subsequuntur, tum celerius mouentur, tum ne mouentur quidē, sed ad quoddam tempus insistent. In quarto Academic. quæstionum, Sed negas te vsque ad obscura progredi: illustribus igitur in rebus insistentis. In enim præpositio in libris male ommissa est. Quod etiam ex eo loco qui paulo

infra tertio ferè versu sequitur, intelligi potest. Sin autem vsque ad nouem verbi gratia, sine dubitatione respondes pauca esse, in decimo insistis, &c.

In quartum caput.

17 ἁρμονίαν γὰρ πᾶσι ἀπὸ πᾶσι λέγουσι, Nonnulli enim eum harmoniam quandam esse tradunt.) Mihi permirum videtur, qd Cicero qui hos Aristotelis de animo libros legit, hanc sententiam Aristoxeno illius discipulo quasi inuentori assignat. Ait enim in primo quæstionum Tusculanarum libro, proximè autem Aristoxenus musicus idemque philosophus ipsius corporis intentionem quandā velut in cātu & fidibus, quæ harmonia dicitur, sic ex corporis totius natura & figura varios modos cieri tanquam in cantu sonos. Tertia pagina ferè pōst, de eodem loquēs, Sed hic quidem quanuis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli, canere ipse doceat.

IN SECVNDVM LIBRV M EIVS.

dem Perionii obseruationes.

In primum caput.

I Ἐρμηνεύει δὲ πρῶτος τῶν ὄντων, πᾶσι οὐσίαν. ταύτης δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλην, ὃ
 λ καθ' αὐτὴν μὲν ἐστὶν ὅδε π. ἔτ' ὅρον δὲ μορφῆς καὶ εἶδος, καθ' ἣν ἡδὴ λέ-
 γεται ὅδε π καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτων. ἐστὶ δὲ ἡ μὲν ὕλη, δυνάμεις. τὸ δὲ εἶ-
 dos, ἐντελέχεια, καὶ ὅτε διχῶς, ὅ μὲν ὡς ἐπιστήμη. ὅ δὲ ὡς τὸ θεωρεῖν. Paulò infra,
 τὸ δὲ, tertio versu αἰσθητικῶν ἄρα πᾶσι ψυχῶν οὐσίαν εἶναι, ὡς εἶδος σώματος φυσικῶ
 δυνάμει ζωὴν ἔχοντος, ἡ δὲ οὐσία, ἐντελέχεια. τοιοῦτον ἄρα σώματος ἐντελέχεια. Pau-
 lò etiam infra tertio ferè versu, διὸ ψυχὴ ὅστις ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυ-
 σικῶ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει. τοιοῦτον δὲ, ὃ αὐτὴ ὁργανικόν. & quæ sequuntur.)
 Exquirat hoc loco Aristoteles quid sit animus. Et quoniam omnis defi-
 nitio ex genere ac differentiis constat, vt eidem placet, primum diuisis
 rebus in tria genera, ab enumeratione animum formam & speciem esse
 concludit. Quoniamque eorum quæ idem efficiunt & declarant vnum
 pro altero subiici potest, posteaquam formam & speciem ἐντελέχειαν es-
 se posuit, animum primum speciem, deinde ἐντελέχειαν esse statuit. Est au-
 tem duplex vt forma & species, sic ἐντελέχεια, quarum vtraq; non re ipsa,
 sed cogitatione & ratione sola distinguitur. Neque enim animus cum

homo dormit, aliud est, aliud cum non dormit, nisi quod animum cum homo dormit, ut nihil agentem eorum quæ homine digna sunt: cum verò vigilat, ut aliquid agentem mente cernimus & cogitamus. Sed de his hætenus. Hoc autem loco difficilis quædam existit quæstio, de qua me initio harum observationum quid sentirem dicturum esse promisi. Multi enim quærunt, sit'ne ab Aristotele scriptum ἀπλήχεια per τ, an per δ, ἐνδλήχεια. Quæ quidem quæstio orta est ex eo, quod in antiquis omnibus Aristotelis exemplaribus, quæ quidem adhuc tam græci, quàm homines nostri legerint, τ, littera legatur, & tamen Cicero aliter legisse videatur, qui hoc vocabulum in primo quæstionum Tusculanarum libro, quandam continuatam motionem & perennem interpretatur. Vtrum igitur hoc an illud scripserit Aristoteles, magna inter doctos homines discensio est. Sunt qui ut Ciceronem defendant: in his Angelus Politianus, & Melanchthon, d. in secunda syllaba à prima legendum putant, & Aristotelis libros, quos habemus, corruptos esse dicunt. Alii, in his Budæus, τ, eadem syllaba scriptum ab Aristotele existimant. De De scripto quidem quid sentiam ex his intelligi licebit. Aristoteles principio tertii libri de natura motum appellat πῶ το δυνάμει ὄντος ἀπλήχειαν, ἢ τοιοῦτον. Ita fit, ut quintam naturam ex qua constarent astra & mentes, entelechiam non appellauerit. Motus enim non est perennis agitatio, nisi in naturis cœlestibus. Deinde animum Aristoteles non ex entelechia constare, sed entelechiam esse dicit, quemadmodum ex eius definitione quam paulò antè protuli, intelligi licet. Præterea si ἀπλήχεια ἀόργεια & ab Aristotele dicitur, & ab iis qui quondam nobis libros qui vocabulorum significationes profitentur, reliquerunt, & ab iisdem ἐνδλήχεια siue ἐνδληχεσιμὸς continuatio & constantia, appellatur, certè ἀπλήχεια per τ, ab Aristotele scriptum est. Hæc enim verba duo ut diuerso modo scribuntur, sic diuersa declarant. ἀόργειαν autem pro ἀπληχείᾳ passim ab Aristotele dici neminem eorum qui aliqua ex parte Aristotelis libros euoluerunt, ignorare arbitror. Ut enim dicit κίνησιν ἀπλήχειαν in tertio de natura libro, sic ἀόργειαν. Quod ex vno atque eodem exemplo bis prolato intelligi licet, quorum in priore ἀπλήχειαν & δυνάμιν dicit, in posteriore δυνάμιν & ἀπλήχειαν. Verba eius hæc sunt, ὅτι δὲ πῶ εἶναι ἢ κίνησις, ἀπὸ τοῦ δὴ δὴ. ὅταν γὰρ τὸ οἰκδομητὸν ἢ τοιοῦτον αὐτὸ λέγῃται εἶναι ἀπλήχεια ἢ οἰκδομεῖται, καὶ ὅτι τὸ οἰκδομητὸν. Paulò infra decimo ferè versu, ἐπεὶ δὲ οὐ ταῦτον, ὡς οὐδὲ χρῶμα τὰντὸν καὶ ὄργανον, ἢ το δυνάμει ἢ δυνάμει ἀπλήχεια, φανερὸν ὅτι κίνησις εἶναι. ὅτι μὲν οὐ αὐτὴ, καὶ

ὅτι συμβαίνει ὅτε κινᾶται, ὅταν ἢ ἐντελέχεια ἢ αὐτὴ, καὶ οὐτε πρότερον, καὶ οὐτε ὕστερον, δῆλον. εἰδέχεται γὰρ ἕκαστον ὅτε μὲν εἰργαῖν, ὅτε δὲ μὴ. οἷον ὁ οἰκοδομὴν, καὶ ἢ τοῦ οἰκοδομητοῦ ἐνέργεια, ἢ οἰκοδομητὸν, οἰκοδομησὶς ὄντιν. ἢ γὰρ τοῦ ὄντιν ἢ οἰκοδομησὶς ἢ ἐνέργεια τοῦ οἰκοδομητοῦ, ἢ ἡ οἰκία. ἀλλ' ὅταν οἰκία ἢ, οὐκ ἐπὶ οἰκοδομητὸν ἔσται. οἰκοδομεῖται δὲ ὁ οἰκοδομητὸν. ἀνάγκη ἄρα πᾶν οἰκοδομησὶν πᾶν ἐνέργειαν εἶναι. ἢ δὲ οἰκοδομησὶς, κίνησις πᾶς ὄντι, Id est, Hoc autem motum esse hinc perspicui licet. Cum enim id quod ædificari potest, quatenus tale ipsum esse dicimus, entelechia est: tum ædificatur, estque hoc opera quæ in ædificando ponitur. Paulò infrà decimo ferè versu, Quoniam autem non idem sunt, quemadmodum ne color quidem est idem quod res, quæ sub aspectum cadit, certè hoc perspicuum est, rei quæ potest qua ex parte potest, entelechiam, esse motum. Ac illud quidem perspicuum est, hanc ipsam esse motum, ac tum denique moveri aliquid solere, cùm hæc ipsa entelechia est, non prius, nec posterius. Fieri enim potest, ut unaquæque res interdum agat, interdum non agat. Veluti id quod ædificari potest, & eius quod ædificari potest actio, opera est, quæ in ædificando consumitur: aut enim illa opera est, rei quæ ædificari potest actio, aut domus. Atqui cùm domus est, non iam est id quod ædificari potest, & ædificatur id quod ædificari potest. Necessè est igitur operam eam quæ in ædificando ponitur, esse actionem, cùm illa opera motus sit quidam. Hoc quidem loco videmus ἐντελέχειαν & ἐνέργειαν pro eodem ab Aristotele dici. Hoc etiam docerem pluribus, nisi insuavis esset & iniucunda oratio, & omnes, vulgo actum pro eodem dicere solerent. Hefychius etiam qui vetus est vocabulorum interpres, idem docet. ἐντελέχειαν enim interpretatur hoc modo, ἐντελέχεια, ἐνέργεια. & εἰς δὲ λειψισμός ab eodem ἐπιμονή. εἰς δὲ λειψισμός ἀδιαλείπτως συνεχῶς, ἐπιμόνως dicitur. Quòd si hæc non idem valent, & Aristoteles ἐντελέχειαν semper pro ἐνέργειᾳ dicit, in his etiam libris de animo quos interpretati sumus, profectò ἐντελέχειαν per τ scriptum reliquit. Alioqui quò tandem modo ii qui in ea sententia sunt, ut ἐντελέχειαν per δ, scriptum ab Aristotele dicant, interpretari poterunt id, quod idem initio ferè tertii libri de natura ait, οἷον ὁ ἐντελεχίας ἀνθρώπου ποιοῦν ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος ἀνθρώπου, ἀνθρώπων. Mihi enim hoc dicendum videtur hoc modo, veluti homo qui re ipsa est, vel qui est in rerum natura, ex eo quod homo esse potest, id est, ex semine, hominem gignit. Idem enim hæc tria ἐντελέχεια, ἐνέργεια, & quo utuntur oratores, τῷ ὁρῶν declarare mihi interdum videntur, eodemque modo dicenda & vertenda censeo.

Eiusdem generis est illud quod idem Aristoteles in hoc secundo dicit, τοιοῦτον δὲ τὸ διαφανὲς μὲν, ἀλλ' οὐχ' ὅταν ἢ ἐντελεχίας διαφανὲς, ἀλλ' ὅταν ἐν-
 νάμει. Id est, Talis est res perlucida, non quando re ipsa perlucida est, sed
 cum esse potest. Illud enim τὸ δυνάμει ὄν, si ita exponamus ut ceteri, mi-
 nus latina erit oratio. Dicunt enim quod potentia est, ut illud quod
 actu. Est etiam in eodem genere illud eiusdem in hoc libro, ὃ δὲ
 φῶς, οἷον χρῶμα ἐστὶ τὸ διαφανοῦς, ὅταν ἢ ἐντελεχίας ἢ ἀπὸ πυρὸς ἢ θιονόν.
 Id est, Lumen autem est quasi color rei perlucidæ, cum re ipsa igni
 aut alicui eiusdem generis subiicitur, est, cum aliquid ipsum re ipsa
 effundit. ἐντελεχίας autem in nominandi casu, ut in definitione a-
 nimi, perfectio mihi dicenda videtur, idque multis de causis. Primum
 quod animus εἶδος & μορφή ab Aristotele dicitur. Species autem &
 forma perfectio est eius in quo est. Siquidem forma est causa cur
 quicque sit, & quod est causa cur quicque sit in rerum natura, idem e-
 tiam causa est eorum omnium, quæ naturam sequuntur. Deinde
 quod animus corporis perfectio est, quemadmodum forma omnis e-
 ius in quo inest. Itaque ὕλη quiddam inchoatum & imperfectum dici-
 tur, quod omni specie careat, ob eamque causam speciem & formam quasi
 absolutionem perfectionemque appetit, quæ cum adest, tum denique o-
 mnia in suo genere perfecta dicuntur. Postremo quod Suidas homo Græ-
 cus hoc verbum ita interpretatur. Verba eius hæc sunt, ἐντελεχία ἢ π-
 λειότης, καὶ τὸ εἶδος τὸ ὑποκειµένον. i. ἐντελεχία perfectio est, & species rei quæ
 subiecta est. Itaque paulo infra vnde hoc verbum ductum sit, docet his
 verbis, ἐντελεχία ὅτι τὸ εἶδος, παρὰ τὸ αἶ καὶ τὸ τέλειον καὶ τὸ συνέχον. καὶ γὰρ ἡ
 νύστωρ ὅτι τῇ ὕλῃ τὸ εἶδος αἰπὸν καὶ πλειώσεως. ἐπεὶ καὶ πλειότης ὅτι τὸ ὑποκειµέ-
 νον καὶ ἔχει αὐτὸ. ἀπὸ γὰρ τὸ οἰκείας ἐντελεχίας μάλιστα ἔκαστον ὃ ὅτι, κατ' ἐκείνην λέ-
 γεται. ἐπεὶ καὶ αὐδρίας αὐτὸ ὅτι αὐδρίας λέγεται, καὶ ὁ χαλκός. i. entelechia spe-
 cies dicitur ex αἶ, quod est vnū, τέλειον quod est perfectū, & συνέχον quod
 est continens, quoniam species causa est cur materia vna & perfecta sit,
 quippe cum perfectio sit rei subiectæ, eamque contineat. Ex sua enim
 quicque entelechia id quod est, dicitur, quandoquidem statua hoc ipso
 nomine appellatur, non æs. Suidas ut ex eius verbis intelligi licet, in ver-
 bo ἐντελεχίας asperum spiritum intelligit, nisi fortè in eo, ut in plerisque
 aliis ex aspero in lenem facta sit mutatio. Nec verò eius opinio de huius
 verbi notatione, tantum apud omnes valere debet, quin ipsum ex ἐν-
 τος & ἔχει ductum intelligere possimus. Quod autem dicit, ἐντελεχίαν
 rem subiectam continere, id est, apud Aristotelem in primo horum li-
 brorum. Ait enim Aristoteles corpus ab animo potius, quàm animum à
 corpore contineri, δοκεῖ γὰρ τὸ ὑπὸν πῶν μάλλον ἢ ψυχὴν τὸ σῶμα συνέχειν. Aliis
 rationibus idem docere possum, sed hæc satis multæ sunt hoc loco, præ-

fertim cum nonnulli de hac re libros scripserint, unde cuius licebit que
 huc pertinent, assumere. Quod autem dixi ex Hesychii sententia *ἀπε-*
λέχεια ἐν ὄργειαν esse, non est id omnino verum, sed quadam ex parte so-
 lum. *ἀπελέχεια* enim etiam in dormiente est, *ὀργεια* non est, sed *ἀργία*,
 quod est eius contrarium. Idque ex verbo *ὀργεῖν* intelligi potest, quod
 intentionem quandam animi, occupationemque declarat. Itaque Ari-
 stoteles hoc secundo libro de entelechia loquens duobus modis eam di-
 ci tradit, vno modo ut scientiam, id est, habitum, altero ut cognitionē,
 id est, scientiæ actionem, & vsum. Verba eius initio huius disputationis
 posui, *ὀργεῖαν* autem vno modo dici idem auctor est hoc ipso libro. καὶ
 τὸ κατ' ὀργεῖαν δὲ ὁμοίως λέγεται τὸ θεωρεῖν. Quod si quis Ciceronis mi-
 hi auctoritatem quam contemnerē non debeam, opponat, huic ego re-
 spondeo, me non ita addictum esse, aut illius sententiæ, ut non interdum
 ab ea discedendum putem, etiam iis in rebus, quæ ad disciplinæ nostræ,
 id est, Christianæ rationem non pertinent. Quanquam non multum
 inter nostram & illius opinionem interest. Cum enim κίνησις sit *ἀπελέ-*
χεια quadam, profecto animus qui est *ἀπελέχεια* omnino, quodam mo-
 do erit motio: præsertim cum definitio qua animus *ἀπελέχεια* esse expo-
 nitur, in iis, sit quæ ex causa ducuntur, ut animus *ἀπελέχεια* esse ex
 eo dicatur, quod causa sit, cur sit corpus. Motio autem non propriè à Ci-
 cerone accipitur. Siquidem non esset essentia, sed accidens. Ita nulla es-
 set animorū immortalitas, cū præsertim res quæ in alio cohærent, sine
 eo esse nullo modo possint. Atqui immortales animos esse ponit. Cum
 igitur siue *ἀπελέχεια* siue *ἀδελείχεια* motionem quandā perennem vo-
 cat, motionem impropriè accipit, sed ita accipit, ut animum semper mo-
 ueri, semperque agere aliquid accipiendum putet. Hoc in quinto de fi-
 nibus ait & docet his verbis, Sunt autem & clariora vel planè perspi-
 cua, nec dubitanda indicia naturæ, maximè scilicet in homine, sed in o-
 mni animali, ut appareat animus aliquid agere semper, neque vlla condi-
 tione quietem sempiternam possit pati. Hic mihi locus corruptus vi-
 detur, neque enim Cicero in hoc genere, appareat cum nominandi casu
 solet dicere. Sic ergo mihi restituendus videtur, Sunt autem, &c. indi-
 cia naturæ in omni animali, sed maximè scilicet in homine, ut appareat
 animum aliquid agere semper, neque vlla conditione quietem sempiter-
 nam posse pati, vel pati posse. Videntur enim operarū negligētia & im-
 peritia, duo illa commutata, quæ de omni animali & de homine dicun-
 tur, nisi etiam addamus hoc modo, sed in omni etiam animali. Alio lo-
 co exempla similia proferam, ut illud apparet impersonale verbū à Ci-
 cerone vsurpari in hoc dicendi genere solitum doceam. Atque hoc iam
 constat, Ciceronem in ea esse sententia, ut putet animos nostros aliquid

agere semper. Nunc illum dicere doceo, eos semper moueri paulò infra septimo ferè versu, Quinetiam inertissimos homines nescio qua (qua enim dicendum est non quàm vt cum dicimus, Est mihi res cum homine nescio quo) singulari segnitie præditos, videmus tamen & corpore & animo moueri semper, & quæ sequuntur. Multò id apertiùs dicit in secundo libro de Diuinatione, Naturam autem eam dico, qua nunquam animus insistens, agitatione & motu esse vacuus potest. Et in primo de Officiis libro, Virtutis enim laus omnis in actione consistit, à qua tamè sæpe fit intermissio, multiq̃ue dantur ad studia reditus: tum agitatio mentis quæ nūquam quiescit, & quæ sequuntur. Motionem ergo perennem sic accipit Cicero, cum ἐντελέχεια ita interpretatur. Quòd si ita est, idem ferè quod nos dicit. Ille enim motionem impropriè accipit, & verbum illud non ad rem, id est, quod aiunt ad actum perpetuum accomodat, nisi cum vigilamus: quod nos etiam concedimus, cū Aristotele, qui animum esse definit, quo intelligamus, quod non ad vsum mentis rationisq̃ue sempiternum, sed ad vim habitumq̃ue transtulit.

In secundum caput.

2 οὐ γὰρ αὖτις μὲν αὖ ξίται, καὶ τῶ δὲ, οὐ ἀλλ' ὁμοίως ἐπ' ἅμφω καὶ πάντῃ ὅσα αἰεὶ τρέφεται τε καὶ ζῇ διὰ τέλους, ἕως αὖ δύνῃται λαμβάνειν τροφὴν, Id est, Neque enim sursum tantum versus augefcunt, non etiam deorsum, sed peræquè vtraque ex parte & vndique ea omnia quæ semper & aluntur & viuunt, vsque ad eum finem, dum alimentum capere possint.) διὰ πᾶς ἕως αὖ δύνῃται, Cicero disertè interpretatur libro secundo de natura deorum, Quid dicam quantus amor bestiarum fit in educandis custodiendisq̃ue iis quæ procreauerint, vsque ad eum finem dum possint se ipsa defendere?

In tertium caput.

3 διὰ μὲν δὲ ἄπο μὲν, θρεπτικὴν, αἰσθητικὴν, ὁρεκτικὴν, κίνητικὴν, καὶ ἔστιν, διανοητικὴν, Id est, Facultates verò diximus, vim alendi, sentiendi, concupiscendi, mouendi loco, ac ratiocinandi.) δυνάμειν non potentiam dico, vt alii, (est enim barbarum in hoc verbum) sed vim & facultatem, numero autem multitudinis, non vires, sed modò facultates. Cicero enim & vim dicendi artem rhetoricam, & facultatem appellat, nunquam potestatem aut potentiam. Potentia enim est græcè δυνάμεις. Itaque in hoc barbarum est, vt dixi, vocabulum. Aristoteles primo libro artis rhetor-

ricæ eam definit his verbis, ἔστι δ' ἡ ῥητορικὴ δυνάμεις πρὸς ἕκαστον τῶν θεωρησῶν τὸ ἀδεχόμενον παθεῖν. Id est, Sit igitur rhetorica vis perspicendi quod in quaque re ad persuadendum valeat. Numero quidem singulari facultas apud Ciceronem vsitatum est, in multitudinis autem numero semel tantum legi apud eum, in hoc duntaxat genere. Nam facultates τρεῖς, id est, bona solet dicere. Quod autem dixi semel, est in libello de optimo genere dicēdi, δυνάμεις autem θεωρητικῇ, & αἰσθητικῇ, & quæ sunt eiusdem generis non plus efficiunt, quàm hoc solum, τὸ θεωρητικὸν & αἰσθητικόν. Hæc autem verba quæ in τῷ 1^o exeunt, quemadmodum conuerti debeāt, in libro de optimo genere interpretandi, expositum est. Itaque hoc loco satis est admonere, hæc verba in iis rebus gerundiis verborum vel casibus patriis exponi oportere, quale est illud quod Aristoteles paulò superà dixit, ἀπικλῶν αἰσθησιν, τὰ δὲ ζῷα πάντα φαίνεται πλὴν ἀπικλῶν αἰσθησιν ἔχοντα. Nam & sensum tangendi, & sensum tactus dicere possumus, vt Cicero in Timæo cernendi sensum vocat, & in somnio Scipionis audiendi sensum. τὸ θεωρητικόν, potentiam vegetatiuam alii dicunt, vis alendi vel alitrix, vel facultas alendi, vel cuius opus est in alendo dici potest, vel quæ causa est cur alimur, vel facultas & vis animi qua alimur. τὸ αἰσθητικόν pars animi in qua est sensus sedes & locus, quæ est sensus, quæ est sensus particeps. Nam τὸ λογικὸν μέρος Cicero partem animi quæ est rationis dicit, quam hoc loco διανοητικόν Aristoteles videtur dicere.

4 ὥς δ' αἰσθησις ὑπάρχει, τούτῳ ἡδονή τε καὶ λύπη, καὶ τὸ ἡδύ τε καὶ λυπηρὸν οἷς δὲ ταῦτα, καὶ ἡ ἐπιθυμία. τῷ γὰρ ὕδως ὀρεξίς ὅστιν αὐτῇ, Cui verò sensus inest, ei etiam voluptas & dolor, idque quod voluptatem affert, & quod dolorem. Quæ omnia quibus conueniunt, in ea etiam cupiditas cadit. Hæc enim quædam est eius quod voluptatem parit appetitio.) ἐπιθυμίαν cupiditatem dico, & ὀρεξιν appetitum & appetitionem, vt ὀρεξίς genus sit, quemadmodum ei vult Aristoteles subiici ἐπιθυμίαν, θυμόν. & βούλησιν, quorum βούλησις in bono tantum versatur. Itaque voluntatem ita definit in primo libro artis rhetoricæ, ἔστι δὲ ἡ βούλησις μετὰ λόγου ὀρεξίς ἀγαθοῦ, Id est, Est autem voluntas cum ratione boni appetitio. Cicero appetitionem vocat, quæ quod cum ratione desiderat. θυμόν autem & ἐπιθυμίαν ὀρεξίς ἀλόγου vocat, id est, cupiditates aduersas rationi vel à ratione auersas & alienas, vel sine ratione vel rationis expertes. tot enim modis τὸ ἀλόγον Cicero interpretatur. Quod si cui ἐπιθυμίαν placet appetitum aut desiderium dicere, & ὀρεξιν cupiditatem, non pugnabo. Neque enim hæc verba ita exponenda astrictè dico, vt aliud pro alio poni posse negem. Siquidem etiam apud Aristotelem hæc interdum non separantur.

ANNOTAT. IN LIB. ARIST.

In septimum caput.

5 Τὸ δὲ χρῶμα κίνησιν ἔχει, τὸ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς, Omnis autem color vim habet id mouendi, quod re ipsa perlucidum est.) & διαφανὲς alii perspicuum neutro etiam genere dicunt, ego id quod perlucidum est, & rem perlucidam, cum Cicerone dico, qui mēbranas quibus septi & vestiti sunt oculi perlucidas à natura factas esse dicit, vt per eas cerni posset. In secundo de natura Deorum libro, Quis verò opifex præter naturam qua nihil potest esse callidius, tātam solertiam persequi potuisset in sensibus, quæ primum oculos membranis tenuissimis vestiuit & sepsit, quas primum perlucidas fecit, vt per eas cerni posset. Plinius τὸ διαφανὲς translucidum dicit, quo verbo interdum vtor. Nam perspicuū in hoc est planè, vitandum vt barbarum. τὸ κατ' ἐνέργειαν διαφανὲς dicitur quod reuera perlucidum est, vt aër est reuera perlucidus interdiu, nocte autem aut in tenebris non est reuera & re ipsa perlucidus, sed solum δυνάμει, id est, non cernit in tenebris per aëra, sed solum cerni potest. Interdum illud κατ' ἐνέργειαν vel ἐνέργεια in dandi casu vsum interpretor. ἐνέργεια autem seu ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς lumen dicitur, id est, luminis vsum, vel lumine adhibito per id quod est perlucidum cernitur. τὸ δυνάμει δὲ, ita exponere debemus, vt quem ad effectum vis illa quæ in eo intelligitur, referendum sit diligenter videamus. Hoc Aristoteles in hoc secundo libro semel expressit his verbis, ἔστι δὲ, οὐ ἀποβεβληκὸς τῷ ψυχῷ, τὸ δυνάμει δὲ, ὥς τε ζῶν, ἀλλὰ τὸ ἔχον. i. Non est autem corporis ex quo animus excefferit, ea vis vt viuat, sed eius quod eo sit præditum. Ego in definitione animi illud totū, ζῶν ἔχοντος δυνάμει, dixi, quod vitæ est particeps, quod dicere potui, quod vitā habere potest, nisi de cadauere obiciendi locum me relicturum vidissem.

5 ἔστιν γὰρ αὐτῇ ἀπόμεινον τοῦ αἰσθητικοῦ, ποιεῖ τὸ αἰσθεῖν, Neuter enim eorum, cum eam partem in qua sensus habitat, attingit, sensum facit.) τὸ αἰσθητικόν alii sensorium dicunt, quod & barbarum est verbum, & rem obscurat. Ego interdum sedem & locum sensus appello, interdum partem in qua sensus habitat. Sic enim Cicero animi locum caput appellat, in primo libro quæstionū Tusculanarum. In quo igitur loco est? Credo quidem in capite, & cur credam afferre possum. Sed de hoc aliās, nunc vbivbi sit animus, certè quidem in te est. Eodem libro, Eaq; ei demum naturalis est sedes, cum ad sui similem penetrauit. Principio ferè eiusdem libri, Aliis nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem esse animum, sed alii in corde, alii in cerebro dixerunt animi esse sedem & locum. αἰσθητικόν ergo sedem

& locum sensus dicamus, veluti sedes & locus aspectus in oculis est, in auribus auditus, quemadmodum Cicero dicit in corde vel capite animi sedem esse ac locum. Item partem in qua sensus habitat, ut Cicero in 2. de natura Deorum, de gustatu loquens, Iam gustatus, qui sentire eorum quibus vescimur genera deberet, habitat in ea parte oris, qua esculentis & poculentis iter natura patefecit.

6 φαίνεται γὰρ καὶ τὰ ἔνδρα τῶν ζώων ἔχειν αἰσθῆσιν ὁσμῆς, Nam cum aquatiles etiam bestias constet odoris sensum habere.) τὰ ἔνδρα τῶν ζώων Cicero non dicit omnino aquatilia, sed aquatiles bestias. In primo de natura Deorum libro, Bestiarum autem terrenæ sunt aliæ, partim aquatiles. ἔχειν αἰσθῆσιν ὁσμῆς, idem valet quod, sentire odorem, idque genus verbum e verbo Cicero dicit, habere sensum odoris. Verbum etiam αἰσθάνεσθαι disertè sensibus percipere, & comprehendere interpretatur. Itaque αἰσθῆσιν dicit ea quæ sensibus percipiuntur. In 4. Academicarum questionum lib. Atqui qualia sunt hæc quæ sensibus percipi dicimus, talia sequetur ea, quæ non sensibus ipsis percipi dicuntur.

In octauum caput.

7 Τὰ δὲ κοίλα τῇ ἀνακλάσει πολλὰς ποιεῖ πληγὰς μετὰ πρῶτον. i. ea autem quæ concavas habent altitudines relatione ipsa diu post primum istum sonum retinent.) ἀνακλασιν alii refractionem vel repercussionem, vel reuerberationem vel reflexionem vocant, ego relationem. ἀνακλάσει enim quo pau'ò infrà tertio ferè versu Aristoteles utitur, referri Cicero in hoc genere dicit. Veluti in secundo de natura Deorum libro loquens de auribus, sed duos & quasi corneolos habent introitus multisque cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca & in finibus testudine resonatur aut cornu, & ex tortuosis locis & inclusis referuntur ampliores. Quanquam hoc totum imitatus Cicero videtur, ut hūc locum ipsum ita disertè eius imitatione vertere possumus, Iis autem naturis quæ concavas habent altitudines relatus amplificatur sonus. Amplificare enim sonum, aut ampliorem sonum referre, est quod Aristoteles dicit, πολλὰς ποιεῖν πληγὰς τῇ ἀνακλάσει. ἰοφεῖν & sonare dico & resonare, & ἰοφεῖσθαι resonari impersonali voce, ut superiore exemplo Cicero, ἑλικας Aristoteles appellat paulò infrà decimo ferè versu, quos flexus superiore exemplo Cicero dixit. διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐν ὕδατι ἀκούομεν, ὅτι οὐκ εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν ὁν σὺμφυτον ἄερα. ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὸ ἔς διὰ τὰς ἑλικας. Itaque sic conuertere ut Cicero, Ob eamque causam in aqua audimus, q̄

ad ipsum cognatum aëra non introëat, nec ad aures, propterea quod tortuosum & flexuosum iter habent.

In nonum caput.

8 ἔοικε μὲν γὰρ ἀνάλωρον ἔχειν πρὸς πλὴν γούσιν καὶ ὁμοίως τὰ εἶδη τῶν χυμῶν τοῖς ὁσμίς, ἀλλ' ἀκριβεστέρων ἔχουσιν πλὴν γούσιν διὰ τὸ αὐτὸν εἶναι ἀφύων πνα. ταύτων δὲ ἔχειν πλὴν αἰθερίων τὸν αἰθέρα ἀκριβεστέρων. εἰ μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις λείπεται πολλῶν τῶν ζώων, καὶ δὲ πλὴν ἀφύων πολλῶν τῶν ἄλλων διαφρόντως ἀκριβοῖ. Videtur enim eandem habere rationem ad gustatum, quam genera saporum ad odorum genera habet. Sed gustatus in nobis est acrior, propterea quod ipse est tactus quidam, qui fit in homine acerrimus. Nam cum ceteris sensibus à bestiis longè multumque superemur, tamen tactus iudicium in nobis, quàm in plerisque aliis acrius est.) Cicero in secundo de natura Deorum libro ab Aristotele videtur discrepare. Scribit enim his fere verbis, Omnisque sensus hominum multò antecellit sensibus bestiarum. Sed Aristoteles in hoc vim sensuum per se, & ex rebus quæ per se ac propriè sensibus subiiciuntur, spectavit. Cicero autem omnia secutus est, & quæ propria & quæ communia sunt sensuum omnium. Et Aristoteles id quod cuique animanti à natura datum est, consideravit, Cicero ea maximè quæ artis sunt & exercitationis. Neque enim Cicero negare potest, quin multæ bestię, ut lynces acrius cernat, & longius quàm homines, & canes acrius olfaciant, quod idem fit in auditu. Itaque idē Cicero in quarto libro Academicarum quæstionū quasdam volucres longius videre dicit, quàm quandam, qui id quod mille & octingenta stadia abesset, vidisse dicitur. Non est quod hoc loco dicam de illis adverbis, & nominibus & verbis ἀκριβῶς, ἀκριβεστέρων, τὸ ἀκριβές, ἀκριβεα, ἀκριβοῦ & ἀκριβεσθ. quandoquidem longa satis oratione in libro de optimo interpretandi genere docui, quemadmodum vertenda essent. Quam illam meam interpretationem etiam Cicero confirmat in quarto Academicarum quæstionum libro, his verbis, Dicet me acrius videre, quàm illos pisces fortasse, qui neque videntur à nobis, & nunc quidem sub oculis sunt, neque ipsi nos suspicere possunt. Et in secundo de natura Deorum, Cernere oculos dicit subtilius. Ego nō πολλῶν hoc in loco, sed πολλῶν, id est, multò legendum arbitror.

9 ἀλλὰ τὰ μὲν ἔχουσι πλὴν ἀνάλωρον ὁσμὴν ἢ χυμὸν, τὰ δὲ τὸναντίον. λέγω δὲ οἷον γλυκεῖαν ὁσμὴν καὶ γλυκὴν χυμὸν. ὁμοίως δὲ καὶ δριμύτηα καὶ αὐστηρή καὶ ὀξεία καὶ λιπαρή εἶναι ὁσμί. Sed eorum partim habent odorem & saporem eiusdem generis, partim contrà, ut suauem iucundumque odorem & dulce saporem, eodemque modo odor est acer, austerus, acidus, pinguis. Paulò

infra, τὰ δὲ ἡδὴ τῶν χυμῶν, ὡσπερ καὶ αὐτὸ τῶν χρωμάτων, ἀπλὰ μὲν τὰν αὐτῶν τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρὸν, ἐχόμενα δὲ τοῦ μὲν τὸ λιπαρὸν, τοῦ δὲ τὸ ἀλμυρὸν. μετὰ δὲ τούτων, τὸ τε σπικρὸν καὶ αὐστηρὸν καὶ στυφνὸν καὶ ὀξύ, σχεδὸν καὶ αὐτὰ δοκῶσιν εἶναι διαφορὰ χυμῶν. Saporum autem genera colores ita imitantur, ut simplices contrarii sint dulcis & amarus. quos sequantur, illum quidem pinguis & crassus, hunc salus, quibus interiecti sunt acer, austerus, acerbus & acidus. hæ enim sunt ferè saporum varietates.) Aristoteles saporū genera ex odorum similitudine ducta esse dicit, propterea quod sapores sunt obscuriores. sed quanquam in iis explicandis iisdem verbis utitur, tamen latini non semper iisdem utuntur, Neque enim, ut græci γλυκὺν ὀσμὴν dicunt, sic nos dulcem odorem, sed potius lenē, suavem, iucundū, atque gratum. At in sapore dicimus, nisi fortè eorum quæ dulcia sunt, dulcis etiam odor esse dicatur, ut vini noui cum dulcis sapor sit, eius etiā odorem dulcem vocemus. σπικρὸν dico acre, στυφνὸν acerbum, & ὀξύ tam in odore quàm in sapore acidum, propterea quod ὀξύς sit acetum. In voce autem ὀξύ acutum dicitur. Quanquam Plinius etiam in sapore acutum esse dicit. Enumerat enim tredecim saporum genera in quintodecimo libro his verbis, Interim quæ sunt communia, & pomis omnibusq; succis saporum genera tredecim reperiuntur, dulcis, suavis, pinguis, amarus, auster, acer, acutus, acerbus, acidus, salus. Theophrastus autem Aristotelis scilicet præceptoris sententiam secutus, octo tantum esse dicit, principio ferè libri sexti de causis eorum, quæ gignuntur ἐκ τῆς γῆς, his verbis, αἱ δὲ ἰδέαι τῶν χυμῶν ἐπὶ τὰ δοκῶσιν εἶναι καθάπερ καὶ ὀσμῶν καὶ τῶν χρωμάτων, εἴτε δ' ἐάν τις ὅν ἀλμυρὸν ἔχῃ ἔτερον πλεῖν ἢ πικρὸν καθάπερ τὸ φαῖον ἢ μέλανος. εἴτε δ' ὡς ἂν χρωρῇ, συνβαίνει εἴτε ὅ γδοον εἶναι γλυκὺς καὶ ἡλιπαρὸς καὶ πικρὸς καὶ αὐστηρὸς, καὶ σπικρὸς καὶ ὀξύς, καὶ στυφνὸς ἀριθμῶται. προστίθεται δὲ καὶ ὁ ἀλμυρὸς ὀγδοός. Quanquam septem genera magis naturæ consentanea paulo post esse dicit. Sed hoc nihil ad id quod agimus. Neque enim dubium est, quin Plinius acutum octo illis generibus adiiciat. Theophrastus autem paulo infra nostram interpretationem confirmat, secūda ferè pagina vnam enim primum aquam imitari dicit, deinde acerbā esse, tum acidam, postremo dulcem. τὸ μὲν καὶ πρῶτον ὡσπερ ὑδατώδης γίνεται, μετὰ δὲ ταῦτα στυφνός, εἴτε δ' ὀξύς εἴτε δ' ἄκρον γλυκὺς. Qui plura volet, locum indicaui.

In tertium librum eiusdem

PERIONII OBSER-

uationes.

In secundum caput.

I
δ
τὸ καὶ ἀπὸ λθόντων τῶν αἰσθητῶν, εἴσιν αἱ καὶ αἰσθήσεις καὶ φαντα-
σίαι ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις, Itaque rebus iis quæ sub sensum cadūt
absentibus, & sensa & visiones insunt in sensibus.) Hinc
philosophi notitiam quandam rerum ponunt, quam abstra-
ctiuam vocant, quæ quidem absente re quæ sensibus obicitur, rema-
net. αἰσθήσεις apud Aristotelem tum facultatis sentiendi vsum declarat,
vt in oculo aspectum, tum ipsam vim, tum etiam interioris sensus vim
& vsum, siue habitum, siue actionem & munus. Itaque paulò infrà secū-
da ferè pagina, αἰσθήσεις, inquit, μὲν γὰρ ἢ τοὶ δυνάμεις, ἢ ἐνέργεια, οἷον ὁφθαλμοῖς καὶ
ἐνέργειαι. hoc loco αἰσθήσεις ad sensus interioris vsum refertur, quæ sensa
voco cum Cicerone, qui sensa animi appellat ea, quæ animo cōcipimus.
τὸ αἰσθητήριον sæpe pro αἰσθήσει accipitur: vt cūm dicimus aliquem oculis
priuatum, eum cernendi sensu carere intelligimus. φαντασία à Cice-
rone in Academicis quæstionibus visum & visio dicitur, quod verbum vt
αἰσθήσεις & facultatem significat, quæ φανταστική vocatur, id est, in qua vi-
sa imprimuntur, & eius vsum hoc quidem loco non est dubium, quin ad
vsum referatur. φαντασίαν autem paulò infrà dicit esse motum cui ex
vfu sensus vel habitus existit. Hoc autem loco φαντασίαν non pro vi &
facultate, sed pro vtriusque communi in eadem re vfu & functione, hinc
intelligi licet, quod ait absentibus iis rebus, quæ sub sensum cadunt,
visiones siue in sensibus, siue sensuum sedibus & locis remanere, cum fa-
cultates semper adsint.

2
ὅταν δὲ ἐνέργῃ τὸ δυνάμενον ἀκροῦναι, καὶ ψοφῇ τὸ δυνάμενον ψοφεῖν, τότε
ἢ κατ' ἐνέργειαν ἀκροῖ ἢ ἀμαγίνεται, καὶ ὁ κατ' ἐνέργειαν ψόφος. ὥστε καὶ φήσκει αὐ-
τὸς τὸ μὲν εἶναι ἀκροῦσιν, τὸ δὲ ψόφῃσιν. Id est, Cūm autem id quod audire po-
test, in eo occupatur, & resonat id quod soni est particeps, tum denique
& auditus & soni vsum est, vt illud auditio, hoc sonitus dici posse videa-
tur.) Omnis quidem sensus vt paulò antè Aristotelis verba indicare
docui, vel vis est, & facultas, vel vsum. Quinque autem sensus vt apud

Græcos, sic apud nos inuenerunt nomina cū ad facultates transferuntur. Nam & ὁψις aspectus & conspectus, & ἀκοὴ auditus, & ὁσφρησις odoratus, & ἀφῆ tactus, & γῶσις gustatus dicitur. Sed cū ad vsum earum facultatum sensus transferuntur, non omnibus imposita sunt nomina, ne apud Græcos quidem. ὁρασις quidem & ἀκροασις vsum aspectus & auditus dicunt, quorum nos ἀκροασις auditionem dicimus, ὁρασις autem nullo latino verbo exprimimus, neque enim visionis in hoc latinum est vocabulum. Itaque vel græcum vsurpandum est, vel conspectus vtriusque est, quod mihi magis probatur. γῶσις autem illi pro vtroque ponunt, vsum autem gustatus degustationem dicere possumus. Tactus autem & odoratus nomina non inuenerunt, quibus vtrique eorū sensuum vsum explicemus, quanquam apud nos tactio vsitatum est. Differunt autem ut apud illos ψῆφος & ψόφησις, sic apud nos sonus & sonitus. ψῆφος enim ac sonus & vim dicit & vsum. Nam & sonum habere aliqua dicimus, cum re ipsa non resonat, & id quod auditur, cum aliqua re ipsa resonant. ψόφησις autem & sonitus vsum tantum dicunt. Sonitus autem verbo Cicero in somnio Scipionis vtitur. Auditionis verò vocabulum multis locis vsurpat, sed ferè hoc modo, auditione accipere.

F I N I S.

EXCVDEBAT THO-
mas Richardus.